

T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANABİLİM DALI

SOSYAL BİLGİLER
ÖĞRETMENLERİNİN 7. SINIF “İLETİŞİM
VE İNSAN İLİŞKİLERİ” ÜNİTESİNE
YÖNELİK GÖRÜŞLERİ
(VAN KENTİ ÖRNEĞİ)

Yüksek Lisans Tezi

İbrahim Ethem GÜRBÜZ

Danışman

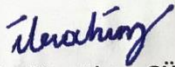
Doç. Dr. Vedat KARADENİZ

Erzincan 2018

TEZ BİLDİRİMİ

“Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin 7. Sınıf ‘İletişim ve İnsan İlişkileri’ Ünitesine Yönelik Görüşleri: Van Kenti Örneği” isimli “**Yüksek Lisans**” tezim tarafımda intihal programı ile incelenmiştir. Buna göre tezimde bilimsel etik ihlali ve intihal olarak nitelendirilebilecek herhangi bir durum olmadığını taahhüt ederim.

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir biçimde elde edildiğini; aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi beyan ederim. 02/01/2019

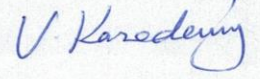

İbrahim Ethem GÜRBÜZ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu çalışma, İlköğretim Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalında jürimiz tarafından **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

Danışman / Jüri : Doç. Dr. Vedat KARADENİZ

Jüri : Prof. Dr. Halil KOCA

Jüri : Dr. Öğr. Üyesi Alpaslan AY

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLERİNİN 7. SINIF İLETİŞİM VE İNSAN İLİŞKİLERİ ÜNİTESİNE YÖNELİK GÖRÜŞLERİ: VAN KENTİ ÖRNEĞİ

İbrahim Ethem GÜRBÜZ

**Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
İlköğretim Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Aralık 2018**

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Vedat KARADENİZ

ÖZET

Bu araştırmada Van kentinde MEB'e bağlı olan ilköğretim okullarında görev yapan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin, Sosyal Bilgiler 7. sınıf "İletişim ve İnsan İlişkileri" ünitesine yönelik görüşleri ele alınmıştır. Araştırma: giriş, kuramsal açıklamalar, yöntem, bulgular-yorum ve sonuç-öneriler olmak üzere beş ana bölümden oluşmaktadır. Araştırmanın deseni, nicel ve nitel verilerin eş zamanlı toplanıp sonuçların birbirine yakınlığının ya da birbirini desteklemesinin araştırıldığı karma yöntem (mixed method) tasarımlarından eşzamanlı üçgenleme (triangulation) tasarımıdır. Karma yöntem deseni iki aşamadan oluşmaktadır. Birinci (nicel) aşama, anket formu yoluyla toplanan verilere dayanmaktadır. Anket formu yoluyla toplanan verilerin, 5'i demografik bilgilerden ve 18'i "İletişim ve İnsan İlişkileri" ünitesiyle ilgili olmak üzere Beş Dereceli Likert tipi yanıtlardan hazırlanmış maddelerden oluşmaktadır. Anket formunun, genellenebilirliği araştırmacı tarafından SPSS 17 programı ile yapılmış ve Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı; 0,68 "oldukça güvenilir" olarak ispat edildikten sonra araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerine uygulanmıştır. Araştırmanın ikinci (nitel) aşamasını ise, Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin görüşlerine başvurmak üzere alt amaçlar doğrultusunda hazırlanmış 3'ü demografik bilgilerden ve 5'i açık uçlu sorulardan tercih edilmiş yarı yapılandırılmış görüşme (mülakat) formu oluşturmaktadır. Anket formu ve görüşme

formu uygulanmak üzere Van kenti ilçelerinden; İpekyolu, Tuşba ve Edremit'te MEB'e bağlı olan ilköğretim okullarında görev yapan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinden bir çalışma grubu oluşturulmuştur. Çalışma grubu, araştırmanın birinci aşamasında ölçüt örnekleme yöntemi ile seçilmiş 40 ve ikinci aşamasında ise amaçlı örnekleme yöntemiyle seçilmiş 14 Sosyal Bilgiler öğretmeni kapsamaktadır.

Araştırma sonucu elde edilen verilerin analizi, betimsel analiz yöntemi ve içerik analizi tekniklerinden biri olan frekans analizi yöntemi ile yapılmış ve katılımcılara ait değişkenlerin (cinsiyet, yaş, mesleki kıdem vs.) yüzdeler (%) oranları tablolaştırılarak gösterilmiştir. Gruplar arası karşılaştırmalardan elde edilen veriler sonucunda bulgular değerlendirildiğinde, katılımcılar birinci (nicel) aşamada: "İletişim ve İnsan İlişkileri Ünitesi Son Derece Önemlidir" maddesine ilişkin %82,5 (33 kişi) "kesinlikle katılıyorum" yanıtını, %17,5 (7 kişi) "katılıyorum" yanıtını vermiş; araştırmanın ikinci (nitel) aşamasında ise %92,9 (13 kişi) son derece önemli olduğuna vurgu yaparak bu ünitenin tüm sınıf kademelerinde öğrencilerin düzeylerine uygun olarak verilmesi gerektiği hususunda görüş bildirmişlerdir. Dolayısıyla her iki araştırma grubunda da katılımcıların büyük bir çoğunluğu "İletişim ve İnsan İlişkileri" ünitesini son derece önemli ve gerekli olarak gördüklerini ifade etmişlerdir. Kitle iletişim araçları içerisinde internetin en etkili araç olduğu her iki araştırma grubunda da katılımcıların oranca büyük kısmı tarafından kabul edilmiştir. Ayrıca katılımcıların bir kısmı ünite içeriğinin yetersiz olduğunu ve daha fazla geliştirilmesi gerektiğini, "İletişim ve İnsan İlişkileri" ünitesinin öğrenciler üzerinde çok çeşitli ve gerekli kazanımlar sağladığını ancak bu kazanımları uygulama hususunda hem içeriğin hem de ders süresinin yetersiz kaldığını dile getirmişlerdir. Yapılan mülakatlarda "İletişim ve İnsan İlişkileri" ünitesinin çok önemli bir konu alanı olduğu, öğrencilerin tüm konu alanları içerisinde en istekli ve aktif olarak katıldıkları ünitenin bu ünite olduğu ancak MEB muhtevasında ünite içeriğine ilişkin geliştirmelerin artırılması gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: İletişim, Sosyal Bilgiler, Öğretmen Görüşleri.

**OPINIONS OF THE SOCIAL STUDIES TEACHERS ON THE 7TH
GRADE "COMMUNICATION AND HUMAN RELATIONS" UNIT: VAN
PROVINCE SAMPLE**

İbrahim Ethem GÜRBÜZ

**University of Erzincan Binali Yıldırım, Institute of Social Sciences,
Department of Elementary Education Thesis Of Graduate Degree, September
2018**

Thesis Supervisor: Doç. Dr. Vedat KARADENİZ

ABSTRACT

In this research, the opinions of the Social Studies teachers working in the elementary education schools affiliated of National Ministry of Education in the Van Province on the Social Studies 7th grade "Communication and Human Relations" unit was discussed. The research consists of five main sections: introduction, theoretical explanations, methods, findings-comments and conclusion-suggestions. In the study, the design of the study is the simultaneous triangulation design of mixed method designs in which the quantitative and qualitative data are collected simultaneously and the results are similar or close to each other. The mixed method design consists of two steps. The first (quantitative) stage is based on data gathered through the questionnaire form. The data collected through the questionnaire form is composed of five graded Likert type responses, 5 of which are related to demographic information and 18 are related to "Communication and Human Relations" unit. The generalizability study of the scale was conducted by the researcher with SPSS 17 program and Cronbach's Alpha reliability coefficient; After being proved to be "very reliable (0.68)" was applied to Social Studies teachers who participated in the research. In the second (qualitative) stage of the study, a semi-structured interview form which consisted of 3 demographics and 5 open-ended questions was applied to apply to the opinions of the Social Studies teachers. In order

to The questionnaire form and the interview form are applied to Van provincial districts which in İpekyolu, Tuşba and Edremit; A working group was formed from the teachers of social studies working in elementary education schools. The study group includes 40 social studies teachers selected by the criterion sampling method in the first stage of the research and 14 social studies teachers selected by the purposive sampling method in the second stage.

Analysis of the data obtained after the research, descriptive analysis and frequency analysis, one of the content analysis techniques have been used and the percentage (%) ratios of the participants variables (gender, age, professional seniority, etc.) have been shown in tables. When the findings evaluated as a result of the datas obtained, in the first (quantitative) stage, Participants responded response of "I strongly agree" with %82,5 (33 persons) and response of "I agree" with %17,5 (7 persons) in relation to item which "Communication and Human Relations" unit is extremely important; In the second (qualitative) stage of the study, %92,9 of participants (13 persons) emphasized that this unit should be given in accordance with the levels of the students in all grade levels. Therefore, the vast majority of the participants in both research groups stated that they considered the "Communication and Human Relations" unit to be extremely important and necessary. It was accepted by the majority of participants in both research groups that the internet was the most effective tool in the mass media. Also, part of the participants stated that the content of the unit is inadequate and needs further development and unit of Communication and Human Relations provided a wide variety and necessary acquisitions on the students but that both the content and the duration of the lecture were insufficient to implement these acquisitions. In the interviews, it is emphasized that the Communication and Human Relations unit is a very much important subject and that this is the unit in which students participate most willing and actively into all subject areas but that the necessary improvements in the subject area should be increased in the scope of Nation Education Ministry.

Keywords: Communication, Social Studies, Teacher Opinions.

ÖNSÖZ

İnsanlığın başlangıcı, Sosyal Bilgilerin gelişimi ve iletişimin zorunluluğu adeta bir domino taşı etkisiyle birbirine doğrudan temas etmeyen ancak birbirinin hareketine yön veren ve aynı anda etkilenen bir sürecin ürünleri olarak karşımıza çıkmıştır.

Günlük hayatımızda iletişimin pek çok türüne şahitlik ederiz. Bizler bunun farkında bile olmadan iletişim bizi ve çevremizi bir sarmaşık edasıyla sarıp sarmalar. Onu sulayıp, değer verir ve gerektiği gibi budarsak yeşilliğiyle bahçemize eşsiz bir renk, ferah bir nefes katar. Ancak ona gereken değeri vermeyip gelişigüzel kendi halinde salarsak; dalları, budakları kontrolümüz dışında tüm bahçeyi işgal eder ve bizleri altından kalkamayacağımız çok meşakkatli bir hal içine sokar. Bu sarmaşık işyerinde arkadaşlarımıza verdiğimiz bir selam, ailemizle evde geçirdiğimiz bir zaman, trafikte aracımızla seyir halindeyken çaldığımız bir korna...

Öncelikle bu araştırmaya başlama ve araştırmayı tamamlama sürecinde her türlü yardımı, bilgiyi ve desteği benden esirgemeyen çok değerli danışman hocam Doç. Dr. Vedat Karadeniz'e ve Yüksek Lisans eğitimim boyunca kendilerinden ders alma imkânı bulduğum üniversite hocalarıma (Nurettin Birol, Abdülkadir Gül, Mustafa Samet Altınbilek, Alper Kaşkaya), bilgi ve önerileriyle bu araştırmanın gelişimine büyük katkı sağlayan Dr. Öğr. Üyesi Yalçın Çetin'e ve değerli vakitlerini harcadığım Dr. Öğr. Üyesi Burcu Çıldır'a, tevazu gösterip araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerine ve ilgilerinden dolayı okul idarecilerine teşekkürü bir borç bilirim.

Her zaman destekleriyle yanımda olan yegâne ailem “annem ve babama”, bu süreçten dolayı kendilerini çok ihmal ettiğim sevgili eşim Kevser Gürbüz'e ve Allah'ın bana en büyük armağanı olan; sözcükler ile tarif edemeyeceğim kadar çok sevdiğim oğlum Emir Aras'ıma ithafen...

Alana katkı sağlaması temennilerimle...

İbrahim Ethem GÜRBÜZ

İÇİNDEKİLER

TEZ BİLDİRİMİ	I
TEZ KABUL TUTANAĞI	II
ÖZET	III
ABSTRACT	V
ÖNSÖZ.....	VII
İÇİNDEKİLER.....	VIII
KISALTMALAR	XII
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	XIII
TABLolar LİSTESİ	XIV

1. BÖLÜM

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLERİNİN 7. SINIF “İLETİŞİM ve İNSAN İLİŞKİLERİ” ÜNİTESİNE YÖNELİK GÖRÜŞLERİ	1
---	---

1. GİRİŞ.....	1
1. 1. Problem Durumu	1
1. 2. Alt Problemler	7
1. 3. Araştırmanın Amacı	8
1. 4. Araştırmanın Önemi	9
1. 5. Sayıtlar	11
1. 6. Sınırlılıklar.....	11
1. 7. Tanımlar	12

2. BÖLÜM

2. KURAMSAL ÇERÇEVE ve İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	13
2. 1. İletişimin Tarihsel Süreci	13

2. 2. İletişim Kelimesinin Etimolojisi	16
2. 3. İletişimin Temel Öğeleri	18
2. 3. 1. Kaynak.....	19
2. 3. 2. Hedef/Alıcı	20
2. 3. 3. Mesaj/İleti.....	21
2. 3. 4. Kanal/Araç.....	23
2. 3. 5. Kodlama/Kod Açma-Çözme	24
2. 3. 6. Filtre/Algılama ve Değerlendirme.....	25
2. 3. 7. Geri Besleme/Dönüt/Feedback.....	26
2. 4. İletişim Türleri.....	26
2. 4. 1. Sözsüz İletişim	27
2. 4. 2. Sözlü İletişim.....	29
2. 4. 3. Simgesel İletişim	31
2. 4. 4. Yazılı İletişim	32
2. 4. 5. Sanatsal İletişim	32
2. 5. Kitle İletişim Araçları.....	33
2. 5. 1. Matbaa	34
2. 5. 2. Radyo.....	35
2. 5. 3. İnternet.....	36
2. 5. 4. Televizyon	38
2. 6. Basının Gücü ve Medya Olgusu.....	39
2. 7. İletişimin Gücü ve İnsan İlişkileri Üzerindeki Etkisi.....	40
2. 8. İletişim ve Eğitim İlişkisi	42

2. 9. İletişim ve İnsan İlişkileri Ünitesi Üzerinden Öğrencilerin Kazanımları	44
2. 10. Geçmişten Günümüze Sosyal Bilgiler Programı.....	46
2. 11. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının Özel Amaçları.....	49
2. 12. Sosyal Bilgiler Dersi ile İletişim ve İnsan İlişkileri Ünitesinin İlişkilendirilmesi	51
2. 13. Benzer Araştırmalar	53

3. BÖLÜM

3. YÖNTEM.....	58
3. 1. Araştırma Deseni (Modeli).....	58
3. 2. Evren ve Örneklem.....	61
3. 2. 1. Araştırmanın Evreni	61
3. 2. 2. Araştırmanın Örnekleme.....	61
3. 3. Veri Toplama Araçları.....	65
3. 3. 1. Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi.....	65
3. 3. 1. a. Anket Formu Yolu ile Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi	67
3. 3. 1. b. Görüşme (Mülakat) Formu Yolu ile Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi	68

4. BÖLÜM

4. BULGULAR ve YORUM	75
4. 1. Anket Formundan Elde Edilen Bulgular	75
4. 1. a. Kişisel Bilgilerden Elde Edilen Bulgular	75
4. 1. b. Anket Maddelerinden Elde Edilen Bulgular	78
4. 2. Görüşme (Mülakat) Sorularından Elde Edilen Bulgular.....	91

4. 2. a. Kişisel Bilgilerden Elde Edilen Bulgular 91

4. 2. b. Açık Uçlu Sorulardan Elde Edilen Bulgular 93

5. BÖLÜM

5. SONUÇ (TARTIŞMA) ve ÖNERİLER.....101

5. 1. Anket Maddelerine ve Görüşme (Mülakat) Sorularına Verilen Yanıtlara İlişkin Tartışma ve Yorum..... 101

5. 2. Öneriler..... 113

KAYNAKÇA..... 115

EKLER..... 123

ÖZGEÇMİŞ..... 130

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
Bkz.	: Bakınız
Bs.	: Baskı
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
ISBN	: International Standard Book Number
RG.	: Resmi Gazete
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TDK	: Türk Dil Kurumu
Vd.	: Ve diğerleri
Vs.	: Vesaire
İ.İ.B.F.	: İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
O.O	: Ortaokul

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: İletişim Süreci Şeması 19

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Ölçek Çalışmasının Yapıldığı Okulların ve Araştırmaya Katılan Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Yüzdeleri Gösteren Tablo.....	63
Tablo 2: Kodlama Anahtarı Kayıt Formu Güvenilirlik Yüzdeleri.....	74
Tablo 3: Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Cinsiyetlerine İlişkin Veriler.....	75
Tablo 4: Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Yaşlarına İlişkin Veriler.....	76
Tablo 5: Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Mesleki Kıdemlerine İlişkin Veriler.....	77
Tablo 6: Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Öğrenim Durumlarına İlişkin Veriler.....	77
Tablo 7: Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Branşlarına İlişkin Veriler.....	77
Tablo 8: “Sosyal Bir Varlık Olan İnsan, Yaşamını Sürdürebilmek ve Doğayla Baş Edebilmek İçin Çevresiyle Sürekli İletişim Kurma İhtiyacı Duyar” Maddesine İlişkin Veriler.....	78
Tablo 9: “Sağlıklı İletişim İki Tarafın da Karşılıklı Konuşabildiği, Birbirlerinin Sözüne Kesmeden Anlaşmak ve Uzlaşmak Niyetiyle Ortaya Koydukları Bir Süreçtir” Maddesine İlişkin Veriler.....	79
Tablo 10: “Etkili Bir İletişimde; Beden Dilinin Etkin Kullanımı, Jest ve Mimikler Büyük Bir Öneme Sahiptir” Maddesine İlişkin Veriler.....	80
Tablo 11: “Öğrenme ve Öğretme Sürecinin Verimli Bir Şekilde Gerçekleşebilmesinde ki Temel Faktör İletişimdir” Maddesine İlişkin Veriler.....	80
Tablo 12: “Devletlerin Birbirleri Üzerinde Hâkimiyet Kurabilmelerinde Artık Silahların Yerini Medya Olgusu Almıştır” Maddesine İlişkin Veriler.....	81

Tablo 13: “Kitle İletişim Araçları İçerisinde En Etkili Olanı İnternettir” Maddesine İlişkin Veriler.....	82
Tablo 14: “İletişim ve İnsan İlişkileri Ünitesi Son Derece Gereklidir” Maddesine İlişkin Veriler.....	82
Tablo 15: “7. Sınıflarda ‘İletişim ve İnsan İlişkileri’ Ünitesi Konuları Yeterlidir” Maddesine İlişkin Veriler.....	83
Tablo 16: “Öğrenciler ‘İletişim ve İnsan İlişkileri’ Ünitesi Üzerinden Çeşitli İletişim Becerileri Kazanır” Maddesine İlişkin Veriler.....	84
Tablo 17: “Öğrenciler İletişim ve İnsan İlişkileri Ünitesi Üzerinden Kitle İletişim Araç ve Gereçlerini Tanır ve Etkili Kullanmayı Öğrenir” Maddesine İlişkin Veriler.....	84
Tablo 18: “Öğrenciler ‘İletişim ve İnsan İlişkileri’ Ünitesi Üzerinden Basın-Yayın ve Diğer Haberleşme Organlarını Tanır ve Takip Eder” Maddesine İlişkin Veriler.....	85
Tablo 19: “İletişim ve İnsan İlişkileri Ünitesi Diğer Sınıf Kademelerinde de Öğrencilerin Düzeyine Uygun Olarak Yer Almalıdır” Maddesine İlişkin Veriler.....	86
Tablo 20: “Bir Ders Sürecinde Öğretmen ve Öğrenci Arasındaki En Etkili İletişim, Her İki Tarafın da Aktif Olarak Dönüt (Geri besleme) Sağlayabildikleri Çift Yönlü İletişimdir” Maddesine İlişkin Veriler.....	86
Tablo 21: “İyi Bir İletişim Becerisine Sahip Olabilmede; Ses Tonu, Beden Dili, Jest ve Mimikler, Giyim Tarzı ve Karşı Tarafa Verilen İzlenim Çok Önemlidir” Maddesine İlişkin Veriler.....	87
Tablo 22: “Günümüzde Küreselleşme ve İletişim Teknolojileri, Bir Ülkenin Ekonomi, Siyaset, Eğitim Gibi Öz Değerleriyle İç İçe Geçmiş ve Bu Değerleri Yönetir Hale Gelmiştir. Bu Değerlerin Temelinde İse ‘İnsan İlişkileri ve Etkinlikleri’ Yer Almaktadır” Maddesine İlişkin Veriler.....	88
Tablo 23: “İletişim, Sosyal İlişkileri Doğrudan ya da Dolaylı Olarak Etkilediği İçin Öğrencilerin Sosyal Çevrelerinde Etkin Roller Edinmeleri İletişim Sürecini Ne Denli	

Etkin Kullandıklarına Bağlıdır” Maddesine İlişkin Veriler.....	89
Tablo 24: “Ülkemiz Eğitim Politikaları İçerisinde Klasik Yaklaşımların Aksine Modern İletişim Teknolojilerinin İşlerlik Kazanması Öğrencilerin Küresel Arenada Büyük Bir Rekabet Gücü Kazanmalarını ve Söz Sahibi Olmalarını Sağlayacaktır” Maddesine İlişkin Veriler.....	89
Tablo 25: “İletişimden Yoksun Toplumlar; Dış Dünyaya, Yeniliklere ve Çağdaşlığa Kapalı, Bilgisiz, Yorumlama ve Düşündüğünü İfade Etme Becerisinden Uzak İnsanlardan Oluşur” Maddesine İlişkin Veriler.....	90
Tablo 26: Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Cinsiyet Değişkenine İlişkin Verileri.....	91
Tablo 27: Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Yaş Değişkenine İlişkin Verileri.....	92
Tablo 28: Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Mesleki Kıdemlerine İlişkin Verileri.....	92
Tablo 29: “İletişim Kavramını Nasıl Tanımlarsınız?” Sorusuna İlişkin Veriler.....	93
Tablo 30: “Sizce İletişimin İnsan İlişkileri Üzerindeki Etkisi Nedir?” Sorusuna İlişkin Veriler.....	94
Tablo 31: “Kitle İletişim Araçları İçerisinde En Etkili Olanı Hangisidir? Neden?” Sorusuna İlişkin Veriler.....	96
Tablo 32: “Etkili Konuşma/Hitabet, Diksiyonun ve Vücut Dilinin Etkili Kullanımını Hakkında Ne Düşünüyorsunuz?” Sorusuna İlişkin Veriler.....	98
Tablo 33: “Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Öğretim Programında Yer Alan ‘İletişim ve İnsan İlişkileri’ Ünitesinin İçeriğiyle İlgili Olarak Düşünceleriniz Nelerdir? İçeriği Yeterli Buluyor musunuz?” Sorusuna İlişkin Veriler.....	99

1. BÖLÜM

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLERİNİN 7. SINIF "İLETİŞİM ve İNSAN İLİŞKİLERİ" ÜNİTESİNE YÖNELİK GÖRÜŞLERİ

1. GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın problemi, alt problemleri, amacı, önemi, sayıtları, sınırlılıkları ve tanımları yer almaktadır.

1. 1. Problem Durumu

İletişim insanlık tarihi kadar eski ve insanlık için vazgeçilmez bir olgudur. İlk çağlardan bu yana insanoğlu çeşitli biçimlerde iletişim kurmanın gereksinimini duyarak bu alanda yöntemler geliştirmeye başlamıştır. Dumanı ve ateşi kullanmaları, mağara duvarlarına resimler çizmeleri, hayvan boynuzlarını ve derilerinden yaptıkları davulları kullanarak çeşitli sesler çıkarmaya çalışmaları birbirlerini uyarmak ya da bilgilendirmek için kullandıkları yöntemlerden bazılarıdır.¹

Görüldüğü üzere insanoğlu var olduğu günden bu yana gerek kendi çevresinde, gerekse dünyada olup bitenleri hep öğrenmek istemiş ve bir iletişim kurma merakı içerisinde bulunmuştur. Bireylerin var oldukları dış dünyayı anlamlandırabilmeleri ise karşılıklı olarak iletişim kurmaları sayesinde olmuştur. İster bireysel olsun isterse toplumsal olsun; duygularımız, düşüncelerimiz, isteklerimiz ve taleplerimiz iletişim aracılığıyla ifade edilebilmektedir.

İletişim karşılıklı bir etkileşim sürecidir ve iletişimin doğurmuş olduğu bu etkileşim süreci bireyler arası bir ilişkiyi de beraberinde getirmektedir. Yani insanoğlu yüce yaratan tarafından doğada tek başına yaşamaya yönelik olarak programlanmamıştır. Öyle ki bireyler hangi sosyoekonomik yapı içerisinde yaşarlarsa yaşasınlar, en temel gereksinimlerinden olan beslenme ve barınma ihtiyaçlarının yanı sıra iletişim kurmayı da bir gereksinim olarak kabul etmişlerdir.

¹Özgür Gönenç, *Dünya Medyası*, Truva Yayınları, İstanbul 2010, s.9.

Eğitim de tıpkı iletişim gibi insanoğlunun en temel gereksinimleri arasında gösterilmektedir. Nitekim bir davranış oluşturma ya da değiştirme süreci olarak da algılayabileceğimiz eğitimin temel amacı, bireyin kendini gerçekleştirmesine yardımcı olmak, bireyi kendine ve topluma yararlı hale getirmek, bireyin karşılaştığı sorunlara çözüm bulmasını sağlamak ve bireye problem çözme yeteneğini kazandırmaktır.²

Ergine göre (1995), günümüzde ağdaş eğitim teknolojileri anlayışı içinde iletişim kavramının incelenmesini zorunlu hale getiren etken, öğrenme-öğretme süreçlerinde gerçekleştirilen tüm etkinliklerin temelde birer iletişim etkinliği olmasından kaynaklanmaktadır.³ Eğitim olayı, evvelden beri bilimsel bir yaklaşımla ele alınmaktan çok sağduyuya dayalı olarak ele alınmıştır. Eğitim, fikirlerin değiştirilmesinden çok yerleşmesi ve benimsenmesi ile ilgilenmiştir. Ancak bugün içinde yaşamakta olduğumuz ağ hızlı değişimle karakterize edilmekte ve bu ortamda mekanizasyona dayanan beceriler yerini bilgi teknolojisine dayalı becerilere bırakmıştır.⁴ Böylelikle iletişim, teknoloji ve eğitim lemesi sıkı sıkıya bir zincirleme bağ kurmaktadır.

Eğitimde iletişim, eğitim sistematığı için en önemli ögedir. Çünkü eğitimin temel hedefi; aileden bütün insanlığa ve âleme doğru yayılıp uzayan; güvenilir, bilgili, başarılı, verimli, vatan ve millet hizmeti bilinci ile dolu ve doyurucu bir hayat sürdürecek kişiler yetiştirmektir.⁵ Zira Türk Milli Eğitiminin genel amacı:

“Atatürk inkılp ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan, insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel

²Veysel Sönmez, *Eğitim Felsefesi*, Adım Yayıncılık, Ankara 1991, s.43.

³zcan Demirel ve Esed Yağcı; *ğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı*, zcan Demirel, Eralp Altun (edts), Eğitim-ğretim Teknolojisi ve İletişim, (14), Bs.8, Pegem Akademi Yayınları, Ankara 2014.

⁴Bekir zer, “Türkiye’de Uzaktan Eğitim”, *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C.2, S.2, Ekim 1989, s.1-24.

⁵zlem Porgalı, “Sınıftaki Sorunları zmede Kullanılan İletişim Yöntemi”, *Eğitişim Dergisi: E-Eğitim, Bilim ve Sanat Dergisi*, ISSN 1307-78, S.2, Haziran 2003, s.3.

ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek; Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, insan haklarına saygılı; kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmektir.”⁶ Böylece öğrencilerin bu değerleri kazanımları açısından, “İletişim ve İnsan İlişkileri” ünitesinin Sosyal Bilgiler öğretimi muhtevasında kendine bir yer edinmiş olması eğitim ve iletişim bağının güçlendirilmesinde oldukça büyük bir öneme sahiptir.

Elbette ki bu hususta en önemli rol eğitimcilere düşmektedir. Öğrencilerin istedik davranışları öğrenmede ve öğrenilen bu davranışları pekiştirerek hayatlarının içinde uygulamalarında onlara yol gösterici olan temel dayanak eğitimcidir.⁷ Eğitimcilerin görevi, öğrenciler için hazırlanmış materyallerden ve tekniklerden yararlanarak eğitim hayatını düzenlemek ve istenilen davranışların öğrenci tarafından kazanılıp kazanılmadığını değerlendirmektir.⁸

Sınıf öğrencilerin her türlü maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri ve istenilen, orada olmaktan mutluluk duyulan bir yer, alan olmalıdır ki eğitimden beklenen verim elde edilsin.⁹ Şüphesiz ki bu verimin sağlanabilmesi de öğretmen ve öğrenci etkileşimi üzerine kuruludur. Eğitimin kalitesi sınıf ortamındaki iletişimin kalitesine bağlıdır. Öğretmenin verdiği mesajlara aktif olarak geri bildirimlerde bulunan öğrencilerin tekrardan öğretmene yeni mesajlar gönderdiği ve öğretmeninde bu mesajlara karşılık vererek döngüsel bir iletişim etkinliği başlattığı sınıf ortamlarında, başarılı bir iletişim süreci ve dolayısıyla da başarılı bir ders süreci gerçekleştirilmiş olur.

⁶RG. 24.06.1973/14574 (14.06.1973 tarih ve 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu).

⁷İbrahim Ethem Başaran, *Eğitime Giriş*, Kadioğlu Matbaası, Ankara 1994, s.76.

⁸Porgalı, s.1-15.

⁹Fatih Arslan, *Sınıf Yönetiminde Öğretim Elemanlarının İletişim Davranışlarına İlişkin Öğrenci Görüşleri: Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Örneği*, (Danışman: Prof. Dr. Mustafa Tavukçuoğlu), Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya 2011, s.13.

Öğretmenin, öğrenciden geribildirim almaksızın tek taraflı olarak ders işleme tek yönlü iletişime yol açacaktır. Öğrencilerin ne zaman ve hangi durumlarda söz alarak derse katılacaklarının öğretmen tarafından belirlenmesi iletişimin kalitesini azaltmakta ve hatta sıklıkla iletişim kopukluklarının yaşanmasına sebebiyet vermektedir. Bunun aksine sınıf içerisindeki öğrenci öğretmen etkileşimi ve yüz yüze ilişkiler çift yönlü iletişim kurulmasını sağlar. Lingren'e göre sınıf içinde sağlıklı bir iletişim ortamı ile öğretmen öğrenci çelişkisinin giderilmesi, çift yönlü iletişim yolu ile öğrencinin öğretmeni, öğretmenin öğrencileri kavraması, yerini öğrencileşen öğretmenlere öğretmenleşen öğrencilere bırakmasıyla mümkündür. Öğretmen iletişim sürecinde baskıcı bir tutum ve davranış yerine, öğrencinin kendisiyle iletişim kurmasına imkân verecek demokratik bir tutum ve davranış gösterebilmelidir.¹⁰

Odabaşı (2016); "İletişim ve eğitim arasındaki ilişki mesafede gizlidir. Bizler bu mesafenin neresinde olursak ilişkimiz de o denli mesafede olur" der.

"En uzak mesafe:

Ne Afrika,

Ne Çin,

Ne Hindistan,

Ne seyyareler, ne ay, ne güneş,

Ne de geceleri ışıldayan yıldızlar;

En uzak mesafe birbirini anlamayan iki kafa arasındaki mesafedir..."¹¹

Peki ya Sosyal Bilgiler bu mesafenin neresinde diye soracak olursak? Sosyal bir varlık olan insanın bu sosyal yapı içerisindeki iletişimini sağlayan bir köprü görevi üstleneceğinden dolayıdır ki merkezindedir diyebiliriz. Çünkü Sosyal Bilgiler insanları ve yaşamlarını konu alır. Karakuş'a göre (2006), Sosyal Bilgiler, insanın kendisini ve çevresindekileri daha iyi anlamasına yardımcı olur. İnsanoğlunun bu

¹⁰Porgalı, s.1-15.

¹¹Hayati Odabaşı, *360 Derece İletişim*, Babiâli Kültür Yayıncılığı, Bs.6, İstanbul 2016, s.14.

anlamlandırma çabası ise neredeyse anne karnında başlar ve o insanın ilk olarak kendisini ve annesini tanımaya çalışmasıyla devam eder ve bu tanıma faslı git gide başka insanların eklenmesiyle de çoğalır. İnsan bu tanıma ve anlamlandırma sürecini başta yardıma gereksinim duymadan tek başına yapar. Oysa insanın kendisi ve çevresi aslında daha karmaşıktır. Bu sebeple insan bu tanıma ve anlamlandırma işini tek başına yapamaz.¹² İşte tam da bu noktada Sosyal Bilgileri, insanlarla iletişim arasında bir bağ ya da bir ara bulucu olarak nitelendirmemiz hiç de yanlış olmayacaktır. Öyle ki Duverger'in (1990) Sosyal Bilgileri, esas olarak insanı ve iletişimini inceleyen bir bilim dalı olarak tanımlaması bu görüşü desteklemektedir.¹³

Nitekim bu tanımdan yola çıkarak sosyal bir varlık olan insanın varlığını kabullendirebilmesinin iletişimden geçtiğini söyleyebiliriz. İletişim olgusu küresel bir olgu olmakla beraber Sosyal Bilimler ile de sıkı bir bağ kurmaktadır. Köstüklü'ye göre (2003), Sosyal Bilimler, çok geniş anlamda, insanlar arası ilişkileri inceler ve genel olarak ise toplumda insan davranışlarıyla ilgilenen disiplinleri içerir. Bu disiplinlere "Davranış Bilimleri" veya "Beşeri Bilimler" de denilmektedir. Sosyal Bilimler, bir topluluğun üyesi olan bireylerin faaliyetlerini inceleyen ve beşeri/insani anlayışın gelişmesini amaçlayan fikri ve kültürel ilimlerdir. Bu bağlamda Sosyal Bilimler, bilimsel bir yaklaşımla toplumları inceleyen disiplinlerdir ve esas konu alanı ise gruplar içerisindeki insan etkinlikleridir.¹⁴ Tay (2010) da Sosyal Bilimleri, insanın insanla ve çevresiyle etkileşiminden doğan bilgilerin insani ve toplumsal yönlerinin kanıtlanması temeline dayanarak oluşturulan bilimler topluluğu şeklinde niteler.¹⁵ Sosyal Bilimlerin doğası gereği kültürlerarası iletişime de kaynaklık ettiği görülmektedir. Nitekim yukarıdaki tanımlarda Sosyal Bilimlerin insanlararası

¹²Nurten Gürbüz, *Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarını Tanıma Yeterliliklerinin Değerlendirilmesi*, (Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Zekeriya Akkuş), Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2013, s.17.

¹³Feyzullah Ezer ve Sami Çelik, "Sosyal Bilgiler Dersi 7. Sınıf Öğretim Programı 'Yaşayan Demokrasi' Ünitesinin Kazanımlarına Ulaşma Derecesinin Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi", *Harran Maarif Dergisi*, C.1, S.1, s.1-10.

¹⁴Murat Keçe ve Zihni Meray, "İlköğretim Sosyal Bilgiler Kazanımlarının Sosyal Bilimler Disiplinlerine ve Disiplinlerarası Anlayışa Uygunluğunun Belirlenmesi", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C.VIII, S.1, Aralık 2011, s.110-139.

¹⁵Keçe ve Meray, s.110-139.

ilişkileri incelediği ve beşeri/insani anlayışın gelişmesini amaçlayan kültürel bir ilim olduğuna değinilmiştir. Kültürlerarası iletişim Mora'nın (2011) da belirttiği gibi, farklı kültürel aidiyetlere mensup bireyler veya kendilerini farklı gruplara/etnisitelere ait olarak algılayan topluluklar ya da bu topluluklara aidiyet hisseden bireyler arasında, anlamın yaratımını, paylaşımını ve müzakeresini içeren her türlü iletişim olarak kavranmaktadır. Toplular, kendilerini ait olmadıkları farklı kültürlere anlatma konusunda zorluklar yaşamaktadırlar.¹⁶ Dolayısıyla iletişim sayesinde toplumlar kendi kültürlerini diğer toplumlara anlatma imkânı bulabilmişlerdir ve bu sayede toplumun bir bütün olarak anlaşılabilirliği ve huzur ortamının sağlanabilmesi için iletişim en doğru araç olarak ortaya çıkmıştır.

Kişiler düşünce, duygu ve isteklerini sözel veya sözel olmayan çeşitli iletilerle (mesajlarla) birbirlerine duyururlar. İletişim yalnızca konuşma ve yazışma gibi sözel yollarla değil aynı zamanda bakış, mimik, ses tonlamaları gibi sözel olmayan davranışsal yollarla da kurulabilir. Bir iletinin karşı tarafa yüzde yüzlük bir doğrulukla anlatımı neredeyse imkânsızdır. Bu yönüyle iletişim bazen eksik kalabilir ve sonuç itibarıyla de yanlış anlaşılmalara, iletişim kopukluklarına yol açabilir.¹⁷ İşte bu hususta eğitim ve iletişim arasındaki ilişkinin ülkemizde çok sağlam temeller üzerine dayandırılmış olması gerekir ki küresel bir rekabete hazır nesiller yetiştirebilsin. Zira küreselleşen evrenin iletişimden bağımsız olduğu düşünülemez. Günümüz enformasyon çağında teknoloji kendinde bir taşıyıcılık-aracılık-bağlantı işlevi ile donatılır. Örneğin, toplumlar arasında etkileşimlerin yoğunlaşmasının, dünyanın farklı bölgeleri arasında toplumsal ve kültürel mübadelelerin artışının temel nedeni teknolojik yenilikler olarak gösterilir.¹⁸

Görüldüğü üzere iletişim olgusu var olduğu günden bu yana sürekli kendini değiştirerek ancak kendinden hiçbir şey kaybetmeden evrensel bir güç olma

¹⁶Necla Mora, *Kültürlerarası İletişim Bağlamında İnsana Dair Duygular ve Ritüeller*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara 2011.

¹⁷Feriha Baymur, "Çağımızda İnsan İlişkilerinin Artan Önemi ve Bu Hususun Eğitimde Dikkate Alınması", *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, S.1(1), s.16-17.

¹⁸Nilgün Tunalı, *Küreselleşme-İletişim-Kültürlerarasılık*, Kırmızı Yayınları, İstanbul 2006, s.38.

özelliğine sahip olmuştur. Bu gücü elinde bulunduran toplumlar iletişimin “medya” denilen hayati ayağıyla kendilerine küresel pazarda siyasi, ekonomik, sosyal, eğitsel, kültürel ve daha pek çoğunu sayabileceğimiz değerler katmışlardır. Özellikle en gelişmiş teknolojik silahların bile ötesine çıkmayı başaramış olan medya olgusu, iletişimi etkili kullanabilen ülkeler için bir büyüme kaynağı olmuş ve bu ülkelerin, gelişime ayak uyduramayan diğer muhtaç ülkeler (özellikle iletişimden yoksun) üzerinde büyük bir sömürü imparatorluğu kurmasına zemin hazırlamıştır. Günümüz bilgi teknolojileri çağında iletişim, kişilerarası etkileşimi zorunlu kılan ve dolayısıyla bu etkileşim sonucu da kişilere çeşitli birikimler kazandıran bir süreçtir. Öğrenciler açısından bu etkileşim süreci büyük bir enformasyon kaynağı sağlamaktadır. Globalleşen yerkürede bu teknolojik gelişmelere ayak uydurabilmek iletişim ve iletişim araçlarıyla olan sıkı bir etkileşim bağından geçmektedir. Dolayısıyla iletişim kavramı, önemini her geçen gün daha da hissettirmekte ve özellikle de eğitim camiasınca zorunluluk teşkil eden bir kavram olarak kendini göstermektedir.

Çalışmanın bu yönüyle var olan problem cümlesi; “Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin 7. sınıf ‘İletişim ve İnsan İlişkileri’ ünitesine yönelik görüşleri nelerdir?” şeklindedir.

1. 2. Alt Problemler

Bu araştırmanın amacına hizmet etmek için ünite içeriğini açık ve net bir şekilde yansıtan beş tane alt problem hazırlanmıştır:

1. Sosyal Bilgiler 7. Sınıf öğretim programında yer alan “İletişim ve İnsan İlişkileri” ünitesinin içeriğiyle ilgili olarak Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin bilgi durumları ne düzeydedir?
2. Sosyal Bilgiler 7. sınıf öğretim programında yer alan “İletişim ve İnsan İlişkileri” ünitesinin müfredattaki gerekliliği hakkında öğretmenlerin görüşleri nelerdir?
3. “İletişim ve İnsan İlişkileri” ünitesinin içeriği ve ünite kavramlarının yeterliliği hakkında öğretmen görüşleri nelerdir?

4. Sosyal Bilgiler 7. Sınıf ders kitabında yer alan “İletişim ve İnsan ilişkileri” ünitesi ile öğrencilere ne gibi kazanımlar sağlanabilir?
 5. Öğrencilerin “İletişim ve İnsan İlişkileri” ünitesi üzerinden;
 - i) Etkili iletişim kurabilme ve dinleme,
 - ii) Kitle iletişim araç ve gereçlerini tanıma ve kullanma,
 - iii) Basın-yayın ve diğer haberleşme organlarını tanıma ve takip etme,
 - iv) Kişi hak ve özgürlüklerine saygı duyma
- becerilerine erişme düzeyleri hakkındaki öğretmen görüşleri nelerdir?

1. 3. Araştırmanın Amacı

İletişime hükmetmek bilgiye hükmetmek anlamına gelmektedir. Bu yönüyle de iletişimin ve iletişim teknolojilerinin etkili kullanımı ülkemiz eğitim sistemi açısından hayati bir önem arz etmektedir. Zira gelişmiş devletlerin eğitim politikalarını her geçen gün gelişen iletişim teknolojilerine göre tasarlamış olmaları iletişimin eğitim sistemi açısından yadsınamayacak derecede önemli olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Sosyal Bilgiler, insanları ve yaşamlarını konu alarak bireylerin kendilerini ve çevresindekileri anlamlandırmalarına yardımcı olur. Bir ders programı olarak ilköğretim okullarında öğrencilerin; iyi ve sorumlu vatandaşlar olarak yetiştirilmelerini sağlamayı ve Sosyal Bilimler disiplinlerinden seçilmiş bilgilere dayalı olarak, öğrencilere toplumsal yaşamla ilgili temel bilgi, beceri, tutum ve değerlerin kazandırılmasını amaçlar.¹⁹ Bunu yaparken de interdisipliner (disiplinlerarası) olma özelliğini kullanarak çeşitli bilim dallarından (tarih, coğrafya, sosyoloji, ekonomi, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi, hukuk, din vb.) destek alır.²⁰

İletişim ise; ailede, okulda, çevrede kısacası insanoğlunun var olduğu her yerde başlar. Ancak iletişimin sıklık boyutu ve etki derecesi ortamdaki ortama göre

¹⁹Münire Erden, *Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Alkım Yayıncılık, Ankara 1996, s.4-8.

²⁰Keçe ve Merey, s.110-139.

değişiklik göstermektedir. İnsanoğlunun en aktif olduğu yerler okul ve iş çevreleridir. Böylelikle bu ortamlarda iletişimin etki derecesi diğer ortamlara kıyasla daha baskın olarak karşımıza çıkmaktadır. Okullar iletişim ağının en hayati boyutunu teşkil etmektedirler. Çünkü çocukluktan itibaren başlayan öğrenim hayatımız boyunca aile bireylerimizden daha sık okul çevremizle münasebet kurarız.

Benzer ve farklı yönleriyle aynı amaca hizmet eden bu iki olgunun ilişkilendirilmesinde ki amaç; Türk Milli Eğitiminin genel amaç ve ilkeleri doğrultusunda milli eğitim sistemimizi çağdaş uygarlık seviyelerine çıkarabilmek için yegâne temsilcilerimiz olan ve eğitimin ilk ve orta kademesini oluşturan öğrencilerimizin, iletişim ve insan ilişkileri ünitesi ile Sosyal Bilgiler eğitiminin ilişkilendirilmesi üzerinden sağlayacakları kazanımları belirlemek ve bu konunun öğrenciler üzerindeki etkilerini ve varsa aksayan yönlerini öğretmen görüşlerini de dikkate alarak araştırıp konunun hem gelecek nesillere hem de araştırma alanına daha gelişmiş şekliyle sunulması için ışık tutmaktır.

Böylece iletişim teknolojilerinin ve Sosyal Bilgiler öğretim programlarının öğrencileri merkeze alan yaklaşımlarla (yapılandırmacı, ilerlemeci yaklaşım vs.) beraber sentezlenerek öğrencilere sunulması hem öğrencilerin sahip olmaları gereken teknolojik gereksinimleri daha da geliştirmelerini sağlayacak hem de onların derslere olan motivasyonlarını artırarak onlara yardımcı bir kaynak olmaktan ziyade bizzat kaynağın kendileri olma imkânını verecektir.

1. 4. Araştırmanın Önemi

Günümüz bilgi teknolojileri çağında iletişim, kişilerarası etkileşimi zorunlu kılan ve dolayısıyla bu etkileşim sonucu da kişilere çeşitli birikimler kazandıran bir süreçtir. Öğrenciler açısından bu etkileşim süreci büyük bir enformasyon kaynağı sağlamaktadır. Globalleşen yerkürede bu teknolojik gelişmelere ayak uydurabilmek iletişim ve iletişim araçlarıyla olan sıkı bir etkileşim bağından geçmektedir.

Hangi gelişmişlik düzeyine sahip olursa olsun, dünya üzerinde bütün ülkeler internet temelli bir sanal dünyanın parçası haline gelmişlerdir. Bu sanal dünya somut

yaşamsal gerçeklik hissinden uzak olsa da bireylerin sosyal bir bağ kurmasında ve yoğun bir etkileşim kurmasında büyük öneme sahiptir.²¹ Günümüzde küreselleşme ve teknoloji, bir ülkenin ekonomi, siyaset, kültür, eğitim gibi öz değerleriyle iç içe geçmiş ve bu değerleri yönetir hale gelmiştir. Bu değerlerin temelinde ise insan ilişkileri ve etkinlikleri yer almaktadır. Öğrencilerin gerekli iletişim becerilerine ve teknolojilerine sahip olmaları, onları bu küresel düzlemde; kendilerine güvenen, kendilerini ifade eden, teknolojiye hükmeden etkin bireyler olmalarını sağlayacaktır.

İletişim ve eğitim gibi insanlık tarihinin başlangıcından beri var olan bu iki köklü olgunun ilişkilendirilmesinde Sosyal Bilimlerin pek çok disiplini muhafaza edebilme (interdisipliner) ve destek alabilme özelliğinden de istifade ederek, bünyesinde barındırdığı Sosyal Bilgiler öğretiminin etkili bir araç olarak seçilmesi ve bu aracın bizzat dersi yöneten öğretmenler tarafından değerlendirilmesi Milli Eğitim sistemimiz açısından hayati bir önem teşkil eder. İletişim teknolojileri günümüz bilgi çağının en etkili ve öne çıkan olgusu olarak dikkat çekmektedir. İletişim teknolojileri; ekonomi, siyaset, eğitim, kültür, sağlık, din vs. gibi alanların doğru yönetimi konusunda büyük bir referans görevi görmektedir. Devletlerin birbirleri üzerinde hâkimiyet kurabilmelerinde artık büyük silahların yerini “medya” olgusu almıştır. Medya da bu görevi iletişim araçları içerisinde televizyon ve internet gibi en can alıcı unsurlar ile gerçekleştirmektedir.

Medya olgusu diğer alanlarda olduğu gibi eğitim politikaları üzerinde de oldukça etkili bir araç konumundadır. Dolayısıyla bu aracın doğru kullanımı bir ülkenin eğitim politikaları üzerinde ki gelişme düzeyine doğrudan tesir etmektedir. Ülkemiz eğitim politikaları içerisinde iletişim teknolojileri tabanlı bir uygulamanın işlerlik kazanması ve bunun öğrencilerimize en doğru şekilde aktarılması öğrencilerin teknolojik pazarda diğer ülke öğrencileriyle rekabet edebilme düzeylerine büyük bir ivme kazandıracaktır. Bu da uluslararası alanda önemli bir başarı göstergesi sayılmaktadır.

²¹Haluk Geray, *İletişim ve Teknoloji: Uluslararası Birikim Düzeninde Yeni Medya Politikaları*, Ütopya Yayınları, Ankara 2003.

Bu yönüyle araştırmanın önemi, “İletişim ve İnsan İlişkileri” ünitesinin Sosyal Bilgiler dersiyle ilişkilendirilmesinde öğretmen görüşlerini inceleyerek ilgili alanda varsa aksayan yönleri belirlemek ve çözüm önerileri sunarak konu üzerinden öğrencilerin gelişmişlik düzeylerini en üst seviyelere çıkarmalarına yardımcı olmaktadır.

1. 5. Sayıltılar

- a. “İletişim ve İnsan İlişkileri” ünitesi ile Sosyal Bilgiler eğitiminin ilişkilendirilmesi sonucu elde edilen verilerin araştırmanın amacına uygun olacağı ve Sosyal Bilgiler programlarının gelişimine katkı sağlayacağı varsayılmaktadır.
- b. Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin anket formundaki maddeleri ve görüşme (mülakat) formundaki soruları yanıtladıkları samimi ve içten davranacakları; doğru ve objektif yanıtlar verecekleri varsayılmaktadır.
- c. Literatür taraması yöntemiyle elde edilen bilgilerin doğru olduğu varsayılmaktadır.
- d. Problem durumuyla ilgili olarak veri toplama araçlarının genellenebilirliğinin (geçerlilik ve güvenilirlik) uygun olduğu varsayılmaktadır.

1. 6. Sınırlılıklar

Bu araştırma:

- 1) Van kenti: İpekyolu, Tuşba ve Edremit ilçelerinde MEB’e bağlı olan ilköğretim okullarında görev yapan toplam 54 Sosyal Bilgiler öğretmeni ile sınırlıdır.
- 2) Sosyal Bilgiler 7. Sınıf “İletişim ve İnsan İlişkileri” ünitesine yönelik olarak Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin veri toplama araçlarına verdikleri yanıtlarla ve kişisel bilgilerini ölçmeye yönelik olarak “cinsiyet, yaş, mesleki kıdem, branş ve öğrenim durumları” değişkenleriyle sınırlıdır.
- 3) 2017-2018 eğitim-öğretim yılı bahar dönemine aittir.

1. 7. Tanımlar

İletişim: Bilgi, düşünce, duygu, tutum ve kanılarla, davranış biçimlerinin kaynak ile alıcı arasındaki bir ilişki yoluyla bir insan ya da insanlardan diğerine bazı kanallar kullanılarak, anlam olarak üzerinde uzlaşılan simgeler aracılığıyla değişimi ve aktarılması sürecidir.²²

Sosyal Bilgiler Dersi: Bireyin toplumsal varoluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleştirilmesini içeren; insanın sosyal ve fizikî çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersidir.²³

İletişim Teknolojileri: Teknolojik verileri kullanarak iletişimi tüm boyutlarıyla ortaya koyabilen her türlü görsel, işitsel, yazılı ve basılı araç ve gereçler bütünüdür.

Anket Formu: Araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin yanıtlamaları üzere hazırlanmış olan 5’i kişisel bilgilere dayalı sorulardan oluşan ve 18’i “Beşli Likert” tipi; “kesinlikle katılmıyorum”, “katılmıyorum”, “kararsızım”, “katılıyorum”, “kesinlikle katılıyorum” şeklinde ifadelerin yer aldığı, ünite içeriğini yansıtan maddelerden oluşturulmuş form şeklindeki veri toplama aracıdır.

Görüşme (Mülakat) Formu: Araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin bilgi ve görüşlerine başvurmak üzere hazırlanmış olan, 3’ü kişisel bilgilere dayalı ve 5’i “İletişim ve İnsan İlişkileri” ünitesinin içeriğine bağlı kalınarak hazırlanmış açık uçlu sorulardan oluşan form şeklindeki veri toplama aracıdır.

²²Yavuz Tuna, *İletişim Kavramı ve İletişim Süreci*, Vural İzlem (edt), *İletişim*, (6-7), Ankara, Pegem Akademi Yayınları, 2012, s.5.

²³İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi 4-5. Sınıflar Öğretim Programı ve Kılavuzu, Devlet Kitapları Müdürlüğü, Ankara 2005.

2. BÖLÜM

2. KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2. 1. İletişimin Tarihsel Süreci

İletişimin tarihsel sürecinin insanlığın var olmasıyla başladığı düşünülmektedir. Zira iletişimin insanlık tarihiyle başlamış olduğu düşüncesi, yaşadığımız evrende hayat bulmuş tüm insan toplulukları ve uygarlıklarıyla ilgili toplanan bilgiler ışığında ortaya konulan bilimsel araştırmalar ve çalışmalarla desteklenmektedir. Her ne kadar bu topluluklarla ve uygarlıklarla ilgili elde edilen bilgilerin büyük kısmı çözümlemeli bilimsel sonuçlara bir kısmı da yorumlara dayansa da iletişimi nasıl kullandıklarına dair yorumların kesine yakın olduğu söylenebilir.²⁴

İnsanın evrende ortaya çıkış tarihiyle ilgili olarak kesin bir çıkarım yapılması antropolojik verilerin yetersizliği ve yorum farklılıkları sebebiyle mümkün olmamaktadır. Ancak bu alanda belirgin ve apaçık gerçekler olmamak kaydıyla yaratılış ve evrim kuramı olmak üzere iki temel yaklaşım (açıklama) biçimi bulunmaktadır. Yaratılış kuramı, metafizik olarak tanımlanır ve gerçekliği tamamen sorgusuz bir kabullenişe dayanır. Evrim kuramı ise, biyolojik dönüşüme dayanır ve her daim kesin kanıtlar sunmaz. Dolayısıyla elde edilen kanıtlar genellikle benzetmelerden ve bulguların kuramsal çerçeveye sokulmasından öteye gidememiştir. Evrimci açıklamalar ilk insan benzerliğinin günümüzden 20-30 milyon yıl kadar öncesine dayandığını ve bunun ilk örneklerinin de Antropoit Şebekler olduğunu ileri sürmektedir. Nitekim antropolojistler bu bulgulardan yola çıkarak insanlığın gelişimini, ayakları üzerinde yürüyebilen ve sonrasında elleriyle araçlar yapıp bu araçları kullanabilen; Pekin insanı, Java insanı, Neanderthal adamı ve Cromagnon adamı olarak ifade ederler. Ancak insanı sadece iki ayaklılar ve kara memeleri cinsinden bir varlık olarak nitelemek son derece yetersiz kalmaktadır. Belki de bunun temel nedeni insanın nereden geldiğini bitmek tükenmek bilmeyen

²⁴Gönenç, *İletişimin Tarihsel Süreci*, s.88.

öğrenme arzusundandır. İnsanın ne zaman ortaya çıktığı sorusuyla birlikte, iletişimin ne zaman başladığı sorusu gelir. Bunun cevabı, mantıksal nedensellik açısından, oldukça kesindir: İnsanın ortaya çıkışıyla birlikte insanın kendisiyle ve fiziksel çevresiyle iletişimi başlamıştır. Çünkü insan biyolojik olarak yoğun ve karmaşık bir iletişim ağından oluşmuştur. Bu biyolojik iletişim ağı aynı zamanda insanın varlığını sürdürme çabası nedeniyle, zorunlu olarak insanı kendisiyle ve çevresiyle iletişimde bulunmaya itmiştir: Bu, varoluşun zorunlu bir kuralıdır. Bu iletişimin en başlangıç şekli belki de biyolojik yaşamını gerçekleştirme ve sürdürme dürtülerinin ve duygularının egemen olduğu bir biçimdir: Örneğin, aç bir insan hem bu “açlığı duyma sürecinde” hem de “bu açlığı giderme yollarını” arama ve bulma sürecinde kendi kendisiyle ve dış dünyasıyla iletişime girer. Aksi takdirde biyolojik varlığını sürdürme olasılığı ortadan kalkar. Bunun anlamı oldukça açıktır: İletişim varoluşun zorunlu bir gereğidir.²⁵

İletişimin tarihi açısından diğer bir önemli soru ise ilk iletişim aracının ne olduğudur. Elbette bu soruya bilimsel olarak bir yanıt vermek olanaksızdır ancak bulgulara dayanan yorumlar, Prehistorik atalarımızın değişen şartlara uyum sağlamalarında onların yakın çevrelerinde sıkça bulunabilen ağaçlardan, kemiklerden ve çeşitli taşlardan yaptıkları araçların o çağın “düşünce araçlarını” oluşturduğudur. Belki de bu türden nitelendirilebilecek ilk aygıtın yakınlarda bulunan bir geyik sürüsünün sayısını belirten basit çentikli bir çubuk veya bir arazi parçasının önemini göstermek için düzenlenmiş bir takım taşlar ya da kütükler olduğu çıkarımı yanlış olmayacaktır. Burada önemli olan süreçti. İnsanlık kendi iletişim alanını iletişim araçları yaratarak genişletmiştir.²⁶

Buna ek olarak ilkel kavimlerden bu yana insanların birbirleriyle iletişim kurma çabası içerisinde çeşitli iletişim aygıtları ve yöntemleri geliştirmeye başladığı ve bu yöntemlerin ilk örnekleri arasında; dumanı ve ateşi hem bir araç hem de bir

²⁵Erdoğan, *İlk Çağlardaki Egemen İletişim Biçimleri Üzerine Bir Değerlendirme*, s.15-47.

²⁶David Crowley ve Paul Heyer, *İletişim Tarihi: Teknoloji-Kültür-Toplum*, (çev. Berkay Ersöz), Siyasal Kitabevi, Bs.2, Ankara 2007, s.18.

yaşam kaynağı olarak kullanmaları, mağara duvarlarına avlanacakları ya da tehlike arz eden hayvanları işaret etme amacıyla resimler veya figürler çizmeleri, birbirlerini uyarmak ve bilgilendirmek için hayvan boynuzlarından ve derilerinden yaptıkları davulları kullanarak sesler çıkarmaları gösterilebilir.²⁷

Yine aynı şekilde iletişimin tarihi yolculuğuna tanıklık ettiğimizde; M.Ö. 3500 yıllarında Sümerler tarafından yazının icadı ile başlayan iletişimin teknolojik boyutunu, Mısırlıların Nil nehrinin taşma zamanını kayda almak amacıyla geliştirdikleri papirüsleri, M.Ö. 300'lerde Dicle ve Fırat nehirlerinin suladığı alanlardan elde edilen ürün fazlasının bir yandan kentleşmeyi diğer yandan ticareti geliştirdiğini ve bunun sonucunda da Tanrıya hesap vermekle yükümlü olan rahipler tarafından hesap işlerinin bir yazı sistemine dönüştürülmesini, Çinliler tarafından kâğıdın icadını ve bunun Harun El Reşit zamanında (787-809) Araplar aracılığıyla Avrupa'ya yayıldığını görürüz.²⁸

İletişimin uzak tarihten yakın tarihimize doğru seyrine baktığımızda ise, şüphesiz Gutenberg'in dünya mirasına sunduğu en büyük icatlardan biri olan matbaa karşımıza çıkmaktadır. Matbaanın ilk örneğinin en eski zamanlardan beri Çin'de kullanıldığı bilinmektedir. Yüzyıllardan beri bilinen baskı makinesi Gutenberg'den önce, üzüm sıkma, kâğıt parlatma ve kumaşlar üzerine baskı yapmak için de kullanılıyordu. 15. yüzyıl başında, ahşap kalıplı harfler, İncil'den sahneler ve aziz resimleri ile birlikte basılmıştır. Ancak bu baskılar, kâğıdın arka yüzünün tahtaya sürtülmesiyle elde edilmişti. Gutenberg ise değişebilen harflerle baskı yöntemini (tipografi) geliştirmiş, baskıyı mekanikleştirmiş ve kâğıdın önemini anlayarak basımda kâğıdı kullanmıştır. Böylelikle basılı kitap ve çağdaş basımcılığın temelleri atılmıştır.²⁹

1850'lere doğru telgraf ile başlayan iletişim ağı, 1850-1880 arasında telefon, 1900'lere doğru elektromanyetik dalgalarla iletim, 1920-30 arası radyo, 1950-60

²⁷Gönenç, s.93.

²⁸Geray, s.7-9.

²⁹<http://www.bby.hacettepe.edu.tr/akademik/omerdalkiran> (30.03.2018).

arası televizyon ve 1970'lerle birlikte telekomünikasyon ve bilgisayar teknolojilerinin birleşmesinden doğan yeni medyalar yaşadığımız dünyanın çehresini değiştirmiştir. 2000'li yıllar ise iletişim teknolojilerinin kitlesel kullanım imkânlarının arttığı, bilginin en önemli değer haline geldiği yıllar olmuştur. Yeni dağıtım, yayım veya iletişim teknikleri bugüne kadar iletişimden radikal bir şekilde farklı bir iletişim kurulmasına zemin hazırlamıştır.³⁰ Tüm bu kronolojik gelişmeler bizleri iletişim dünyasının uygarlıklar tarihini içine alan o sonsuz düzleminde kaybetmektedir.

2. 2. İletişim Kelimesinin Etimolojisi

İletişim sözcüğü dilimizde, Latincedeki *communis* sözcüğünden türetilmiş *communication* kavramının karşılığı olarak kullanılmaktadır. Erdoğan'a (2002) göre: "Egemen tanımlamalar iletişim (communication) kavramının kökenini, demokrasinin kökeni gibi, eski Yunan ve Latin dünyasında bulur. Communication kelimesi iki kök kelimeden oluşur: (1) "ile" "ile beraber" anlamına gelen "com" (Latince "cum") kelimesi; (2) Birlik anlamına gelen "unio" (Latince "union") kelimesi. Dolayısıyla, communication "ile birleşme" veya "ile beraberlik" anlamını taşır. Aynı kökten "community" (cemaat) ve "communion (cemaatle birleşme; cemaate aitlik) kelimeleri gelir. Bu kökten hareket ederek, iletişimin tanımlarına ortaklık, beraberlik, anlaşma gibi kavramları eklenir. Bu eklemeler örgütlü yapı ve ilişkilerden bağımsız olarak anlamlandırılır."³¹

Aynı zamanda iletişim; psikoloji, sosyoloji, sosyal psikoloji, siyaset bilimi, sinema, edebiyat, müzik ve diğer birçok çalışma alanının yanı sıra yüksek teknolojiyle de içi içe geçmiş bir bilim ve sanat dalıdır. Bu yönüyle de ilişkili olduğu teknolojik donanımlar ve araçlarla bireyi iletişim sürecindeki pasif izleyici durumundan çıkartarak onu aktif bir katılımcı olmaya zorlayan yeni bir toplumsal yaşam dinamiğidir. Yani bir toplumun içinde benzer duygular taşıyıp bunları

³⁰Cüneyt Binatlı, *Yeni Teknolojiler ve Kitabın Geleceği Üzerine Birkaç Söz*, HEPKON Zeliha (edt), *İletişim ve Teknoloji: Olanaklar-Uygulamalar-Sınırlar*, (13-14), Kırmızıkeçi Yayınevi, İstanbul 2011.

³¹Erdoğan, s.32.

birbirlerine ifade edebilmelerine olanak sağlayan tutum, yargı, düşünce, duygu bildirişimlerinin tümünü ihtiva eder. Bireyin toplum içinde varlığını devam ettirebilmesi ilişki kurma, sürdürme ve ilişkiyi geliştirme ile sağlanabilir.³²

İletişim hem kişisel, hem de toplumsal bir süreçtir. Bir başka deyişle, iletişim, iki kişiyi ilişki içine sokan psikososyal bir süreçtir. Toplumsal sonuçların altında bireysel davranışlar yatar; sosyal gerçek, bireyin kişisel yaşamından geçerek biçimlenir. Yani insan, ilişkileri içinde sürekli yeniden tanımlanan bir varlıktır; diğer insanlarla hiç ilişkisi olmayan bir insan düşünülemez. Demokratik toplum yaratabilmek için, önce bireylerin günlük yaşamlarında, diğer kişilerin görüşlerine saygılı ve hoşgörülü olmayı öğrenmeleri gerekir.³³

Sarmaşık (2011), iletişimi “kişilerarası iletişim” ve “kitle iletişimi” şeklinde iki gruba ayırmaktadır. Basın, radyo, televizyon, sinema, video, ses bantları ve internet gibi araçlar ‘kitle iletişimi’, bunların dışında kalan iletişim tipleri ise ‘kişilerarası iletişim’ oluşturur. Diğer bir gruplandırma şekli ise ‘yüz-yüze iletişim’ ve ‘yüz yüze olmayan’ iletişim şeklinde tanımlanmaktadır. Sözlü olarak yapılan konuşmalar, konferanslar, toplantılar, seminerler ve tartışma grupları “yüz-yüze iletişim” modelini teşkil etmektedir. “Yüz-yüze olmayan iletişim” ise; yazılı, sesli ve sesli-görüntülü olmak üzere üç kısma ayrılır. Bunların içerisinde internet, sahip olduğu teknik olanakları, görüntülü ve sesli olarak iletişim kurma imkânı vermesi ve aynı zamanda telefon, faks, e-mail gibi haberleşme yöntemlerini de kapsamı dolayısıyla hem “kişilerarası iletişim” hem de gazete, dergi vb. yayınlarla radyo ve televizyon gibi yayınları kullanıcılara ulaştırabildiğinden “kitle iletişimi” kapsamına girmektedir.³⁴

³²Jale Sarmaşık, *İnternet ve Hukuk*, Hepkon Zeliha (edt), *İletişim ve Teknoloji: Olanaklar-Uygulamalar-Sınırlar*, (21-22), İstanbul, Kırmızıkeçi Yayınevi, 2011.

³³Doğan Cüceloğlu, *İnsan İnsana*, Remzi Kitabevi, Bs.52, İstanbul 2016, s.13.

³⁴Sarmaşık, s.21-22.

2. 3. İletişimin Temel Öğeleri

İster bir süreç olarak isterse bir etkileşim alanı olarak düşünelim, iletişimin gerçekleşebilmesi için temel bir takım öğelerin var olması gerekmektedir. İletişim sürecinin başlayabilmesi için gerekli olan iki temel öğeden biri kaynak görevini üstlenen gönderici iken, diğeri ise iletişim döngüsünü devam ettirecek olan alıcıdır.

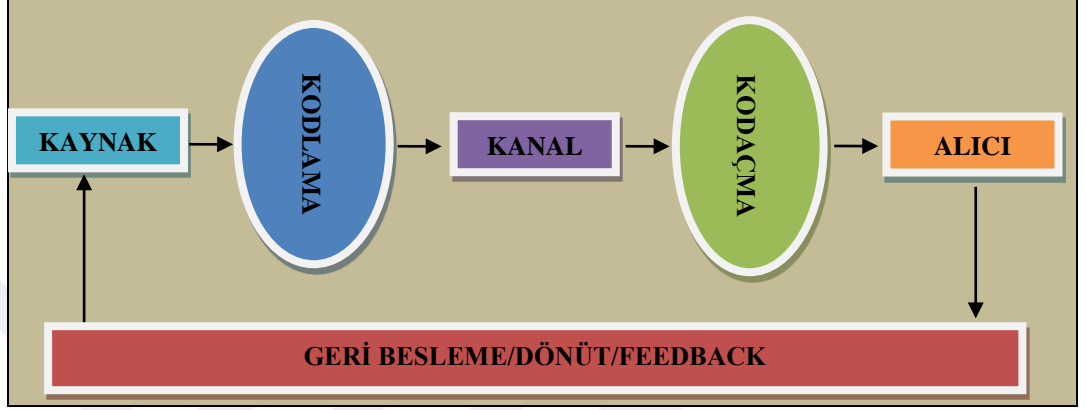
Gönderici (kaynak), ilk olarak göndermek istediği mesajı fikir olarak zihninde oluşturur ve daha sonra bu fikri kodlar, yani sözcüklere, rakamlara, şekillere veya beden diline dönüştürür. İletişimde buna “sembol oluşturma” denir. Semboller belli kodlara dönüştürülerek iletişim kanalı vasıtası ile alıcıya gönderilir. İletişimin tam olarak gerçekleşebilmesi üç temel faktörün varlığına bağlıdır. Ancak etkileşimli (interaktif) bir döngü gerçekleştirmeleri şartıyla. Bu üç temel faktör: kaynak, mesaj ve alıcıdır. Bu üç faktör temel öğeler olmakla beraber dört faktör daha vardır ki onlar da: kanal, kod, dönüt ve filtredir.³⁵ Etkili bir iletişimin gerçekleşebilmesi için bu temel öğeler arasındaki uyumun ve ilişkinin kesintisiz olarak aktarılması gerekmektedir.

Bu öğeleri bir örnekle tanımlamak gerekirse; 7. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde, Murat öğretmen öğrencilerine “dikkat!” başlığıyla, yarın okullarını denetlemek üzere bir müfettişin geleceğini ve bu yüzden tüm öğrencilerin ödevlerini eksiksiz yapmalarını ve konuya hazırlıklı gelmelerini bildiren bir mail gönderir. Bu durumda öğeleri ilişkilendirecek olursak;

- Kaynak (Gönderici): Murat öğretmen.
- Hedef (Alıcı): Öğrenciler.
- Mesaj (İleti): Müfettişin denetlemeye geleceği bilgisi.
- Kanal (Araç): İnternet/e-mail.
- Kod: “Dikkat!” uyarısı.

³⁵<http://www.megep.meb.gov.tr> (21.03.2018).

- Filtre (Algı): Tüm öğrencilerin ödevlerini yapmaları ve konuya eksiksiz hazırlanmaları.
- Geri besleme (Dönüt/Feedback): Tüm öğrencilerin derse hazırlıklı gelmeleri.

Şekil 1. İletişim Süreci Şeması³⁶

2. 3. 1. Kaynak

İletişim sürecinde mesajı gönderen öğeye kaynak denir. Kaynak iletişim sürecini başlatan yani iletişimi aktif edendir. Kaynak iletmek istediği şeyi kendisinin ve alıcının anlayabileceği şekilde kodlar. Kaynak konumundakiler her ortamda konuşma, yazma yoluyla aktardıkları düşüncelerle hedefteki kişi/kişileri etkilemeye çalışmaktadırlar. İletiyi gönderen kaynak tek bir kişi veya kurum olabileceği gibi daha fazla kişi veya gruplar da olabilir. İletişimin yüz yüze olmadığı durumlarda kaynak farklı araçlar kullanarak da iletişimi gerçekleştirme yoluna gidebilir. Örneğin bir yazar için bu aracı bir kitap iken bir ses sanatçısı için ise şarkı olabilir.³⁷

Kaynak bir iletişim sürecinin başlamasındaki baş aktördür. Çünkü bir iletişim ediminde asıl amaç kaynağın doğrudan yöneldiği kişi, topluluk, grup üzerinde belli davranışlar oluşturmak ya da mevcut davranışları veya tutumları değiştirmek ya da pekiştirmek yönündeki istek ve beklentilerdir. Kaynak mesajını hedefe (alıcıya)

³⁶<http://www.megep.meb.gov.tr> (21.03.2018).

³⁷Tuna, s.6-7.

gönderirken öncelikle hedefin özelliklerini çok iyi bilmeli ve mesajını buna göre göndermelidir. Aksi halde gönderilmek istenen mesaj hedef tarafından algılanamaz ve beklenen etki de doğmaz.³⁸

Örneğin, bir öğretmenin (kaynak) çok hâkim olduğu bir konuyu (mesaj) öğrencilerine (alıcı/hedef) anlatırken, karmaşık bir üslupla ve anlaşımı güçleştirecek temalarla (kod) aktarması öğrencilerin konuyu anlamamasına yol açacaktır. Bizler her ne kadar öğretmenin konuya hâkim olduğunu bilsek de bu iletişim sürecinde hedefine ulaşamayan bilginin (mesajın) hiçbir değeri kalmayacaktır. Bu sebeple etkili bir iletişim sürecinde kaynağın hedefe ulaşması en önemli etkidir.

Kaynağın ne derece etkili olabileceği sahip olduğu bir takım niteliklere bağlıdır. Yani kaynağın yollayacağı iletinin nasıl kodlanacağını, kodlamada kullandığı sistemde yer alan işaret ve simgelerin anlamını biliyor olması beklenir. Olması beklenenden farklı bir şekilde kodlanan ileti, iletişim sürecini yanlış şekilde yönlendirebilmektedir. Şöyle ki farklı dile sahip bir gruba ileti gönderilecekse o dile ait kullanımların kaynak tarafından biliniyor olması gerekmektedir. Ancak bu da tek başına yetersiz kalabilir. Dolayısıyla dil özelliklerinin yanı sıra, beden hareketleri, jest ve mimikler gibi sözsüz iletişim araçlarının da etkin bir şekilde kullanımı iletişimin etki boyutunu artıracaktır. Unutulmamalıdır ki alıcının algılayamayacağı bir mesaj sadece gürültüden ibarettir.³⁹

2.3.2. Hedef/Alıcı

Hedef veya diğer bir deyişle alıcı, iletişimin gerçekleşme evresinde kaynağın göndereceği mesajlara muhatap olan kişi, grup, şirket veya örgüt vb. olabilir. Tam anlamıyla bir iletişimden bahsedebilmemiz için en az iki öğeye ihtiyaç vardır. Hedef ve kaynak iletişimin bu temel yapı taşlarını oluşturmaktadır. Çünkü insan tek başına iletişim kuramaz. Sadece düşünme ve hayal kurma gibi soyut bildirimlerde bulunur. Dolayısıyla iletişim kurma sürecinde hedef (alıcı) etkili bir role sahiptir. Hedef

³⁸Metin İnceoğlu, *Tutum-Algı-İletişim*, Bs.6, Ankara 2011, s.221.

³⁹Tuna, s.6-7.

konumunda bulunan kişi, grup ya da kitlelerin kaynaktan gelecek mesajlara açık ve onları almaya hazır olmaları gerekmektedir. “*Klapper, bunu; ‘seçmeli açık kalma’, ‘seçmeli ilgi’, ‘seçmeli algı’ ve ‘seçmeli akılda tutma’ gibi kavramlarla açıklar.*” Bir örnekle anlatmak gerekirse, televizyonları kapalı olan kişiler televizyondan gelecek olan mesajlara karşı kapalı durumdadırlar. Yani televizyondan gelecek mesajları reddetmişlerdir. Böyle bir durumda mesajın örgüsü, aracın niteliği, kaynağın çabalarının vb. başka hiçbir şeyin önemi yoktur. Eğer kurulacak olan iletişim sürecinde televizyon aracılı bir iletişim söz konusu ise, bu süreci başlatmak adına öncelikli olarak hedef kitlenin televizyon seyrediyor olması gerekmektedir. Ancak hedef kitlenin sadece televizyon seyrediyor olması da tek başına yeterli olmayacaktır. Burada söz konusu iletişimin tam anlamıyla gerçekleşebilmesi için hedef kitlenin kaynaktan gelen mesaja ilgi gösteriyor olması da beklenmektedir. Aksi takdirde mesaja ilgi göstermeyen hedef kitle mesajı algılamakta yetersiz kalacaktır ve sonuç itibarıyla de iletişimin kopuk olmasına yol açacaktır.⁴⁰

2. 3. 3. Mesaj/İleti

İletişim olgusunun gerçekleşebilmesi için öncelikle uygun bir iletinin oluşması gerekmektedir. Mesaj (ileti), kaynak tarafından aktarılanların sembolik bir ifadesidir. İletişim sürecinde kaynaktan gönderilen; bilgi, görüş ve davranışların kaynak tarafından ortak sembollere bağlı olarak kodlanması durumu ileti olarak tanımlanmaktadır.⁴¹

İleti bir şekilde kaynak tarafından kodlanmış bir halde alıcıya gönderilen duygu düşünce veya bilgidir. Kaynağın duygu ve düşüncelerini konuşarak, yazarak jest ve mimikler eşliğinde aktardığı sözel, görsel ürün iletidir. Dil ve konuşma yoluyla ortaya konulanlar, yazıda kullanılan, kalemle kâğıda dökülenler, bir gülümseme, bir cep telefonu mesajı, bir gazete haber başlığı, sosyal paylaşım sitesindeki bir gülümseme işareti, ileti olarak tanımlanabilir. Yazı olarak ortaya konulan harflerden

⁴⁰İnceoğlu, s.222.

⁴¹Yavuz Odabaşı ve Mine Oyman, *Pazarlama İletişimi Yönetimi*, Eskişehir 2002, Mediacat Yayınları, Bs.9, s.17.

oluşan örüntüler, sözlü olarak anlatılanlar sırasında bu anlatımlara eşlik eden el, yüz, göz, kol, vücut hareketleri yanında jest ve mimikler de ileti olarak tanımlanabilir.⁴²

Mesajların dikkat çekici olması için sözel ve görsel unsurları içinde barındırması önem taşımaktadır. Görsel unsurların daha çok ilgi çektiğini söylemek mümkündür.⁴³ Genel olarak karşılaşılan ve bir değer yargısı haline gelmiş olan iletişimde kelimelerin gücünün çok daha baskın olduğu anlayışı yanlıştır. Özellikle seminerlerde dinleyicilere yöneltilen; “Etkili bir iletişimde sözlerin mi yoksa ses ve beden dilinin mi daha etkili olduğu” sorularında alınan cevapların büyük bir çoğunlukla kelimelerin yani sözlerin gücü olması henüz iletişim konusunda yeterince gelişemediğimiz gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. Oysaki Odabaşı'nın da belirttiği üzere (2016), gerek yurtiçinde ve gerekse yurtdışında yapılan araştırmalara göre, bir mesajda sözcüklerin (kelimelerin) etkisi yüzde 10 iken, ses tonunun (vurgu, telaffuz, tonlama) etkisi yüzde 35, sözel olmayan unsurlar ise yani beden dilinin (vücut, jest, mimik, bakış vb.) etkisi yüzde 55 oranlarındadır.⁴⁴

Özetle, kaynağın üretmiş olduğu sözel, görsel işitsel tüm iletiler yapı ve içerik olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Yapı kısmı; simgeler, göstergeler ve kodlardan meydana gelmektedir. Bu noktada simgeler, göstergeler ve kodlar insanların çok sık olarak kullandıkları aslında kestirme yollardır. Göstergeler duyularımız yoluyla kavradığımız, kullanıcıların kabulüne bağlı, kendisinden farklı bir duruma gönderme yapmaktadır. Göstergeleri de görüntüsel göstergeler (ikon), belirtisel göstergeler ve simgeler olmak üzere üç kısımda incelemek mümkündür:⁴⁵

- i) **Görüntüsel göstergeler:** Haritaları, heykelleri, karikatürleri, fotoğrafları görüntüsel göstergeler olarak sıralamak mümkündür. Tuvalet kapılarında kadını ve erkeği simgeleyen figürler sıkça görülmektedir. Bunlar, gerçek nesnenin yerini tutan ve anlam olarak

⁴²Tuna, s.7-9.

⁴³Cüceloğlu, s.70.

⁴⁴H. Odabaşı, s.81.

⁴⁵Tuna, s.7-9.

onu çağrıştıran bir pipo, ayakkabı, bir erkek ya da kadın silueti şeklinde de olabilir.

- ii) **Belirtisel göstergeler:** Gerçek hayattaki nesne ile varoluşsal bağlantısı olan göstergelere işaret etmektedir. Haber amaçlı kullanılan tamtam sesi, ya da ders ziline çalması belirtisel gösterge olarak gösterilebilir.
- iii) **Nedensiz gösterge (simge):** Nesneyle uzlaşmalı, anlaşmalı ve kurallara bağlı bir ilişki içerisindedir. Örneğin kalem dediğimizde kalem ile gerçek dünyada bizim nesne olarak algıladığımız ilişki, sadece dil ve kültüre özgü anlaşma ve kurallar sonucu oluşmuştur. Aslında kalem dediğimizde aklımıza nesne olarak kalemin gelmesi, yıllara ve yaşanmışlıklara dayalı bir anlamı barındırır.

Tüm bu simgesel ifadelerin iletişim yoluyla paylaşıldığını ve paylaşarak da çoğaldığını söyleyebiliriz.

2. 3. 4. Kanal/Araç

İletişimin temel öğelerinden biri olan kanal, sinyallerin aktarıldığı fiziksel araçlardır. İletişimde her duyu organına karşılık bir kanaldan söz edilebilir. Mesaj, konuşulan kelimelerle aktarılıyorsa, işitme kanalından söz edilir. İşitme kanalı, sözlü işaretleri, yani kelimeleri hava titreşiminden yararlanarak aktarır. Ağızda başlayan titreşim, bizi dinleyen kişinin kulağına gider ve orada işitsel alıcı organ tarafından, sinirsel titreşimlere dönüştürülerek beyne iletilir. Yüz ifadeleri, el ve kol hareketleri söz konusu olduğunda, görsel kanal için içine girer. Göz, yüz ifadesini ışık dalgaları halinde alır ve bu dalgaları sinirsel dalgalara dönüştürür. Beyin ise, bu sinirsel dalgaları, belirli anlamlar taşıyan yüz ifadeleri olarak değerlendirir.⁴⁶

Araç ise temelde, iletiyi kanal aracılığıyla aktarabilecek bir sinyale dönüştüren teknik ya da fiziksel bir nesnedir. Araçları üç temel kategoriye ayırabiliriz:⁴⁷

⁴⁶Cüceloğlu, s.73.

⁴⁷Bıçakçı, s.27-28.

- a. **Sunumsal (Presentational) Araçlar:** Ses, yüz, beden. Bu araçlar konuşulan dilin, ifadelerin, jest ve mimiklerin “doğal” dilini kullanırlar. İletişimcinin varlığını zorunlu kılarlar çünkü araç, kişidir.
- b. **Temsili Araçlar:** Kitaplar, resimler, fotoğraflar, yazılar, heykel, iç mimari, peyzaj...
- c. **Mekanik Araçlar:** Telefon, bilgisayar, radyo, televizyon. Birinci ve ikinci kategoridekileri aktaran araçlardır. İkinci ve üçüncü kategori arasındaki temel farklılık, üçüncü kategorideki araçların mühendislik tarafından yaratılan kanalları kullanması ve bu yüzden daha büyük teknolojik sınırlamalara maruz kalmasıdır.

2.3.5. Kodlama/Kod Açma-Çözme

Kodlama, basit bir el hareketinden, karmaşık bir matematik formülüne kadar çok geniş bir anlamı kapsayabilir. Bilginin, düşüncenin, duygunun iletmeye uygun, mesaj haline getirilmesine kodlama denir. Mesajın yorumlanarak anlamlı bir şekilde algılanması sürecine ise kod açma denir. Kodlamada anlam birliğine dikkat etmek gerekir. Verici alıcının kendisi gibi aynı anlamları vereceği sembolleri ve hareketleri kullanmalıdır.⁴⁸ Örneğin ülkemize Portekiz’den gelip dilimizi yeni yeni öğrenmeye başlamış bir turiste “ayağını yorganına göre uzat” demek onun pek de anlayacağı bir kod olmayacaktır.⁴⁹

Kodlama, göndericinin yaptığı, kod çözme alıcının yaptığı işlemdir. Zihinde oluşan bilgi, düşünce ve duyguların karşı tarafa iletilmesinde kullanılan simgeleme işlemine kodlama, kodlanarak gelen mesajın aslı gibi veya ona en yakın şekilde algılanması için yapılan işleme de kod çözme denir. Harfler, kelimeler, rakamlar, işaretler, grafikler, beden dili unsurları birer kodlama sistemidir. Dil en önemli kodlama aracıdır. Kodlama/kod çözme, iletişimin kalitesini en çok etkileyen faktörlerin başında gelir. Kodlama/kod çözme iki tarafın da bildiği sistemler (diller)

⁴⁸<http://www.megep.meb.gov.tr> (25.03.2018).

⁴⁹H. Odabaşı, s.84.

kullanılırsa başarılı olur. İnsanlar arasındaki anlaşmazlıkların büyük kısmı hatalı kodlama veya kodu çözememe gibi faktörlere dayanır. Dil bilgimiz hem kodlama, hem de kod çözme becerimizi artırır. Kodlanan ileti ile kod çözülerek elde edilen ileti her zaman aynı olmaz. Yer, zaman, ihtiyaçlar, psikolojik durum ve geçmiş yaşantımız hatalı kod çözmelere neden olabilir ve biz söylenenden söyleyenin kastettiğinden başka bir mana çıkarırız. Kodlama, iletişimin üslubunu belirler. Yazı ve konuşma dili kodlama/kod çözme için daha elverişli; beden dili ise çok etkili olmasına rağmen kod çözmeye daha risklidir. Kodlama ve kod çözmeye başarı geri iletimle test edilebilir.⁵⁰

2. 3. 6. Filtre/Algılama ve Değerlendirme

Filtre, göndericinin ve alıcının kendine ulaşan mesajları değerlendirmeleriyle ilgilidir. Burada devreye algılama girer. Algı, insanın çevresindeki uyanların, ya da olayların farkına varması ve onları yorumlaması sürecidir. Algı, kişinin belli bir bilgiyi duyma, anlama ve değerlendirme sürecidir. Kişinin içinde bulunduğu durum kişinin beklentilerini, geçmiş yaşamını, toplumsal ve kültürel unsurları algılama sürecini etkilemektedir. Bütün bu unsurlar, kişilerin aynı mesajı farklı yorumlamasına sebep olmaktadır. Algılamadaki farklılığı, dışsal ve içsel faktörler olmak üzere iki unsura bağlayabiliriz. Algılamada dışsal faktörler; farklılık, yoğunluk, sıklık, hareketlilik, tekrarlama, kontrast, yenilik, benzerlik gibi faktörlerdir. Algılamada içsel faktörler; kişilik, ihtiyaçlar, amaçlar, motivasyon, inançlar, değerler ve tutumlar, umutlar, beklentiler, arzu ve istekler, geçmiş tecrübeler ve alışkanlıklar gibi faktörlerdir. Mesajın tam olarak algılanabilmesi için, kaynak ve hedefin mesajı kodlayacak ve kodu çözecek düzeyde bilgi birikimine sahip olması gerekir. Eğer gönderici ve alıcı, sembollere aynı anlamı vermiyorlarsa, iletişim süreci kusurlu olur, bazen aynı uyarı farklı kişiler tarafından değişik şekilde algılanabilir.⁵¹

⁵⁰<http://akademik.adu.edu.tr> (25.03.2018).

⁵¹<http://www.dicle.edu.tr> (25.03.2018).

2. 3. 7. Geri Besleme/Dönüt/Feedback

Alıcı tarafından kaynağın ilettiği mesaja verilen cevap “dönüt” olarak adlandırılır. Dönüt (geri besleme), iletişim sürecinin son aşamasıdır. Dönüt aracılığıyla kaynak, iletişimin etkin olup olmadığı konusunda bilgi edinir. Dönüt ile iletişim süreci tersine döner ve bu sefer hedef kaynak, kaynak hedef durumuna geçer. Yüz yüze iletişimde hemen geri besleme alırız ki, buna “gecikmesiz geri besleme” denir. Kitle iletişimde ise iletişim sürecinde geri besleme almak belirli bir zaman sonra olduğu için buna da “gecikmeli geri besleme” denir. Olumlu ve olumsuz olmak üzere iki tür geri beslemeden söz edilebilir. Olumlu geri besleme, kaynağın amaçlamış olduğu etkiye ulaşıldığını kaynağa bildirirken olumsuz geri besleme, kaynağa alıcı üzerinde amaçlanan etkinin sağlanmadığını söyler. Kaynak, bu noktada amaçladığı etkiyi elde etmek istediğinde, davranışını ve mesajını, aldığı olumsuz geri beslemeye göre yeniden düzenler. Ancak, bireyler ve kurumlar arasında çoğu kez tek yönlü iletişim uygulandığı izlenir. Daha doğrusu iletişim sürecinin gerçekleştirdiği düşünülürken ileti süreci gerçekleştirilir.⁵²

Geri bildirim denen olgu, alıcının gönderici tarafından kendisine yollanan mesaja karşı tepki aktarımıdır. Yani bir etki-tepki prensibi ortaya çıkmaktadır. Kişilerarası iletişimde geri bildirim, konuşmacının konuşmasını, izleyicilerin gereksinimlerine ve tepkilerine uygun hale getirmesini mümkün kılar. İyi konuşmacılar genellikle geri bildirimlere karşı duyarlı kişilerdir. Gönderdikleri mesajlara karşı geri bildirimler almaktan hoşnutsuzluk duymazlar. Ancak otoriter kişiler bunun tam tersine geri bildirimlerden rahatsızlık duyarlar ve kaçınırlar.⁵³

2. 4. İletişim Türleri

İletişim kavramı sanılanın aksine oldukça geniş bir çalışma alanına sahiptir. Bu nedenle iletişim çok yönlüdür ve kullanım amacına göre kişilere çeşitli olanaklar sağlamaktadır. Sözlü ve sözsüz olarak nitelediğimiz iki tür iletişim biçimi ön plana

⁵²<http://www.ismek.ist> (25.03.2018).

⁵³Bıçakçı, s.29-30.

çıkılmaktadır. Bunların dışında simgesel, yazılı, sanatsal gibi tanımlayabileceğimiz iletişim biçimleri de vardır. Ancak tümünün odak noktasında sözlü ve sözsüz iletişim türleri yer almaktadır. Her iki iletişim biçiminde de, duygu ve düşüncelerimizi aktarmaya çalışırız. Kimi zaman duygu ve düşüncelerimizi karşı tarafa doğru olarak aktarırız ve nihayetinde de sağlıklı bir iletişim süreci başlatmış oluruz. Ancak her zaman bu süreci başarılı bir şekilde yönetemeyiz ve gürültü denen iletişim kopukluğuna neden olan dış etmenlerin etkisi altında kalırız. Mevlana'nın bu hususta ki sözü durumu ne de güzel özetlemektedir; "Sen ne kadar bilersen bil, söylediklerin karşındakinin anladığı kadardır."

2. 4. 1. Sözsüz İletişim

Bedenimiz, insanlık tarihinin başlangıcından günümüze dek tüm kültürlerin kullanma imkânı bulduğu en temel iletişim aracıdır. Bu sebeple etkili bir iletişim kurma sürecinin yalnızca sözlü araçlardan ibaret olmadığı aşikârdır.

Cüceloğlu'nun (1997) da ifade ettiği üzere: "İyi bir dinleyici, iletişim kurduğu kişinin yalnız söylediklerini değil, yüzü, eli, kolu ve bedeniyle yaptıklarını da duyar; çünkü yüz ifadeleri, el ve kol hareketleri, bedeninin duruş tarzı, sesin tonu gibi kurulan kişilerarası iletişimlerde, hem sözlü, hem de sözsüz mesajlar aynı anda kullanılır. Bu konuşmalarda, mesaj alışverişinin ancak küçük bir bölümünü sözlü mesajlar oluşturur. Yüz ifadeleri, el kol hareketleri, bedenin konumları ve sesin yükselip alçalmasıyla gönderilen sözsüz mesajlar, iletişimde kullanılan mesajların daha büyük bir bölümünü kapsar."⁵⁴

Kişilerarası iletişimde insan bedeni çok önemli bir ileti aktarma aracıdır. Jest ve mimikler beden dilinin temel öğeleridir. Dolayısıyla bedensel hareketlerin iletişim sürecinde etkili bir araç olarak kullanılması iletişimin kalitesini arttırmaktadır. Bu sebeple pandomim ve tiyatro sanatçıları için ustalıkla kullanmış oldukları bedensel hareketler iletilerin aktarımında büyük anlamlar taşır. Gündelik hayatında çok sayıda uyaran etkisinde kalan insanoğlu ister bilinçli ister bilinçsiz olsun sıklıkla beden

⁵⁴Cüceloğlu, s.33.

diline başvurmaktadır. Ancak beden dilini kullanmak tek başına yeterli olmaz. Aynı zamanda yorumlama ve anlamlandırma becerisi ve duyarlılığı da gerekmektedir.⁵⁵

Bedensel duruşlar kişiye yönelik ruhsal durumları yansıtabilmektedir. Yani bir insanın dış görünüşüne bakarak onun ruhsal durumu hakkında yorumlar yapabiliriz. Örneğin sıklıkla hastanelerde ve toplu taşıma araçlarında karşılaşılan çökük ve kamburumsu hal alarak öne doğru eğilmiş bir kişinin vücut dilinden onun ne denli yorgun ve bıkkın bir durumda olduğunu anlayabiliriz. Ya da aracının içinde müziğin sesini bir hayli açmış eğlenceli tavırlarla yoluna seyir eden bir kişinin yaşadığı heyecan ve coşkuyu müzikle dışa vurumu da bize o kişi hakkında işlerinin yolunda olduğu izlenimini vermektedir. Ancak beden dilinden ziyade jest ve mimik hareketlerimizle çok daha çeşitli bir anlatım şöleni sunabiliriz.

İnsan yüzünü oluşturan organların biçimsel durumuna ya da devinimine mimik denir. Mimikler sayesinde bireyler asabi, mutlu, coşkulu, huysuz vb. gibi duygusal tepkimelerle anılırlar. İnsan yüzünün en konuşkan, en belirleyici ögesi gözleridir. Gözlerimiz adeta iç dünyamızın dışarıya açılan penceresidir. Sevip sevmediğimiz, değer verip vermediğimiz, doğru söyleyip söylemediğimiz, görüp görmediğimizi hep gözlerimizden belli olur. *“Bakışlar vardır umut verir, sevgi verir, güven verir; bakışlar vardır aşağılar, çevreye nefret saçar.”*⁵⁶

Yaptığı sessiz filmlerle dünyanın birçok ülkesinde tanınan Charlie Chaplin, sahip olduğu ünü beden dilini etkin kullanımına borçludur. Diğer bir deyişle sözsüz iletişimdeki başarısı sonucunda elde etmiştir. Bunun nedeni, oyuncunun başarısının bedeninin kontrolünü başka zaman, mekân ve hayatlara ilişkin farklı karakterlerin inşasında etkili bir biçimde kullanmasıyla yakından ilişkili olmasıdır. Nitekim Chaplin’in, Wikiquote’dan alıntılanan şu sözü, iletişimde sözden çok daha değerli olan duyularımızın varlığını gözler önüne sermektedir; *‘Konuşursam beni sadece*

⁵⁵Bıçakçı, s.34-35.

⁵⁶H. Odabaşı, s.92.

*İngilizce bilenler anlayacak, ama sessiz bir filmi herkes anlayabilir ve dünya Amerika'dan ibaret değildir*⁵⁷

Kişilerarası iletişimin %75'inin beden diline dayandığı saptanmıştır. Çatık kaşlar kızgınlığı, üzüntüyü; sık sık açılıp kapanan kirpikler eşliğinde yana doğru kaçırılan gözler, utanma, çekinme duygusunu ya da özgüven eksikliğini; açık burun delikleri şiddet, ihtiras ya da öfkeyi nitelerler.⁵⁸ Bir bakış, dokunma, vücudun pozisyonu, duyguları daha etkili ve dolaysız ifade eder. Omuza konan bir el, dostluk ve arkadaşlık üzerine yazılmış bir söylevden daha etkilidir.⁵⁹ Sözsüz iletişimin temelini oluşturan beden dili, bireylerin toplum içerisindeki statülerini de belirlemede en büyük ölçütlerden biridir. Örneğin, bireyler hiyerarşik bir amirinin karşısında iki büklüm otururken kendilerine göre ast konumda bulunan kişilerin yanında bacak bacak üstüne atmak gibi gayet rahat tavırlar gösterirler.

2. 4. 2. Sözlü İletişim

Kuşkusuz ki iletişim sözle yani dil ile başlar. Yaşadığımız çevrede toplumu oluşturan diğer bireylerle çeşitli sözcükler oluşturarak iletişim kurarız. Böylece sözcükler aracılığıyla karşımızdakine duygu ve düşüncemizi aktarmış oluruz. İletişim çalışmaları içerisinde dil ile gerçekleştirmiş olduğumuz bu iletişim kurma biçimine sözlü iletişim denir. Bedenini farklı yollarla ileten bir araç olarak kullanan bireyin, gelişime en açık, yaşadığı zamana ve mekâna uyum sağlayabilen fiziksel özelliği ise sesi olmuştur. İnsan, sesini sürekli olarak geliştirerek onu bir iletişim aracına dönüştürmüş ve sesini daha kullanışlı bir hale getirebilmek için de onu dil yoluyla anlamlandırmıştır. Dolayısıyla ses ve dilin zamanla uyumu bireylerin hem bireylerle hem de yaşadıkları toplumla bir bağ kurmalarını sağlamış ve sözlü iletişimin doğuşuna zemin hazırlamıştır.⁶⁰

⁵⁷Nergiz Karadaş, *Sözsüz İletişim*, Uluyağcı Canan (edt.), *Sözlü ve Sözsüz İletişim*, (87), Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir 2013.

⁵⁸Bıçakçı, s.34-35.

⁵⁹Cüceloğlu, s.25.

⁶⁰Özgür Çalışkan, *Sözlü İletişim*, Uluyağcı Canan (edt), *Sözlü ve Sözsüz İletişim*, (3), T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir 2013.

Söz, ister yazılı olsun isterse konuşulsun, karmaşık bir gramer yapısına göre oluşturulur ve mantıksal analizlere izin verir. Yüz ifadesi gibi sözsüz mesajlar, gramer kurallarına göre oluşturulmaz ve mantıksal analizleri yoktur. İçerik iletişimde, sözlü mesajlar; ilişkiyle ilgili tutum ve tercihlerin anlatımında ise, sözsüz mesajlar en tekili olurlar. İki sevgili arasındaki ilişki ne kadar sözlü mesajlarla ifade ediliyorsa, ilişkinin o derece zayıf olduğu düşünülür. Kişiyse sözlü olarak sevgi bildirişimlerinde bulunan kişiyse kıyasla duygularını minik bir tebessümle, gülen bir çift gözle ifade eden kişi iletişim kurmada daha başarılı olur. Yani, “*sözlü iletişim akıl, mantık ve düşünceyi, sözsüz iletişim duyguları ve ilişkileri en etkili ifade etme aracıdır.*”⁶¹

Sözel iletişimin en belirgin niteliği iletişimde bulunan birimleri karşılıklı konumda buluşturmasıdır. Genel olarak iki farklı iletişimsel buluşma biçimi söz konusudur:⁶²

1. Yüz yüze İletişim: Aynı mekânı paylaşan kaynak ve hedef birimlere özgü sözel iletişim biçimidir. Yüz yüze iletişimi de niteliksel açıdan üç farklı sınıfa ayırmak mümkündür. Bunlar:

- i) Planlı iletişim edimleri:** Sistemli bir ön hazırlık gerektiren panel, konferans, forum, ders, seminer vs. toplantılardır.
- ii) Rutin iletişim edimleri:** Belirli kişilerin, belirli ortamlarda sürdürdüğü döngüsel ilişkilerin iletişimsel olarak yeniden üretimidir. Aile, okul, iş vb. çevreler.
- iii) Rastlantısal iletişim edimleri:** Belirli bir plan ya da rutin içermeyen gündelik yaşamdaki rastlantılara bağlı olarak gerçekleşen iletişim edimleridir. Bu tür edimler, bazı durumlarda rutin iletişime yönelik sonuçlar doğursa da genelde bir defalık, anlık ve süresiz nitelikli ilişkilerle

⁶¹Cüceloğlu, s.25-26.

⁶²Çalışkan, s.3.

tanımlanırlar. Örneğin bir pazarlama elemanı ya da anketör için hedef kişiler; süpermarket kasiyeri için alışveriş yapan müşteriler bu niteliktedir.

2. Teknolojik Araçlarla İletişim: Farklı ortam ve uzaklıkta olan bireylerin teknolojik araçlar sayesinde sözel iletişim kurmaları da olanaklıdır. Bu tür iletişim araçları içerisinde en çok bilineni ve değer göreni telefondur. Dinleme, konuşma, görüntüleme, haber alma-verme, okuma ve daha nicelerini (kitle iletişim araçları bölümünde detaylı olarak bilgi verilmiştir) sayabileceğimiz çok yönlü bir iletişim aracıdır. Telekomünikasyon alanındaki bu gelişmeler telekonferans gibi görüntülü özellikleri sayesinde yüz yüze iletişimin teknik boyutunu oluşturmaktadır.

Kısaca simgesel, yazılı ve sanatsal iletişime de değinmek gerekirse:

2. 4. 3. Simgesel İletişim

Bu iletişim türünde varlıklara kendi öz anlamlarının dışında farklı anlamlar yüklenerek yeni bir ileti değeri kazandırılmaktadır. Şöyle ki; gösteren ve gösterilen olarak adlandırılan iki temel öge ile simgeler sahip oldukları yapılar dışında toplumsal bir benliğe kavuşurlar.⁶³

Örneğin ülkemizde lüks otomobil markaları arasında önemli bir yere sahip olan Mercedes ve BMW araçları yapısal olarak sadece bir taşıt görüntüsü taşımaktadırlar. Araçların bu fiziksel donanımı onların “gösteren boyutunu” oluşturmaktadır. Ancak ülkemizde bu araçlara binen kişilere karşı oluşan tutumlar ise durumun “gösterilen boyutunu” oluşturmaktadır. Yine aynı şekilde önemli bir iş toplantısı vs. için kravat takarak saygınlık, imaj hissiyatı kazanılmaya çalışılması da simgesel iletişim sürecini göstermektedir.

⁶³Bıçakçı, s.35-45.

2. 4. 4. Yazılı İletişim

Yazılı iletişim ise yazının icadından günümüze dek gelen kullanım sürecine dayanmaktadır. Yazılı iletişimi iki boyutta ele alabiliriz. Birinci boyut bireysel yanıdır. Yani birey alıcı konumundadır. Alıcının, yazılı ürünü çözebilme alışkanlığı ve yeterliliği önceden kestirilebilir. Telgraf, mektup, rapor bireysel boyutta yazılı ürün türleridir. İkinci boyutu konumsal yanıdır. Alıcıların bireysel olarak değil, konumsal olarak hedef kabul edildiği boyuttur. Hedef alıcıların (medyanın izler kitlesi, bir ürünün hedef kitlesi veya belirli bir meslek grubu üyeleri) yazılı ürünleri aynı alışkanlık ve yeterlilik düzeyinde çözmesi mümkün değildir. Afiş, bülten, kitapçık, gazete, dergi, reklam panosu vb. iletişim ürünleri konumsal boyutlu yazılı ürün türleridir.⁶⁴

Yazılı iletişimin, sözlü iletişime kıyasla olumlu ve olumsuz yönleri vardır. Yazılı iletişimde kalıcılık söz konusudur. “Söz uçar yazı kalır” atasözümüz bunun en açık örneğidir. Ancak sözlü iletişimde ki etkiyi, vurguyu, hitabet üstünlüğünü karşılamadığı da bir gerçektir. Ancak yazılı iletişimde mesajın karşı tarafa (hedefe) aktarılma süreci daha sağlam adımlarla ilerler. Çünkü yazıda gürültü denen anlam kaybına çok daha az sıklıkla rastlanır. Bunun yanı sıra sözlü iletişime oranla geri bildirim (dönüt) olanaklarının sınırlı olması yazılı iletişimin olumsuz yanları arasındadır.⁶⁵

2. 4. 5. Sanatsal İletişim

Entelektüel yeti ve birikimin sonucu üretilmiş yapıtlar aracılığıyla sanatçı ile sanat izleyicisinin kurduğu iletişim türüdür. Sinema, tiyatro, müzik, bale, vb. etkinlikler bireylerle gerek bilişsel ve gerekse duygusal bağlamda ilişki kurarlar. Bu sayede sanatçı ve izleyici arasında yoğun bir anlam üretimi ve karşılıklı etkileşim sonucu kaliteli bir iletişim süreci gerçekleşmiş olur.⁶⁶

⁶⁴Bıçakçı, s.35-45.

⁶⁵<http://akademik.adu.edu.tr> (30.03.2018).

⁶⁶Bıçakçı, s.35-45.

2. 5. Kitle İletişim Araçları

İnsanoğlu hayatın her evresinde yaşamını kolaylaştırmak için araçlar geliştirmiştir ve geliştirmeye de devam etmektedir. Bu araçlar insan ilişkilerine ve iletişimin biçimine eklemeler yapar ve değişiklikler getirir. İnsanlık tarihi sesle, yazıyla ve görüntüyle ilgili teknolojik araçların (kâğıt, mürekkep, fotoğraf makinesi, film, radyo, televizyon, telefon, telgraf, kayıt cihazları, uydu, radar, uzaktan kumanda, resimleme, kayıt, kopyalama, çoğaltma, yayma gibi araçların) geliştirilip artan bir yoğunlukta kullanıldığı bir tarihtir.⁶⁷

Yüksel'e göre (2007), İletişim önceleri yüz yüze bir olgu olarak karşımıza çıkmaktayken; sahip olduğu öğeleri de kullanmaya başlamış ve ilk olarak kâğıt kalemle başlayan iletişimin kullanım biçimindeki farklılık baskı teknolojisi, radyo ve televizyon derken uydu haberleşmesine kadar oldukça geniş bir alana yayılmıştır. İletilerin kitlelere ulaştırılmasını sağlayan teknolojilerin bulunuşu ile kitlesel kullanım alanlarına kavuşan iletişimin bu biçimine, kaynağın kitleler halindeki hedefine ulaşma amacı nedeniyle "kitle iletişimi" denilmiş, bu iletişimin gerçekleşmesini sağlayan teknolojik araçlara da "kitle iletişim araçları" adı verilmiştir. Mutlu'ya göre ise (1994), Kitle iletişimi terimi ilk kez Lasswell tarafından 1940 yılı başında politik güç ve propaganda üzerine yapılan araştırmalarda kullanılmıştır. Bu terimin amacı toplumun örgütlenmesini yöneten modern koşulları belirtmek ve politik karar alma süreçlerinde, bürokrasilerle onların iletişim teknolojilerinin rolünü vurgulamak; ayrıca toplumsal fenomenlerin çözümlenmesinde iletişimin öneminin tanınmasını sağlamaktır.⁶⁸

Elbette ki her devrin kendine göre gelişmişlik düzeyleri birbirinden farklıdır ve geçmişten günümüze dek kullanılan iletişim araçları da kendi dönemlerini yansıtmaktadır. Ancak ortak olan bir şey vardır ki o da geçmişten günümüze iletişimin her uygarlık için vazgeçilemez bir araç oluşudur. Bu aracın kitle iletişimi

⁶⁷Erdoğan, s.87-88.

⁶⁸Hasan Ali Erdoğan, *Günümüz Kitle İletişim Araçlarının Görünen ve Görünmeyen Yüzü: Türkiye Örneği*, (Danışman: Doç. Dr. Aytekin Can), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Televizyon Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, 2009, s.9.

adı altında en belirgin şeklini almış hali ise bazılarına göre Gutenberg İncil'inin basıldığı 1456 yılıken bazılarına göreyse basılı dokümanların Gutenberg'in icadıyla gelişen basın tarafından 1540'larda çoğaltılarak basılmasıdır.⁶⁹ İletişim teknolojisindeki gelişmeler kadar hiçbir teknolojik buluş yaşam biçimini, bireylerin bilinçlenmesini ve toplumsal davranışlarını etkilememiştir.⁷⁰

Kitlelere ulaşma ve kontrol ilişkisi olarak modern kitle iletişim araçları denen teknolojik araçların kullanımı yazının kullanımı ile başlayarak matbaanın çıkması ve basının oluşup yaygınlaşmasıyla başlamıştır. Her teknolojik araç kendi başına bağımsız bir gelişmeye sahip değildir, kendisinden önceki ve kendisiyle beraber olanlarla bağıntılı olarak gelişir. Örneğin elektriği üreten teknolojik alt yapının olmadığı bir yerde radyo düşünülemez.⁷¹

Geçmişten günümüze gelişen teknolojiyle birlikte “kitle iletişim araçları” olarak tanımladığımız iletişim kurma, haberleşme, ulaşım, izleme vs. kaynaklarımız elbette ki bir hayli fazladır. Bunlar arasından en temel birkaçına yer verilecek olunursa:

2. 5. 1. Matbaa

Matbaanın ilk örneğinin en eski zamanlardan beri Çin'de kullanıldığı bilinmektedir. Yüzyıllardan beri bilinen baskı makinesi Gutenberg'den önce, üzüm sıkma, kâğıt parlatma ve kumaşlar üzerine baskı yapmak için de kullanılıyordu. 15. yüzyıl başında, ahşap kalıplı harfler, İncil'den sahneler ve aziz resimleri ile birlikte basılmıştır. Ancak bu baskılar, kâğıdın arka yüzünün tahtaya sürtülmesiyle elde edilmişti. Gutenberg ise değişebilen harflerle baskı yöntemini (tipografi) geliştirmiş, baskıyı mekanikleştirmiş ve kâğıdın önemini anlayarak basımda kâğıdı kullanmıştır. Böylelikle basılı kitap ve çağdaş basımcılığın temelleri atılmıştır.⁷²

⁶⁹Erdoğan, s.87-88.

⁷⁰Cüceloğlu, s.221.

⁷¹Erdoğan, s.88.

⁷²<http://www.bby.hacettepe.edu.tr/akademik/omerdalkiran> (07.04.2018).

On beşinci yüzyılın ortasında Gutenberg'in, 1452'de, hareketli tip (hareketli harf) basım düşüncesiyle başlayan matbaa makinesindeki gelişme yeni dönüşümler yaratmaya başlamıştır. Almanya'da Gutenberg, Hollanda'da, Prag'da ve başka yerlerde diğer insanlar kâğıt, yağ temelli mürekkep ve basım teknolojisindeki birikmiş bilgileri bir araya getirerek basmanın ve kopyanın hızlanmasını sağlamışlardır.⁷³

Osmanlı Devleti'nden günümüze, ülkemizde matbaanın tarihsel gelişimine bakılacak olunursa, 1729'da ilk Türk matbaası kurulmuştur. Bu sayede basım ve çoğaltma imkânları arttırılarak dil ve coğrafya konularındaki ilk kitapların yayımı gerçekleştirilmiştir. İbrahim Müteferrika ilk matbaayı kurduktan sonra çıkarmış olduğu kitapların sayfa tasarımlarını ve iç resimlerini hep kendisi yapmıştır. Matbaa kurma fikri Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi'nin oğlu Sait Mehmet Efendi'nin Paris elçiliği sırasında (1720-1721) edindiği izlenim ve araştırmalar sonucu doğmuştur. "Terceme-i Sıhâh-ı Cevherî" (Vankulu Lügati); ilk basılan kitaptır.⁷⁴

2. 5. 2. Radyo

Radyonun icadı James Maxwell'in 1864'te elektromanyetik dalgalar varsayımını ortaya atmasıyla şekil almış ve 1887'de Henrich Hertz'in laboratuvar araştırmasında bu varsayımı doğrulamasıyla ortaya çıkmıştır. Bu gelişmelerin ardından Reginald Fessenden ilk sesle yayın deneyimini 1909'da yapmıştır. Bundan dört yıl sonra Amerikan ordusu tarafından askeri amaçlar doğrultusunda kullanılmaya başlanmıştır. Birinci Dünya Savaşı sonrası Amerika'da ticari radyo girişimleri başlamış ve 1920'de ilk radyo istasyonu KDKA Pittsburgh'de yayına başlamıştır. 1922'de ilk radyo reklamı New York'ta ki WEAJ radyosunda yapılmıştır. Türkiye'de ise radyo yayıncılığının deneme olarak ne zaman başladığı hakkında kesin bir bilgi yoktur. Fakat 1921-1923 yılları arasında ilk radyo yayının denemeleri olduğu tahmin edilmektedir. İlk düzenli radyo deneme yayını İstanbul'da

⁷³Erdoğan, s.293

⁷⁴Mustafa Kınık, *İbrahim Müteferrika ve Yayımladığı İlk Kitaplar*, Kalemî Dergisi, C.2, S.4, s.23-40.

1927’de TTTAŞ tarafından yapılmıştır. 1929’da da Ankara radyosu stüdyosu kurulmuştur.⁷⁵

Kitle iletişim araçları dönemin ünlü siyasi liderleri tarafından da bir propaganda aracı olarak kullanılmaktan geri kalmamıştır. Örneğin Almanya’da Hitler tarafından yaygın bir şekilde kullanım alanı bulan radyo, “Volksempfänger” adlı ucuz üretimle daha fazla kitleye kolaylıkla ulaşır olmuştur. Yine aynı şekilde Stalin Sovyetler Birliği’nde karşı-devrim için bir araç olabileceği endişesiyle telefonun yaygınlaşmasını engellemiştir. 1940’larda Almanya’da yaşayan Yahudilerin evlerinde radyo ve telefon alıcısına sahip olmaları yasaklanmıştır. Radyonun özellikle soğuk savaş yıllarında, 1950’lerden sonra, kullanılan en gözde araçlardan biri olduğuna rastlanılır.⁷⁶

2. 5. 3. İnternet

En hızlı yayılan iletişim aracı internettir. Radyo yayınlarının 50 milyon dinleyiciye ulaşması 38 yılda gerçekleşmiştir. Televizyon yayınları için bu süre 13 yıldır. İnternetin 50 milyon kullanıcıya ulaşması ise yalnızca 4 yıl sürmüştür.⁷⁷

İnternetin teknolojik alt yapısının temelleri ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki soğuk savaş yıllarına kadar uzanır. 1957 yılında Sovyetler Birliği’nin Sputnik uydusunu uzaya göndermesinin ardından, Amerika Birleşik Devletleri askeri iletişimin korunabilmesi amacıyla çalışmalar yapmak üzere Savunma Bakanlığı bünyesinde ARPA (Advanced Research Projects Agency – İleri Araştırma Projeleri Ajansı) adlı bir birim oluşturmuştur. ARPA, soğuk savaş döneminde güdümlü füzelere karşı sistemler geliştirebilmesi için DARPA (The Defense Advanced Research Project Agency – İleri Savunma Projeleri Ajansı) olarak yapılandırılmıştır. Bu birim, askeri projelerin birbirinden uzakta olan bilgisayarların birbirine bağlanması yoluyla desteklenmesi üzerinde çalışmalarda bulunmuştur. Bu çalışmalar kapsamında ilk olarak 1969 yılında California’daki üç ayrı merkez (Los Angeles –

⁷⁵Erdoğan, s.313-315.

⁷⁶Erdoğan, s.313-315.

⁷⁷<http://www.hurriyet.com.tr> (08.04.2018).

Santa Barnara – Stanford) ile Utah'ta ki bir merkezde (Salt Lake City) bulunan dört bilgisayar arasında bilgi transferi gerçekleştirilmiştir. Bir sonraki aşamada ise bu dört bilgisayar arasında kurulan ağ sistemi geliştirilerek, ilk bilgisayar ağı denebilecek olan askeri bilgisayar ağı ARPANET kurulmuştur.⁷⁸

ARPANET üzerinde yapılan deneyler sonucunda Pentagon'un askeri amaçlarla desteklediği bilimsel araştırma ortamlarının birbirine bağlanması gerçekleştirilmiştir. ARPANET sistemi üzerinde, 1970'lerin başından itibaren de askeri amaçlar için kullanılan elektronik posta hizmeti geliştirilmiştir. 1980 yılında elektronik posta ve ağa haberleri gibi servislerin belirli bir istikrara kavuşması sonucunda Amerikan ordusu ARPANET'i tamamen sivil kullanıma bırakarak faaliyetlerini yeni kurduğu MILNET isimli ağa taşımıştır. Yine aynı yıllarda ABD'nin yanı sıra İngiltere ve Japonya'da da yeni ağ sistemi kurulması ile ilgili çalışmalar yapılmış ve 1984 yılında ABD dışında kurulan ilk ağ sistemi olan JANET İngiltere'de ortaya çıkmıştır. 1989 yılında bilgisayar teknolojisinin gelişmesiyle ortaya çıkan süper bilgisayarlar ile kullanıcılar arasındaki iletişimde yetersiz kalan ARPANET'in yerine National Science Foundation tarafından NSFNET devreye sokulmuş, 1990 yılında ise ARPANET tamamen kaldırılmıştır. Bu arada, Cenevre'deki (European Organization for Nuclear Research/Avrupa Nükleer Araştırma Merkezi – CERN) merkezinde 'www' (World-Wide-Web) geliştirilerek İnternet kullanıcılarının hizmetine sunulmuştur. NSFNET'in kurulmasından sonra pek çok internet servisi kurulmuş, 1990'ların başında ortaya çıkan Wais, Gopher ve Web gibi internet servislerinden Wais ve Gopher kullanım kolaylığı nedeniyle, iş dünyası ve kamu yönetiminde internetin yayılmasına yardımcı olmuştur. 1993 yılında ise, World-Wide-Web (www) temelli internet araçları ile bilgiye ulaşım daha da kolaylaşmış, sunulan hizmetler çeşitlenerek artmıştır.⁷⁹

⁷⁸<http://www.ferhatburgul.av.tr> (10.04.2018).

⁷⁹Hepkon, s. 28-29.

2. 5. 4. Televizyon

Televizyonla ilgili teknolojik gelişme 1923'te Westinghouse fizikçisi Vladimir Zworykin'in "iconoscope" denen görüntü aletini bulmasıyla başlamıştır. Dört yıl sonra Philio T. Farnsworth ilk televizyon patentini almıştır. 1930'da Amerika'nın üç dev şirketi RCA, Westinghouse ve GE ticari televizyonu geliştirmek için araştırma faaliyetlerini Vladimir Zworykin idaresinde birleştirmişlerdir. 1939 New York Dünya Fuarı'nda ticari televizyon açıklanmıştır. 1941'de Amerikan Federal İletişim Komisyonu (FCC) ticari televizyon standartlarını koymuştur. İkinci Dünya Savaşı sırasında 10 kadar deney istasyonu kurulmuştur. Ticari televizyon yayını New York, Philadelphia ve Washington, D.C. arasında coaxial kablo ile bağlanarak 1946'da başlamıştır. Bu deneme kablo televizyonun öncüsü olmuştur. 1949'da Community Antenna Television (CATV) başlamıştır. 1953'te RCA sistemi renkli yayın için standart olarak FCC tarafından seçilmiştir. 1966'ya gelindiğinde Amerika'da ana TV şebekeleri (ABC, NBC, CBS) tümüyle renkli yayına geçmişlerdir. Uzun çabalar sonucu 1967'de Kamu Yayıncılığı Sistemi (PBS) Amerikan Kongresi tarafından kurulmuştur. O yıl Ankara Televizyonu deneme yayınlarına hazırlanmaktadır.⁸⁰

Türkiye'de İstanbul Teknik Üniversitesi Televizyonu Beyoğlu bölgesinde 1952'de deneme yayınına başlamıştır. 1966'ya gelindiğinde, İstanbul'da tahminen 2000 televizyon alıcısı bulunmaktadır. Büyük kısmı grup izlemelerinin yapıldığı okul, otel, pastane ve kahvehanelerdir. İlk düzenli TV yayını Ankara'da 1968'de başlamıştır ve TRT sistemi altında kamu yayını düzenlemiştir. 1980'in ortalarında başlayan özelleştirme fırtınasıyla birlikte dünyadaki değişimlere Türkiye de katılmıştır: 1989'da Türkiye'de korsan TV yayınları başlamıştır. 2002 yılına gelindiğinde hala özel televizyon şirketleri kamu malı olan havayı (frekans) bedavadan gasp yoluyla kullanmaya devam etmişlerdir. 1994'te Amerika'da evlere direkt uydu yayın hizmeti başlamıştır. 2000'lerde Amerika'da uyduya bağlı kablo

⁸⁰Erdoğan, s. 315-316.

sistemiyle telefon, internet ve bini geçen televizyon kanalı 20-100 dolar arası bir aylık ücretle evlere hizmet vermektedir.⁸¹

2. 6. Basının Gücü ve Medya Olgusu

Haber verme, duyurma, nüfuz sağlama, bilgilendirme, eğitme, kamuoyu oluşturma ve yönlendirme gibi pek çok işlevleri olan basının hem siyasi hem kültürel hem de sosyal açılardan çok önemli bir etkiye sahip olduğu aşikârdır. Basın, birey veya kitlelerin siyasi tercihlerini etkilediği gibi belirli konulardaki kanaatlerin veya tutumların değişmesine de etki edebilmektedir ki, nitekim basının bu özelliği siyasi çevrelerce de yakından takip edilmektedir. Siyasi çevrelerin basını kullanım şekli genellikle bir propaganda aracı niteliğinde ortaya çıkmaktadır. Kitleleri kendi fikirleri etrafında birleştirme ve kendi nüfuzlarını kitleler üzerinde artırma düşüncesiyle hareket eden siyasiler, insanları bilgilendirme ve bu bilgilendirme işini yaparken de etkileme ve yönlendirme gayesi içinde olmuşlardır. Bunu yapabilmek için de en etkili ve doğru araç olan “basını” tercih etmişlerdir.⁸²

Basın da tıpkı diğer kitle iletişim araçlarında olduğu gibi medya olgusu içerisinde kendine hatırı sayılır bir yer edinmiş, etkili bir iletişim ağı olarak küresel arenada boy göstermektedir. Basının bu siyasal, sosyal, kültürel ve daha pek çoğunu sayabileceğimiz gücünü elinde bulunduran büyük devletler tüm dünya üzerindeki nüfuzlarını bu sayede korumakta ve her türlü fırsatta bu iletişim dinamiğini fazlasıyla kullanmaktan da hiç geri kalmamaktadırlar.

Sosyal medyanın büyük bir lütufla sunmuş olduğu etkileşimli iletişim imkânı, bireyi içinde bulunduğu toplumla ve devletle olan ilişkilerinde sadece pasif bir üye olmaktan çıkarıp, aktif bir katılımcı konuma getirmiştir. Bu durum, birey-aile, birey-toplum, birey-devlet ilişkilerinin geleneksel yapısını bozmuş ve bu ilişkileri birey merkezli olarak yeniden biçimlendirmiştir. Sosyal medya, artık insanlar için bir haberleşme ve iletişim aracı olmanın çok daha ötesine geçerek, sosyalleşme ve

⁸¹Erdoğan, s.315-316.

⁸²Belkıs Ulusoy, “Milli Mücadele, Propaganda, Atatürk ve Basın”, *İletişim Fakültesi Dergisi*, s.56.

kendini ifade edebilme, içinde yer aldığı her düzeydeki örgütlü yapılara katılma platformları halini almıştır. Özellikle Facebook ve Twitter gibi sosyal ağlar, kullanıcılarına tanışma ve mesajlaşmanın ötesinde, organizasyon kurma, organize olma, bilgi ve fikir paylaşma, inanç ve düşünceler etrafında gruplaşma imkânlarını da vermiştir. Hatta günümüzde sosyal ağlar, rejim değiştirmek, kalkışmalar başlatmak üzere kamuoyunu harekete geçirebilecek güçte birer organizasyon araçları haline dönüşmüştür. Bu durum sosyal ağların, demokrasi algısı ve uygulamasını da, temsili demokrasiden katılımcı (doğrudan) demokrasiye doğru dönüştürme gücüne ve imkanına sahip olduğu şeklinde değerlendirilmektedir. Başka bir ifade ile sosyal ağlar, yalnızca kamuoyu oluşumuna katkı sağlamakla kalmamakta, ayrıca ve belki de daha önemli bir biçimde sosyal hareketlerin planlandığı, organize edildiği, başlatıldığı ve yönetildiği önemli araçlara dönüşmektedir.⁸³

“Biz protestoları programlamak için Facebook’u, koordine etmek için Twitter’ı ve dünyaya anlatmak için Youtube’u kullanırız.” Kahireli bir aktivist (eylemci) tarafından söylenmiş, Mısır’ın 25 Ocak Devriminin izlerini taşıyan bu sözü, bizlere medya olgusunun ne denli büyük bir etkiye sahip olduğunu göstermeye fazlasıyla yetmektedir. Nitekim dünya kamuoyunun en önde gelen gazetesi “New York Times” Facebook ve Twitter’ın insanların iletişim ve bilgi yayarak protestoları organize ve koordine etmede yardım ettiğini manşetlerinde vurgulamıştır.⁸⁴

2. 7. İletişimin Gücü ve İnsan İlişkileri Üzerindeki Etkisi

“Ne söylediğimizden çok nasıl söylediğimiz önemlidir.” Bir kısım ile bu tabir somutlandırılacak olunursa:

“Hükümdarlardan biri rüyasında bütün dişlerinin döküldüğünü görür. Rüyasının tesiriyle uyanır uyanmaz, şehrin en meşhur iki kişisini huzuruna çağırır.

⁸³Veysel Eren ve Abdullah Aydın, “Sosyal Medyanın Kamuoyu Oluşturmadaki Rolü ve Muhtemel Riskler”, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, S.16(Özel sayı I), Mustafa Kemal Üniversitesi, İ.İ.B.F, Kamu Yönetimi Bölümü, Hatay 2014, s.198-202.

⁸⁴Nadine Kassem Chebib ve Rabia Minatullah Sohail, *The Reasons Social Media Contributed To The 2011 Egyptian Revolution*, International Journal of Business Research and Management (IJBRM), Volume(2), Issue(3), 2011, s.139.

Biri genç ve heyecanlı, diğeri ise yaşlı ve merhametlidir. Hükümdar bunlardan rüyasının tabirini ister. Genç olanı, “Efendi hazretleri maalesef rüyanız hayra alamet değildir. Bütün akraba ve sevdiklerinizi kaybedeceksiniz. Hepsinin ölümünü göreceksiniz” der. Hükümdar bu tabir karşısında çok sinirlenir. Adamın kellesini vurdurur. Sonra diğeri çağırır. Yaşlı olan ise: “Efendim, rüyanızda dişlerinizin döküldüğünü görmemiz ömrünüzün uzun olacağına delalet eder. Hem de o kadar uzun ömürlü olacaksınız ki, bütün akraba ve sevdiklerinizden daha uzun yaşayacaksınız” der. Bunu duyan hükümdar çok sevinir ve yaşlı adamı bir kese altın ile ödüllendirir.” (Sadi ŞİRAZİ)

Bu hikâyede iki kişi de aynı şeyi söylediler. Fakat aynı haberi biri üzerek, diğeri ise sevindirerek verdi. İnsanın aklı dilinin ucundadır. Akıllı insan sevindirir, kimseyi üzecek şey söylemez.⁸⁵

Yukarıdaki hikâyede iletişimin ne denli güçlü bir tesire sahip olduğuna tanıklık etmekteyiz. Bu öylesine büyük bir tesirdir ki kişinin canına mal olabilecek bir etkiye sahiptir. Günlük hayatımızda iletişimin pek çok türüne şahitlik ederiz. Ancak bizler bunun farkında bile olmadan iletişim bizi ve çevremizi adeta bir sarmaşık edasıyla sarar. Onu sulayıp, değer verir ve gerektiği gibi budarsak yeşilliğiyle bahçemize eşsiz bir renk, ferah bir nefes katar. Ancak ona gereken değeri vermeyip gelişigüzel kendi halinde salarsak; dalları, budakları kontrolümüz dışında tüm bahçeyi işgal eder ve bizleri altından kalkamayacağımız çok meşakkatli bir hal içine sokar. Bu sarmaşık işyerinde arkadaşlarımıza verdiğimiz bir selam, ailemizle evde geçirdiğimiz bir zaman, trafikte aracımızla seyir halindeyken çaldığımız bir korna...

İletişimin gücünden bahsedebilmemiz için öncelikle karşımızdaki kişi tarafından anlaşılmanız gerekmektedir. Hatırlanacak olunursa iletişimin temel öğeleri konusunda bir iletişim sürecinde olmazsa olmaz üç ana unsura değinilmiştir. Bunlar: kaynak, mesaj ve alıcıdır. İletişim ancak ve ancak iletiyi almaya hazır olan

⁸⁵H. Odabaşı, s.16.

bir hedefle amacına ulaşır. Aksi takdirde bu iletişim dış etkenlerin etkisi altında kalmış gürültüden başka bir şey olmayacaktır.⁸⁶

Şöyle ki, yoğun bir iş gününün ardından kendinizi eve attınız ve eşiniz size kapıyı açıp güzel bir tebessümle “hoş geldin” dedi. Ancak siz ona “yemek hazır mı? Çok acıktım” cevabıyla karşılık verdiniz. Siz yoğun bir iş gününün vermiş olduğu tüm bıkkınlığı eşinize yüklemiş oldunuz. Oysaki eşiniz bu yükü kaldırmaya hazır değil. Çünkü o tüm gün evinde belki çocuğunuzla belki ev işleriyle uğraşarak iki çift kelam etmeye muhtaç kaldı. Sonuç itibariyle iletişim bir şekilde koptu. Sebebi ise çok açık değil mi? Taraflardan biri diğerinin verdiği mesaja kapalı, yani hazır değil. Dolayısıyla bu süreçte iletişimin o sonsuz gücünden ve insan ilişkileri üzerindeki olumlu etkisinden mahrum kalınmış oldu.

2. 8. İletişim ve Eğitim İlişkisi

İletişim ailede, okulda, çevrede kısacası insanoğlunun var olduğu her yerde başlar. Ancak iletişimin sıklık boyutu ve etki derecesi ortamdaki ortama göre değişiklik göstermektedir. İnsanoğlunun en aktif olduğu yerler okul ve iş çevreleridir. Dolayısıyla bu ortamlarda iletişimin etki derecesi diğer ortamlara kıyasla daha baskın olarak karşımıza çıkmaktadır. Okullar iletişim ağının en hayati boyutunu teşkil etmektedir. Zira çocukluktan itibaren başlayan öğrenim hayatımız boyunca aile bireylerimizden daha sık okul çevremizle münasebet kurmaktayız. Bu da bizlere iletişimin eğitimle olan vazgeçilmez bağı göstermektedir.

Öğrenme işlemi iletişim süreci ile birlikte yürür. Bu süreçte baş aktör konumunda bulunan öğretmen kaynak görevi ile zihninde aktarılması gereken tüm bilgi ve beceriyi ileti olarak doğrudan alıcı durumundaki öğrencilere yükler. Öğrenme ve iletişim sürecinde ki birey bir dürtü ile ona verilen cevap arasındaki ilişkide meydana gelen bir değişim olarak görünür. Öğrenme sürecinde bilginin aktarılmasını sağlayan kanallara, yani sembollerini ileten araçlara ihtiyaç vardır. Bu

⁸⁶Cüceloğlu, s.20.

kanallara ders araç-gereçleri denir.⁸⁷ Bu araç ve gereçler eğitim ve öğretim sürecinde birer ileti görevi üstlenmektedirler ki işte bu araç ve gereçler bilgi teknolojilerinin ta kendisi olarak karşımıza çıkmaktadırlar.

Çağdaş eğitim teknolojisi anlayışı içinde iletişim kavramının incelenmesini gündeme getiren zorunluluk; öğrenme-öğretme süreçlerinde gerçekleştirilen tüm etkinliklerin temelde birer iletişim etkinliği olmasından kaynaklanmaktadır.⁸⁸ Eğitimde iletişim, eğitim sistematigi için en önemli ögedir. Çünkü eğitimin temel hedefi; aileden bütün insanlığa ve âleme doğru yayılıp uzayan; güvenilir, bilgili, başarılı, verimli, vatan ve millet hizmeti bilinci ile dolu ve doyurucu bir hayat sürdürecektir kişiler yetiştirmektir.⁸⁹ Öğrencilerin istedik davranışları öğrenmede ve öğrenilen bu davranışları pekiştirerek hayatlarının içinde uygulamalarında onlara yol gösterici olan temel dayanak eğitimcidir.⁹⁰ Eğitimcilerin görevi, öğrenciler için hazırlanmış materyallerden ve tekniklerden yararlanarak eğitim hayatını düzenlemek ve istenilen davranışların öğrenci tarafından kazanılıp kazanılmadığını değerlendirmektir.⁹¹

İletişim, iki birim arasında birbirine ilişkin mesaj alışverişidir. Tanımda da açık bir şekilde yazdığı üzere iletişim olgusunun gerçekleşmesi bir alışverişin olması şartına yani iki yönlülüğe bağlıdır. Kaynak birimin gönderdiği mesaja karşılık, hedef birimin verdiği “cevap mesaja”, geri iletim adı verilir.⁹² Bu nedenle eğitim ve iletişim ilişkisinde sağlıklı ve sağlam temellere dayanan bir iletişimin gerçekleşmesi öğretmen (kaynak) ve öğrenci (alıcı) arasındaki dönütün varlığına bağlıdır. Çağımız eğitim sisteminde klasik yaklaşımların etkisi altından sıyrılıp dünya standartlarında bir eğitim düzeyine ulaşma ilkesi tamamen iletişim ve iletişim teknolojilerinin kullanılabilme becerisine bağlılıktan geçmektedir.

⁸⁷Muhsin Hesapçıoğlu, *Öğretim İlke ve Yöntemleri*, Beta Yayıncılık, Bs.2, İstanbul 1992, s.260-262.

⁸⁸<http://www.baskent.edu.tr>. (29.04.2018).

⁸⁹Porgalı, s.1-15.

⁹⁰Başaran, s.76.

⁹¹Porgalı, s.1-15.

⁹²Cüceloğlu, s.71.

Sınıf öğrencilerin her türlü maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri ve istenilen, orada olmaktan mutluluk duyulan bir yer, alan olmalıdır ki eğitimden beklenen verim elde edilsin.⁹³ Şüphesiz ki bu verimin sağlanabilmesi de öğretmen ve öğrenci etkileşimi üzerine kuruludur. Eğitimin kalitesi sınıf ortamındaki iletişimin kalitesine bağlıdır. Öğretmenin verdiği mesajlara aktif olarak geri bildirimlerde bulunan öğrencilerin tekrardan öğretmene yeni mesajlar gönderdiği ve öğretmeninde bu mesajlara karşılık vererek döngüsel bir iletişim etkinliği başlattığı sınıf ortamlarında, başarılı bir iletişim süreci ve dolayısıyla da başarılı bir ders süreci gerçekleştirilmiş olur.

Odabaşı'nın (2016) da önemle belirttiği gibi, "İletişim ve eğitim arasındaki ilişki mesafede gizlidir. Bizler bu mesafenin neresinde olursak ilişkimizde o denli mesafede olur."⁹⁴

2. 9. İletişim ve İnsan İlişkileri Ünitesi Üzerinden Öğrencilerin Kazanımları

1. Günümüz bilgi teknolojileri çağında iletişim, kişilerarası etkileşimi zorunlu kılan ve dolayısıyla bu etkileşim sonucu da kişilere çeşitli birikimler kazandıran bir süreçtir. Öğrenciler açısından bu etkileşim süreci büyük bir enformasyon kaynağı sağlamaktadır. Globalleşen yerkürede bu teknolojik gelişmelere ayak uydurabilmek iletişim ve iletişim araçlarıyla olan sıkı bir etkileşim bağından geçmektedir.

2. İletişim teknolojileri bazı akımlar tarafından diğer bütün unsurların örgütleyici ilkesi olarak benimsenir ve içinde yaşanan dünyanın gerçek sorunlarının çözümü için teknoloji bir rehber olarak önerilir.⁹⁵ Öğrenciler bu rehberi sorunların çözümünde bir araç olarak kullanabilirler ve problem çözme becerilerini bu rehber aracılığıyla geliştirebilirler.

⁹³Fatih Arslan, *Sınıf Yönetiminde Öğretim Elemanlarının İletişim Davranışlarına İlişkin Öğrenci Görüşleri: Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Örneği*, (Danışman: Prof. Dr. Mustafa Tavukçuoğlu), Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya 2011, s.13.

⁹⁴H. Odabaşı, s.14.

⁹⁵İnceoğlu, s.221.

3. Yeni iletişim teknolojileri bilgi çağının en etkili ve öne çıkan olgusu olarak dikkat çekmektedir. İnternetin günlük yaşam içerisinde üstlenmiş olduğu belirleyici rol, iletişim araçlarının önemini daha da fazla arttırmaktadır. Ses, görüntü ve verilerin aynı anda bir ortam üzerinde kullanıma sunulması öğrencilerin enformasyon ağında gerekli teknik donanıma sahip olmalarına işlerlik kazandırmıştır.⁹⁶

4. Hangi gelişmişlik düzeyine sahip olursa olsun, dünya üzerinde bütün ülkeler internet temelli bir sanal dünyanın parçası haline gelmişlerdir. Bu sanal dünya somut yaşamsal gerçeklik hissinden uzak olsa da bireylerin sosyal bir bağ kurmasında ve yoğun bir etkileşim kurmasında büyük öneme sahiptir.⁹⁷ Sosyalleşme anlamında öğrencilerin gerekli edimleri ve bilgileri bu sanal paylaşım ortamı üzerinden kazanmalarının eğitimsel süreçte doğurduğu olumlu yanları yadsınamaz.

5. Öğrenciler kitle iletişim araçlarını kullanarak etkili bir iletişim kurmayı öğrenirler ve kendilerini ifade edebilme kabiliyetlerini geliştirecek yeni yöntemler keşfederler.

6. Günümüzde küreselleşme ve teknoloji, bir ülkenin ekonomi, siyaset, kültür, eğitim gibi öz değerleriyle iç içe geçmiş ve bu değerleri yönetir hale gelmiştir. Bu değerlerin temelinde ise insan ilişkileri ve etkinlikleri yer almaktadır. Öğrencilerin gerekli iletişim becerilerine ve teknolojilerine sahip olmaları, onları bu küresel düzlemde; kendilerine güvenen, kendilerini ifade eden, teknolojiye hükmeden etkin bireyler olmalarını sağlamaktadır.

7. İletişim, sosyal ilişkileri doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemektedir. Öğrencilerin sosyal çevrelerinde etkin roller edinmeleri iletişim sürecini ne denli etkili kullandıklarına bağlıdır.

8. Çağımız eğitim sisteminde klasik yaklaşımların etkisi altından sıyrılıp dünya standartlarında bir eğitim düzeyine ulaşma ilkesi tamamen iletişim ve iletişim teknolojilerini etkili kullanabilme becerisinden geçmektedir.

⁹⁶Büyükarıslan ve Kırık, s.69-70.

⁹⁷Geray, s.7-9.

2. 10. Geçmişten Günümüze Sosyal Bilgiler Programı

Sosyal Bilgilerin tarihine bakıldığında temel eğitim program alanı olarak çok eskilere dayanmadığı ancak Sosyal Bilgilerin temellendiği tarih, coğrafya gibi disiplinlerin öğretiminin oldukça eski olduğu görülmektedir. Sosyal Bilgiler eğitiminin ne zaman ve nerede başladığı hususunda kesin olarak bir bilgi bulunmasa da Sönmez'e göre (2010): "İnsanoğlunun var olduğu andan itibaren hem fen, hem de sosyal bilimler eğitimi başlamıştır" denilebilir. Özmen ise (2015) bu dersin içerdiği konuların, ilkçağlardan itibaren Antik Yunan, Roma, Mısır, Çin, Anadolu ve Hindistan gibi medeniyetlerde verildiğini ifade etmektedir. Bilgili'ye göre (2006), Sosyal Bilgiler dersinin kapsamına giren konular, Eski Yunan ve Roma gibi büyük medeniyetler kuran batı toplumlarında ilkçağlardan itibaren okutulmuştur. Herodotes, Thukydides (yaklaşık M.Ö. 460-395), Aristo, Eflatun aynı zamanda birer öğretmen olarak öğrencilere dersler vermişlerdir. Köklü bir medeniyeti olan Çin'de de Sima Qian (yaklaşık M.Ö. 145-86) ile Du-Yu (732-812) tarih dersleri okutmuşlardır. Arap İslam dünyasında da Taberi (839-923) önemli bir kişidir. Selçuklu Nizamiye medreseleriyle başlayan gelenek ile ondan sonra gelen Türk ve İslam devletleri ve Osmanlı medreselerinde çeşitli Sosyal Bilgiler konularına yer verilmiştir. Avrupa'da 13. asırdan itibaren kurulmaya başlanan Paris, Bologna, Oxford gibi okullarda da bu derslere rastlanmaktadır.⁹⁸

Okul geçmişi Antik Yunan dönemine kadar dayansa da Sosyal Bilgilerin kapsamına giren derslerin yaygın ve etkin bir şekilde okul programlarına dâhil edilişi, büyük ölçüde XIX. yüzyılda Batı Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerinde gerçekleşmiştir. XX. yüzyıla kadar, Sosyal Bilgiler alanında okutulan dersler tüm

⁹⁸Erdoğan Kaya ve Galip Öner, "100. Yaşındaki Sosyal Bilgiler Dersini Sosyalleşme ve Toplu Öğretim Ekseninde Yeniden Düşünmek", *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, ISSN 2602-2249, C.1, S.2, Ekim 2017, s.7.

ülkelerde tarih ve coğrafya gibi adlarla tek disiplinli program anlayışına göre yapılandırılmıştır.⁹⁹

Tabachnick'e (1991) göre Sosyal Bilgiler kavramının, eğitim kurumlarına bir konu alanı ya da ders içeriği olarak girmesi 20. yüzyılın başlarında ABD'de, toplumsal yaşantıların karmaşıklaşması, toplumlararası değişimin ve çatışmaların artması temeline dayanmaktadır. Bilgili'nin belirttiği üzere (2006), Amerika kıtasına dünyanın çeşitli yerlerinden yapılan yoğun göçler, mozaik bir toplum yapısı oluşturmuş ve çok kültürlülüğün yaratımını sağlamıştır. Böyle olmakla birlikte Sanayi Devrimi de sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda pek çok sorun meydana getirmiştir. Böylelikle 19. yüzyıl Amerikan toplum liderleri, farklı kültürel yapılara mensup insanların bir arada yaşama bilincini geliştirmek, onlara birlikte hareket etme ve ortak karar alma mekanizmalarını aşılama gayesiyle eğitimin olanaklarından faydalanmayı düşünmüşlerdir. Farklı bir deyişle "yeni Amerikan toplumu yaratmak" için eğitimi bir araç olarak görmüşlerdir. Sosyal Bilgiler kavramı, Bulletin dergisinin 1916 tarihli 28. sayısında yayınlanarak ilk kez literatürde yer almıştır. Çünkü Milli Eğitim Derneğinin Orta Eğitimi Yeniden Teşkilatlandırma Komisyonunun Sosyal Bilgiler Komitesi Raporu bu dergide yayınlanmıştır. Moffatt'ın (1957) aktardığına göre, Sosyal Bilgiler deyiminin mucidi olan Thomas Jesse Jones'un başkanlık yaptığı bu komite Sosyal Bilgiler kavramını, "Konu doğrudan doğruya toplumun oluşumu, örgütlenmesi ve bu sosyal birliklerin bir parçası olması dolayısıyla insana ilişkin olan bilgiler, Sosyal Bilgilerdir" şeklinde tanımlamıştır. Komite, Anglo-Sakson kültür temelli milli bir toplum anlayışını oluşturmak üzere bir Sosyal Bilgiler ders programı hazırlamıştır. Program içeriği, tarih ve coğrafya gibi iki sosyal bilim disiplini ile ABD'de vatandaşlık bilinci geliştirecek şekilde oluşturulmuştur. Ders içeriğinde insanlık, Anglo-Sakson ve Amerika tarihi, milli değerler, insan hakları, demokrasi,

⁹⁹Cemil Öztürk, *Sosyal Bilgiler Öğretimi: Demokratik Vatandaşlık Eğitimi*, Öztürk Cemil (edt), Sosyal Bilgiler: Toplumsal Yaşama Disiplinlerarası Bir Bakış, (1-31), Bs.3, Ankara Pegem Akademi Yayınları, 2012.

Amerika coğrafyası, gündelik ve sosyal yaşamda karşılaşılabilecek sorunlar ve bunları çözme yolları, yönetime katılım, anayasaya bağlılık gibi konulara yer verilmiştir.¹⁰⁰

Türklerde ise Sosyal Bilimlere yönelik olarak ilk çalışmaların ve örneklerin oldukça eskilere dayandığı söylenebilir. En eski Türk yazılı belgeleri olarak bilinen “Göktürk (Orhun) Yazıtları” muhtevası bakımından tarihsel, kültürel ve sosyolojik bilgi ve mesajlarla donatılmıştır. Bu yönüyle Türk tarihinde Sosyal Bilimlerle ilgili ilk yazılı belgelerin Göktürk (Orhun) yazıtları olduğu ifade edilebilir. İlk Müslüman Türk Topuluklarından biri olan Karahanlılar zamanında yazılan ve Türk tarihi miraslarının miğfer kaynaklarından sayılabilecek “Divan-ı Lügatit-Türk ve Kutadgu Bilig” adlı eserler edebi özelliklerinin yanı sıra birer Sosyal Bilim çalışması örneğidirler.¹⁰¹

Ülkemizde Sosyal Bilgiler programının tarihsel gelişimine bakıldığında ise, Cumhuriyetin ilanının ardından, Sosyal Bilgiler dersi, aynı isimle olmasa da, bu dersin içeriğini oluşturan tarih ve coğrafya gibi derslerle ortak bir program çerçevesinde okutulmuştur. Bu dönemde ilköğretimin birinci kademesinde okutulan Sosyal Bilgiler öğretim programları, ilerleyen zaman içerisinde sıklıkla değişime uğramıştır. 1926 programında tarih, coğrafya ve yurt bilgisi olarak ayrı ayrı ele alınmıştır. İlk kez 1967’de bu dersler Sosyal Bilgiler adı altında birleştirilmiştir. 1989 yılında bu dersler tekrar Milli Tarih, Milli Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgisi olarak ayrılmıştır. 1998 yılında ise tekrar birleştirilmiştir. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı: 1924, 1926, 1930, 1932, 1936, 1948, 1962, 1968, 1989, 1993, 1998 ve 2004 yıllarında değişikliklere uğrayarak nihayetinde günümüzdeki halini almıştır.¹⁰²

Eğitim kurumlarının en önemli amaçlarından biri, öğrencilerini her şeyden önce; yaşadığı topluma yararlı, iyi, sorumlu ve etkin birer vatandaş olarak yetiştirmektir. Öğrencileri bu amaca ulaştırma noktasında, onlara ilk temel bilgileri

¹⁰⁰Kaya ve Öner, s.7-8.

¹⁰¹Kenan Çetin, “Türk Eğitim Tarihinde Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgilerin Tarihsel Süreci”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.2, S.1-2, Yıl 2003, s.163.

¹⁰²Sönmez, *Hayat Bilgisi Öğretimi ve Öğretmen Kılavuzu*, s.50-55.

kazandırmak için, ilköğretim okulları programına öncelikle (birinci, ikinci, üçüncü sınıflara) Hayat Bilgisi, sonrasında ise (dördüncü, beşinci, altıncı ve yedinci sınıflara) Sosyal Bilgiler dersleri eklenmiştir. Sosyal Bilgiler, bireyin toplumsal var oluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleştirilmesini içeren; insanın sosyal ve fiziki çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersi¹⁰³.

2. 11. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının Özel Amaçları

1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nda ifade edilen Türk Millî Eğitimi'nin Genel Amaçları ve Temel İlkelerine uygun olarak şöyle ifade edilmektedir: Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ile öğrencilerin;¹⁰⁴

1. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, millî bilince sahip birer vatandaş olarak yetişmeleri,

2. Atatürk ilke ve inkılâplarının, Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasındaki yerini kavrayıp demokratik, laik, millî ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olmaları,

3. Hukuk kurallarının herkes için bağlayıcı olduğunu, tüm kişi ve kuruluşların yasalar önünde eşit olduğunu gerekçeleriyle bilmeleri,

4. Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak millî bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul etmeleri,

¹⁰³MEB, *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi 4-5. Sınıflar Öğretim Programı ve Kılavuzu*, Ankara Devlet Kitapları Müdürlüğü, 2005.

¹⁰⁴<http://mufredat.meb.gov.tr> (25.06.2018).

5. Yaşadığı çevre ile dünyanın genel coğrafi özelliklerini tanıyarak insan ile çevre arasındaki etkileşimi açıklamaları ve mekânı algılama becerilerini geliştirmeleri,

6. Doğal çevrenin ve kaynakların sınırlılığının farkına varıp çevre duyarlılığı içerisinde doğal kaynakları korumaya çalışmaları ve sürdürülebilir bir çevre anlayışına sahip olmaları,

7. Doğru ve güvenilir bilgiye ulaşma yollarını bilen bireyler olarak eleştirel düşünme becerisine sahip olmaları,

8. Ekonominin temel kavramlarını anlayarak kalkınmada ve uluslararası ekonomik ilişkilerde millî ekonominin yerini kavramaları,

9. Çalışmanın toplumsal yaşamdaki önemine ve her mesleğin gerekli ve saygın olduğuna inanmaları,

10. Farklı dönem ve mekânlara ait tarihsel kanıtları sorgulayarak insanlar, nesnelere, olaylar ve olgular arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirlemeleri, değişim ve sürekliliği algılamaları,

11. Bilim ve teknolojinin gelişim sürecini ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini kavrayarak bilgi ve iletişim teknolojilerini bilinçli kullanmaları,

12. Bilimsel düşünmeyi temel alarak bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanma ve üretmede bilimsel ahlakı gözetmeleri,

13. Toplumsal ilişkileri düzenlemek ve karşılaştığı sorunları çözmek için temel iletişim becerileri ile sosyal bilimlerin temel kavram ve yöntemlerini kullanabilmeleri,

14. Katılımın önemine inanmaları, kişisel ve toplumsal sorunların çözümü için görüşler belirtmeleri,

15. İnsan hakları, ulusal egemenlik, demokrasi, laiklik, cumhuriyet kavramlarının tarihsel süreçlerini ve günümüz Türkiye'si üzerindeki etkilerini kavrayarak yaşamını demokratik kurallara göre düzenlemeleri,

16. Millî, manevi değerleri ile evrensel değerleri benimseyerek erdemli insan olmanın önemini ve yollarını bilmeleri,

17. Ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık göstermeleri,

18. Özgür birer birey olarak fiziksel, duygusal özelliklerinin; ilgi, istek ve yeteneklerinin farkına varması amaçlanmaktadır.

2. 12. Sosyal Bilgiler Dersi ile İletişim ve İnsan İlişkileri Ünitesinin İlişkilendirilmesi

Günümüzde küreselleşme ve iletişim teknolojileri, bir ülkenin ekonomi, siyaset, kültür, eğitim gibi öz değerleriyle iç içe geçmiş ve bu değerleri yönetir hale gelmiştir. Bu değerlerin temelinde ise insan ilişkileri ve etkinlikleri yer almaktadır. Öğrencilerin gerekli iletişim becerilerine ve teknolojilerine sahip olmaları, onların; kendilerine güvenen, kendilerini ifade eden, teknolojiye hükmeden etkin bireyler olmalarını sağlayacaktır.

Ancak bu noktada öğrencilerin kendilerine uluslararası rekabette yer edinebilmeleri için onlara gerekli bilgi ve birikimin nasıl kazandırılacağı hususunda birtakım eksiklikler yer almaktadır. Ülkemiz eğitim sistemi açısından büyük bir engel olarak vuku bulan klasik eğitim yaklaşımları ne yazık ki 2005-2006 yıllarına gelinceye kadar etkisini sürdürmüştür. Günümüzde de etkisi tam olarak geçmemekle birlikte nihayetinde eğitimin sürekli bir gelişme içinde olması gerektiği görüşüyle ilerlemeci (progressive) yaklaşımların benimsenmesi bir nebze olsun bu eksikliği giderebilmişse de tek başına yeterlilik sağlayamamıştır. Nihayetinde öğrencinin sürekli pasif bir dinleyici ya da izleyici konumunda bulunduğu, öğretmeni dinlemekten başka bir öğrenme biçimi sunmayan klasik yaklaşımların terk edilmesiyle birlikte öğrenciyi merkeze alarak, öğrencinin düzeyine uygun yaparak-

yaşayarak öğrenme yöntem ve teknikleriyle öğrencinin istekli bir biçimde araştırmasına ve öğrenmesine olanak sağlayan “yapılandırmacı öğrenme yaklaşımı” benimsenmiştir.

Yapılandırmacı öğrenmenin en önemli özelliği, öğrenenin bilgiyi yapılandırmasına, yorumlamasına ve geliştirmesine fırsat vermesidir. Alışılmış yöntemlerde, öğretmen bilgiyi verebilir ya da öğrenenler bilgiyi, kitaplardan veya başka kaynaklardan edinebilirler. Buna karşın bilgiyi algılamak, bilgiyi yapılandırmak ile eş anlamlı değildir. Öğrenen, yeni bir bilgi ile karşılaştığında, dünyayı tanımlama ve açıklama için önceden oluşturduğu kurallarını kullanır veya algıladığı bilgiyi açıklamak için yeni kurallar oluşturur. Yani yapılandırmacı öğrenme, çevre ile insan beyni arasında güçlü bir bağ kurulmasıdır.¹⁰⁵ Dolayısıyla hem Sosyal Bilgilerin hem de iletişim ve insan ilişkilerinin bu yaklaşımdan hareketle ortak bir amaç etrafında toplanması milli eğitim sistemimiz açısından son derece faydalı bir etki sağlayacaktır.

Bu doğrultuda Duverger (1990), Sosyal Bilgilerin esas olarak insanı ve iletişimini incelediğini belirtmiştir.¹⁰⁶ Öyle ki Sosyal Bilgilerin ve iletişimin tarihsel gelişimine bakıldığında bu iki olgunun çağdaş oldukları ve hatta bunun da ötesinde birbirini beslenerek hayatta kalabilen iki temel kavram oldukları yorumu yapılabilir. Sosyal Bilgiler elbette ki aynı adla olmasa da tarih sahnesine insanlığın başlangıcı ile beraber çıkmış ve insanlığın gelişimine, insanların buldukları, yaşadıkları topluluklara aidiyetlik hissetmelerine öncü olmuştur. Hatta diyebiliriz ki, insanlığın başlangıcı, Sosyal Bilgilerin gelişimi ve iletişimin zorunluluğu adeta bir domino taşı etkisiyle birbirine doğrudan temas etmeyen ancak birbirinin hareketine yön veren ve aynı anda etkilenen bir sürecin ürünleri olarak karşımıza çıkmıştır.

Eğitim sistemi açısından bu ürünlerin birbiri ile olan bütünlüğünün kavranılması hayati bir önem arz etmektedir. Ancak ne yazık ki bu araştırmanın da

¹⁰⁵Engin Karadağ ve diğerleri, “Yapılandırmacı Öğrenme Yaklaşımı: Sınıf Öğretmenleri Görüşleri Kapsamında Bir Araştırma”, *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, XXI(2), 2008, s.383-402.

¹⁰⁶Ezer ve Çelik, s.1-10.

ana sorunsalını oluşturan “Sosyal Bilgiler” ile “iletişim ve insan ilişkilerinin” birbiri ile olan ve olması gereken yakın ilişkisi hem eğitim ve öğretim camiasınca hem de toplumumuzca oldukça az bir önemle kavranmaktadır. Sosyal Bilgilerin temel prensibini oluşturan değerlerin kazanılmasının iyi bir iletişim bilgisinden geçtiğini söylemek yerinde olacaktır. Öğrencilere bir kaynak olmaktan ziyade onları kaynağın ta kendisi yapacak olan yine Sosyal Bilgiler öğretiminin iletişim ve insan ilişkilerini ne ölçüde barındırdığına bağlıdır. Yani iletişim, sosyal ilişkileri doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemektedir. Öğrencilerin sosyal çevrelerinde etkin roller edinmeleri iletişim sürecini ne denli etkili kullandıklarına bağlıdır.

Gelişmiş devletlerin eğitim politikalarını her geçen gün gelişen iletişim teknolojilerine (akıllı telefon, akıllı saat, akıllı tahta, tabletler, vs.) göre tasarlanmış olmaları iletişimin eğitim sistemi açısından yadsınamayacak derecede önemli olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Ancak bu hususta eğitimcilere oldukça büyük görevler düşmektedir. Yapılandırmacı yaklaşım temelli bir öğretimin benimsendiği yani öğrencinin merkezde bulunup iletişimi aktif olarak kullanabildiği bir ders ortamının yaratıldığı ve Sosyal Bilgiler ile bu iletişim sürecinin ilişkilendirilerek öğrencilere hem etkili bir vatandaş hem de etkili bir iletişimci olma imkânının sağlandığı bir süreç verilmelidir. Bu gaye ile araştırmanın ilgili alanda var olan sorunlara bir çözüm önerisi olacağı ve literatüre daha taze bilgilerle kaynaklık edeceği varsayılmaktadır.

2. 13. Benzer Araştırmalar

Bu çalışmada, iletişim ve insan ilişkileri ünitesi ve ünitesinde geçen kavramlarla benzer araştırmalardan yararlanılarak araştırmaya genişlik kazandırılmak istenmiştir. Literatürde aynı konu başlığına ilişkin herhangi bir araştırma mevcut değildir ancak az sayıda da olsa benzer araştırmalar ve kavramsal açıklamalar mevcuttur. Konuya ilişkin benzer araştırmaların çok az sayıda oluşu bilimsel araştırma çerçevesinde bir dezavantaj gibi görülmekteyse de çalışmanın bu yönüyle alanına yeni bilgilerle katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Adem ırak (2015) yapmış olduğu; “Web Tabanlı Akran ve z Değerlendirmenin 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi İletişim ve İnsan İlişkileri Konusunda ğrencilerin Başarısına Etkisi” adlı doktora tezinde, İletişim ve İnsan İlişkileri Başarı Testi hazırlayarak Ankara ili Sincan ilçesinde yer alan dört ortaokuldaki 355 yedinci sınıf ğrencisi ile 2013-2014 eğitim sezonu birinci dönemde bu araştırmasını uygulamıştır. Araştırmanın sonucunda elde ettiği veriler web tabanlı akran ve öz değerlendirme metodunun, öğrencilerin iletişim ve insan ilişkileri konusundaki başarısını artırmada etkin bir yöntem olduğunu desteklemiştir. Sonuçları kontrol grubuyla karşılaştırdığında deney grubunun lehine istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. Deney gruplarındaki öğrencilerin kontrol grubundakilere göre daha başarılı olduğu görülmüştür. Kız ğrenciler de erkeklere göre daha başarılı olmuşlardır. Öğrenciler web tabanlı akran ve öz değerlendirme yöntemini kolay, faydalı ve eğlenceli bulmuşlardır.¹⁰⁷

İbrahim Din (2014); “İlkretim 7. Sınıf ğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersi İletişim ve İnsan İlişkileri nitesinde Geçen Kavram ve Tanımlara Erişme Düzeyi” adlı yüksek lisans tezinde, öğrencilerin cinsiyetleri, ikamet yerleri, ailelerinin aylık gelir durumları, haftalık kitap okuma ve internet kullanma süreleri, anne ve babalarının eğitim durumları ile kavramlara erişme düzeyleri arasında ilişki var mıdır sorularının cevaplarını bulmaya çalışmıştır. Öğrencilerin kavramlara ulaşma düzeyini %87 oranında bulmuştur. alışması sonucunda cevap bulmaya çalıştığı değişkenlerin öğrencilerin başarısı üzerinde etkisi olduğu görülmüştür. Ancak internet başında geçen süre ve yerleşim yeri değişkenleri ile öğrencilerin kavramlara erişme düzeyleri arasında herhangi bir ilişki bulamamıştır.¹⁰⁸

Murat Keçe ve Zihni Merey (2011); “İlkretim Sosyal Bilgiler Kazanımlarının Sosyal Bilimler Disiplinlerine ve Disiplinlerarası Anlayışa

¹⁰⁷ Adem ırak, *Web Tabanlı Akran ve z Değerlendirmenin 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi İletişim ve İnsan İlişkileri Konusunda ğrencilerin Başarısına Etkisi*, (Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Nureddin Van), Yayınlanmış Doktora Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya 2015.

¹⁰⁸ İbrahim Din, *İlkretim 7. Sınıf ğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersi İletişim ve İnsan İlişkileri nitesinde Geçen Kavram ve Tanımlara Erişme Düzeyi*, (Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Samet Altınbilek), Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Erzincan 2014.

Uygunluğu” adlı çalışmalarında, ilköğretim Sosyal Bilgiler dersi kazanımlarının Sosyal Bilgiler Öğretim Programını oluşturan Sosyal Bilim disiplinlerine uygunluğunu belirlemek amacıyla 2005’te hazırlanan ilköğretim 4. 5. 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler programında bulunan kazanımların, Sosyal Bilimler disiplinlerine ve disiplinlerarası anlayışa uygunluğu incelenmiştir. 7. sınıf Sosyal Bilgiler müfredatının ilk ünitesi olan İletişim ve İnsan İlişkilerindeki kazanımların tek disiplin anlayışla hazırlandığını belirtmişlerdir. Örneğin, “İnsanlar arasında kurulan olumlu ilişkilerde iletişimin önemini fark eder” sosyoloji, “İletişimi, olumlu olumsuz etkileyen tutum ve davranışları fark ederek kendi tutum ve davranışlarıyla karşılaştırır” psikoloji, “Kitle iletişim özgürlüğü ve özel hayatın gizliliği kavramlarını, birbiriyle ilişkileri çerçevesinde yorumlar” kazanımının ise hukuk disipliniyle ilgili olduğu ve 7. Sınıflarda kazanımların % 40’ının disiplinler arası anlayışa uygun şekilde hazırlandığı sonucuna ulaşmışlardır.¹⁰⁹

Z. Beril Akıncı Vural ve Mikail Bat (2010) yapmış oldukları, “Yeni Bir İletişim Ortamı Olarak Sosyal Medya: Ege Üniversitesi İletişim Fakültesine Yönelik Bir Araştırma” adlı çalışmalarında, Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi’nde okumakta olan öğrencilerinin bilgi iletişim teknolojilerinden internet ve sosyal medya kullanım alışkanlıklarını tespit etmek ve bu doğrultuda birtakım değerlendirme sonuçları ortaya koymayı amaçlamışlardır. Analizler sonucunda anket katılımcılarının tamamı internet kullanmaktadır (%100); İnternet, öğrenciler arasında en fazla bilgi alışverişi amacıyla kullanılmaktadır (%36,7); Öğrencilerin yarısından çoğu her gün internete girmektedir (%67,4); Her gün internete girenlerin oranı, öğrencilerin yarısı civarındadır (%53,6); Öğrencilerin dörtte üçüne yakın bir kısmı sosyal medyayı bilmektedir (%73,0)...¹¹⁰

Oğuz Serdar Kesicioğlu ve Gülhan Güven (2014), “Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Özyeterlik Düzeyleri ile Problem Çözme, Empati ve İletişim Becerileri

¹⁰⁹Keçe ve Meryem.

¹¹⁰Z. Beril Akıncı Vural ve Mikail Bat, “Yeni Bir İletişim Ortamı Olarak Sosyal Medya: Ege Üniversitesi İletişim Fakültesine Yönelik Bir Araştırma”, *Journal of Yasar University*, Yıl 2010, S.20(5), ISSN 3348-3382.

Arasındaki İlişkinin İncelenmesi” adlı çalışmalarında, Öğretmen adaylarının öğretmen özyeterliği, problem çözme becerileri, iletişim becerileri ve empati becerileri arasındaki ilişkilerin belirlenmesini amaçlamışlar. Araştırmanın sonuçları incelendiğinde, öğretmen adaylarının problem çözme, iletişim ve empati becerisinin, öğretmen adaylarının özyeterliklerinin anlamlı bir yordayıcısı olduğu saptamıştır. Bu bilgiler ışığında öğretmen adaylarının lisans eğitimleri sırasında bu üç beceriyi geliştirecek dersler konulması veya eğitimler verilmesi, aktif olarak eğitim hizmeti veren öğretmenlerin de problem çözme, iletişim ve empati becerilerinin belirlenerek hizmet içi eğitimler aracılığıyla eksiklerinin giderilmesi ve öğretmen özyeterliliğini etkileyen diğer faktörlerin saptanmasına yönelik çalışmalar yapılması önerilmektedir.¹¹¹

Atılgan Erözkan (2005), “Üniversite Öğrencilerinin İletişim Becerilerini Etkileyen Faktörler” adlı çalışmasında, üniversite öğrencilerinin iletişim becerilerini etkileyen faktörleri belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırma bulguları, üniversite öğrencileri için kişilerarası ilişki tarzlarının alt boyutları olan “insan severlik”, ve “duyarlılık”; bağlanma stillerinin alt boyutları olan “güvenli” ve “korkulu” bağlanmanın ve benlik saygısının iletişim becerilerinin önemli yordayıcıları olduğunu göstermiştir. Araştırmada, cinsiyet, yaş ve sınıf düzeylerinin iletişim becerileri üzerinde yordayıcı özelliklere sahip olmadıkları görülmektedir. Örneklem grubunun üniversite öğrencileri olması ve üniversite ortamı içerisinde öğrencilerin benzer ve yakın yaşam olayları ile karşı karşıya kalmaları bağlamında cinsiyet, yaş ve sınıf düzeylerinin iletişim becerilerinin önemli yordayıcıları olmadıkları düşünülebilir. Araştırmada, kişilerarası ilişki tarzları, bağlanma stilleri ve benlik saygısının ise iletişim becerilerinin önemli yordayıcıları oldukları görülmektedir. İletişim becerilerinin bireyler için önemi düşünüldüğünde; kişilerarasında başarılı olma, güvenli bağlanmayı gerçekleştirerek yakın ilişkiler kurma ve bunlara paralel

¹¹¹Oğuz Serdar Kesicioğlu ve Gülhan Güven, “Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Özyeterlik Düzeyleri ile Problem Çözme, Empati ve İletişim Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, *Turkish Studies Academic Journal*, Yıl 2014, C.9, S.5, ISSN 1371-1383.

yüksek özsaygıya sahip olmanın bireylerin iyilik hallerine doğrudan katkı getirerek yaşam doyumlarını ve kalitelerini artıracacağı düşünülebilir.¹¹²

CHEBİB, Nadine Kassem ve SOHAIL, Rabia Minatullah (2011) yapmış oldukları; “The Reasons Social Media Contributed To The 2011 Egyptian Revolution”, adlı çalışmada: İletişimin en güçlü araçlarından biri olan internet tabanlı Sosyal medyanın, 2011 yılında gerçekleşmiş olan Mısır Devrimi üzerindeki etkisine yöneliktir. 25 Ocak 2011’de başlayan ve 11 Şubat 2011’de Mısır Lideri Hüsnü Mübarek’in istifa etmek zorunda kalarak 30 yıllık hükümrانlığının son bulduğu devrim hareketinin altında yatan temel sebebin medya olgusu olduğu bu araştırmada ortaya çıkarılmıştır. 2011 yılında gerçekleşen ve Arap Baharı olarak adlandırılan devrim hareketinin baş aktörü olarak vurgulanan sosyal medyanın temel sloganı bir aktivist (eylemci) tarafından şu şekilde yorumlanmış ve dünya medyasında çok büyük yankı uyandırmıştır: “Biz protestoları programlamak için Facebook’u, koordine etmek için Twitter’ı ve dünyaya anlatmak için Youtube’u kullanırız.”¹¹³

¹¹²Atılğan Erözkan, “Üniversite Öğrencilerinin İletişim Becerilerini Etkileyen Faktörler”, *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, Yıl 2005, S.22.

¹¹³Chebib ve Sohail.

3. BÖLÜM

3. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın deseni (modeli), evreni ve örnekleme, veri toplama araçları, verilerinin toplanması ve analizi hakkında bilgiler yer almaktadır.

3. 1. Araştırma Deseni (Modeli)

Bu araştırmada, Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin 7. sınıf "İletişim ve İnsan İlişkileri" ünitesine yönelik görüşleri ele alınmış ve ünite üzerinden öğretmen görüşlerinin ölçülmesi amaçlanmıştır.

Araştırma verilerinin toplanmasında nicel ve nitel yöntemlerin birlikte kullanıldığı karma yöntem (mixed method) deseni benimsenmiştir. Karma yöntemin, nitel ve nicel araştırmalar arasında önemli bir köprü görevi üstlendiği belirtilmektedir. Karma yöntem araştırmaları, araştırmacının bir çalışma veya birbirini izleyen çalışmalar içerisinde nitel ve nicel yöntem, yaklaşım ve kavramları birleştirmesi olarak tanımlanır. Bu konuda Baki ve Gökçek'in (2012) görüşlerine göre; "Karma yöntemle araştırma yapmak; çeşitli yöntemler kullanarak olayları bir çerçeve içerisinde sunma, analiz etme ve bir araya getirmektir. Ayrıca Johnson ve Turner (2003) karma araştırmanın temel ilkesini, '*araştırmacı farklı strateji, yöntem ve yaklaşımları kullanarak çoklu veriler toplamalı*' şeklinde ifade etmektedir."¹¹⁴

Aynı şekilde Cresswell (2017)'e göre de karma yöntem, araştırmacının araştırma problemini anlamak için hem nicel verilerden (kapalı uçlu) hem de nitel verilerden (açık uçlu) elde ettiği verileri birbiriyle bütünleştirerek bu bütünlükten doğan avantajlardan sonuç çıkardığı; sağlık, sosyal ve davranış bilimleri alanında kullanılan bir araştırma yaklaşımıdır.¹¹⁵

¹¹⁴Adnan Baki, Tuba Gökçek, "Karma Yöntem Araştırmalarına Genel Bir Bakış", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, C.11, S.42(001-021), Güz 2012, s.2.

¹¹⁵John W. Cresswell, *Karma Yöntem Araştırmalarına Giriş*, (çev. Mustafa Sözbilir), Pegem Akademi Yayıncılık, Bs.1, Ankara Ocak 2017, s.2.

Karma yöntemin kendi içerisinde farklı desen türleri yer almaktadır. Bunlar arasından araştırmayı tüm boyutlarıyla en iyi şekilde yansıtacağı düşüncesiyle “Eşzamanlı Üçgenleme (Triangulation)” tasarımı tercih edilmiştir. Eşzamanlı üçgenleme tasarımında, eşit baskınlık söz konusudur. Yani nicel ve nitel veriler eş zamanlı olarak toplanır ve birlikte analiz edilirler. Bu karma desen türünde temel varsayım eş zamanlı ancak bağımsız olarak kullanılan nicel ve nitel verilerin araştırmanın sonuç kısmında birbirine yakınlığının ya da birbirini destekler niteliklerinin yorumlanması şeklindedir.¹¹⁶

Tunalı, Gözü ve Özen (2016), nicel ve nitel araştırma yöntemlerinin bir arada kullanılması ile yapılacak olan çalışmalarda pek çok fayda sağlanabileceğine değinmişlerdir. Karma araştırma yöntemi, iki yöntem arasında gerçekleşen sentez ile yöntemlerin eksiklerinin giderilmesi ve araştırmanın güvenilirliği açısından fırsat oluşturmaktadır. Karma araştırma yönteminin kullanımı; tek bir yöntemin zayıflığının giderilmesine, bütün bir resmin görülebilmesine, sayısal ve sözel değerlerin beraber kullanımı ile açıklama kolaylığının sağlanmasına ve yine aynı şekilde açıklamanın anlam gücünün artmasına yardımcı olacaktır. En büyük üstünlüğü ise araştırmanın sonucunda farklı yöntemlerle desteklenmiş güçlü delillere ulaşılabilir olmasıdır.¹¹⁷

Rossmann ve Wilson (1994), karma araştırma yönteminin avantajlarını 3 ana başlıkta toplamıştır: “Bunlar; iki yöntemin birbirini desteklemesi ve onaylaması, ayrıntılı ve gelişmiş bir analiz yapılmasına olanak vermesi ve oluşan yeni anlayışlarla düşülen çelişkiler sonucunda yeni araştırma konularının ortaya çıkabilmesidir.”¹¹⁸

Bu çalışmada iki tür yöntem (nicel ve nitel) uygulanmıştır. Araştırmanın birinci (nicel) aşamasını, 5’i kişisel bilgilere dayalı sorulardan ve 18’i ünite içeriğine

¹¹⁶Baki ve Gökçek, s.4.

¹¹⁷Selen Butgel Tunalı, Ömer Gözü ve Gökçe Özen, “Nitel ve Nicel Araştırma Yöntemlerinin Bir Arada Kullanılması: Karma Araştırma Yöntemi”, *Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Uluslararası Hakemli Dergisi*, C.24, S.2, Haziran 2016, s.107-108.

¹¹⁸Tunalı ve diğerleri, s.107-108.

uygun olarak hazırlanmış Beşli Likert tipi yanıtlardan oluşan anket formu oluşturmaktadır.

Balcı (1997), anketi “belli bir konuda saptanmış hipotezlere ya da sorulara bağlı olarak bir evren ya da örnekleme oluşturan kaynak kişilere sorular yönelmek suretiyle sistemli veri toplama tekniği” şeklinde tanımlamıştır.¹¹⁹

Araştırmanın ikinci (nitel) aşamasında ise, 3’ü kişisel bilgilere dayalı ve 5’i açık uçlu sorulardan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme (mülakat) formu uygulanmıştır.

Mülakat, iki veya daha fazla sayıda insan arasında belli bir amaç etrafında yapılan tartışmalardır. Özellikle niçin sorusuna yanıt aranılan durumlarda mülakatlar ideal veri toplama yöntemidir.

Mülakat Türleri:

- a. Biçimsel: Daha önceden belirlenmiş standart soru setinden oluşan mülakatlardır.
- b. Yarı biçimsel: Araştırmacı kabaca bir yol haritasına sahiptir, ancak yanıtlayıcının bilgi ve ilgisine göre ek sorularla konunun değişik boyutları irdelenebilir.
- c. Biçimsel olmayan: Bu tür mülakatlar genel bir alanda var olan bilgiyi açığa çıkarmak üzere yapılır. Bu tür mülakatlar konuya hâkim bir mülakatçı tarafından yapılırsa anlamlı olur.¹²⁰

Türnüklü’ ye (2000) göre, tutum ölçekleri ile çok zengin duygu ve düşünceleri sadece yüzeysel olarak anlamak olanaklıdır. İnsan gibi sosyal bir varlığın zamana, mekâna ve kişiden kişiye değişen duygu ve düşüncelerini daha derin ve ayrıntılı anlayabilmek için farklı nitelikte bir araştırma tekniğine gereksinim vardır. Kişinin

¹¹⁹Ali Balcı, *Sosyal Bilimlerde Araştırma: Yöntem, Teknik ve İlkeler*, Bilgisayar Yayıncılık, Ankara 1997, s.169.

¹²⁰Remzi Altunışık, Recai Coşkun; Serkan Bayraktaroğlu ve Engin Yıldırım; *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: Karşılaştırmalı Araştırma Teknikleri Doktora Dersi Ödevi Kitap Özeti*, Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Konya 2010, s.18.

davranışlarının nedenleri ve herhangi bir konudaki görüşleri ya da duyguları öğrenilmek isteniyorsa en uygun yöntem yine kişiye gidilerek ondan bilgi almaktır. Kişinin kısıtlanmadan, açık uçlu sorulara vereceği yanıtlar doğrultusunda düşüncelerini, duygularını ya da görüşlerini daha doğru bir biçimde öğrenmek olanaklıdır. Bu bakımdan, diğer yöntemlere göre farklı nitelikte ve derinlikte bir araştırma tekniği olarak ‘görüşme’ önerilebilir.¹²¹

3. 2. Evren ve Örneklem

3. 2. 1. Araştırmanın Evreni

Araştırmanın evrenini, Van kentinde MEB’e bağlı olan ilköğretim okullarında görev yapan Sosyal Bilgiler öğretmenleri oluşturmaktadır.

3. 2. 2. Araştırmanın Örnekleme

Bu araştırmada, araştırma evreninin çok büyük olması ve araştırma sürecinde tüm evrene ulaşamayacağı için ve ayrıca çok yüksek bir maliyet gerektireceği hasebiyle örneklem alma yöntemi kullanılmıştır. Karasar’ın (2012) da belirttiği üzere, “çoğu durumda iyi belirlenmiş küçük bir örneklem üzerinde yapılan araştırma, geniş bir evrende yapılandan daha iyi sonuçlar vermektedir.”¹²² Araştırmanın deseni nicel ve nitel verilerin kaynaklık ettiği karma yöntem olması dolayısıyla araştırmada iki farklı örnekleme birleşimi kullanılmıştır. Creswell ve Plano Clark’e göre (2014), karma araştırma modellerinde böyle bir örneklem seçimi yoluna gidilmesi olağandır.¹²³

¹²¹ Abbas Türnüklü, “Eğitimbilim Araştırmalarında Etkin Olarak Kullanılabilecek Nitel Bir Araştırma Tekniği: Görüşme”, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, S.24, Güz 2000, s.544.

¹²² Sevgi Yıldız, “Sosyal Bilimlerde Örneklem Sorunu: Nicel ve Nitel Paradigmalardan Örneklem Kuramına Bütüncül Bir Bakış”, *Kesit Akademi Dergisi*, Ankara Üniversitesi, Yıl 3, S.11, Aralık 2017, s.425.

¹²³ Esma Kapan, *7. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersindeki Değerleri Kazanma Durumlarının İncelenmesi*, (Danışman: Doç. Dr. Nazlı Gökçe), Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, 2014, s.53.

Bu doğrultuda, araştırmanın örneklemini; 2017-2018 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde, Van kentinin; İpekyolu, Tuşba ve Edremit ilçelerinde MEB'e bağlı olan ilköğretim okullarında görev yapan, amaçlı örnekleme yoluyla seçilmiş 14 ve oransız küme örnekleme yoluyla seçilmiş 40 olmak üzere toplam 54 Sosyal Bilgiler öğretmeni oluşturmaktadır.

Araştırmanın nicel aşamasında, yansızlık ilkesi dikkatle gözetilerek bu doğrultuda oransız küme örnekleme tercih edilmiştir. Karasar'ın (2012), "Belirlenen örneklemin, evreni temsil edebilmesi için belirli kurallar söz konusudur. En temel kural, tesadüflük ve seçkisizlik olarak da ifade edilebilen ve eşitlik ilkesi ile bağımsızlık ilkesinin birleşmesinden oluşan yansızlık ilkesidir"¹²⁴ şeklindeki ifadesiyle yansızlık ilkesinin önemine dikkat çekmektedir. Ayrıca Karasar (2012), oransız küme örnekleme, evrendeki bütün kümelerin eşit seçilme şansına sahip olduğu ve evrenden seçilerek örnekleme giren bütün kümelerin sayısının tamamıyla şansa bırakıldığı bir örnekleme türü olarak tanımlamıştır.¹²⁵

Örneklemin alındığı evreni temsil etmesi çok önemlidir. Böylelikle evreni temsil edebilecek örneklemin ne kadar olması gerektiği sorunu ortaya çıkmaktadır. Alınan örneklemin evreni temsil etme yeterliği bulunmadığında örnekleme hatasına sebep olur. Yeterli bir örneklem, güvenilir sonuçlar sağlayacak kadar eleman kapsayan örneklemdir. Nitekim örneklemin çok küçük olması durumunda da araştırma sonuçlarının evren için genellenebilmesi zorlaşır. Betimsel araştırmalarda minimum %10 örneklem alınır.¹²⁶

Bu bağlamda, 2017-2018 eğitim-öğretim yılında, Van il Milli Eğitim Müdürlüğü İstatistik Bölümünden alınan 22.05.2018 tarihli verilere göre; Van kentinde (tüm ilçeler ve mahalleler dâhil) MEB'e bağlı olan toplam 378 tane ortaokul (5'inci, 6'ncı, 7'nci ve 8'inci sınıflar) yer almaktadır. MEB'e bağlı olarak çalışan Sosyal Bilgiler öğretmeni sayısı ise 381'dir.

¹²⁴Yıldız, s.425.

¹²⁵Kapan, s.53.

¹²⁶http://www.baskent.edu.tr/~matemel/courses/ornekleme_notlari (20.05.2018).

Yukarıdaki açıklamalar doğrultusunda evreni temsil niteliği taşıyan örneklem büyüklüğünün arzu edilen oranı minimum %10'dur. Van kentinden elde edilen verilere göre Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin toplam sayısı 381'dir. Ancak araştırmanın zaman, maliyet ve enerji tasarrufu dikkate alındığından dolayı yalnızca Edremit, İpekyolu ve Tuşba ilçeleri yansızlık ilkesi doğrultusunda örnekleme dâhil edilmiş ve bu üç ilçeden toplam 54 Sosyal Bilgiler öğretmeni ile araştırma örneklemini oluşturulmuştur. Evrenin (381 Sosyal Bilgiler öğretmeni) %10'luk kısmı alındığında, ortalama 38 öğretmene tekabül ettiği görülür. Dolayısıyla araştırma kapsamında toplam 54 Sosyal Bilgiler öğretmenine ulaşmanın evreni temsil niteliğinde kabul edilebileceği varsayılabilir. Sonuç itibarıyla bu araştırmanın nicel aşamasında toplam 40 ve nitel aşamasında ise toplam 14 Sosyal Bilgiler öğretmenine ulaşılmış olması örneklemin yeterli sayıda olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Bu haliyle araştırmanın nicel aşamasındaki örneklemini, 2017-2018 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde Van kenti; Edremit, İpekyolu ve Tuşba ilçelerinde MEB'e bağlı olan ilköğretim okullarında görev yapan, araştırmaya katılmaya istekli ve yansız olarak belirlenmiş 40 Sosyal Bilgiler öğretmeni oluşturmaktadır.

Bu çalışmada kullanılan ölçek çalışmasının yapıldığı okulların ve araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin yüzdelerle değerleri Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1

Ölçek Çalışmasının Yapıldığı Okulların ve Araştırmaya Katılan Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Yüzdelerle Değerlerini Gösteren Tablo

	N (Öğretmen Sayısı)	%
Ortaokullar	36	90
İmam Hatip Ortaokulları	4	10
Toplam	40	100

Tablo 1 incelendiğinde araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin %90'ının (36 öğretmen) ortaokullardan ve %10'unun (4 öğretmen) İmam Hatip Ortaokullarından örnekleme dâhil edildiği görülmektedir.

Araştırma deseninin nicel ve nitel verilerin kaynaklık ettiği karma yöntem olması dolayısıyla araştırmada iki farklı örnekleme birleşimi kullanıldığı belirtilmiştir. Bu sebeple, araştırmacının nitel aşamasındaki örnekleme seçiminde; derinlemesine araştırma yapabilmek amacıyla çalışmanın amacını yansıtan, bilgi açısından zengin durumların seçilebildiği¹²⁷ amaçlı örnekleme yönteminin alt ölçeklerinden biri olan ölçüt örnekleme yöntemi uygulanmıştır. Ölçüt örneklemedeki temel anlayış, “önceden belirlenmiş bir dizi ölçütü karşılayan bütün durumların çalışılmasıdır. Burada sözü edilen ölçüt veya ölçütler, araştırmacı tarafından oluşturulabilir ya da daha önceden hazırlanmış bir ölçüt listesi kullanılabilir.”¹²⁸

Bu bağlamda örnekleme dâhil edilen katılımcılar belirlenirken araştırmacı tarafından şu ölçütler izlenmiştir:

1. 2017-2018 eğitim-öğretim yılında 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersini veriyor olmak. Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin araştırmacının ana sorusuna kaynaklık eden “İletişim ve İnsan İlişkileri” ünitesini öğrencilerle birlikte işlemiş olması araştırmacının güvenilirliği ve işlerliği açısından büyük bir öneme sahiptir.
2. Sosyal Bilgiler öğretmenleri ile görüşme (mülakat) öncesi gönüllülük durumları belirlenmiştir. Aynı okulda görev yapan birden fazla Sosyal Bilgiler öğretmenin gönüllü olması halinde öncelikli olarak tecrübeli olan veya varsa eğitim derecesi yüksek olan (yüksek lisans-doktora öğrencisi, mezunu) öğretmenler uygulama için tercih edilmiştir. Böyle bir ölçüt belirlemede ki amaç tecrübeli olan veya öğrenim derecesi yüksek olan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin konuya ilişkin görüşlerinin araştırmaya daha fazla katkı sağlayacağı düşüncesidir.

¹²⁷<http://w3.balikesir.edu.tr/~msackes/wp/wp-content/uploads/2012/03/BAY-Final-Konulari.pdf> (15.06.2018).

¹²⁸Soner Doğan, “Okul Kültürünün Akademisyen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi”, *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S.27(1), Bursa 2014, s.211-212.

3. Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin tecrübeli ve kadrolu olarak görev yapıyor olmaları, geçmiş yıllarda ve günümüzde aynı konunun irdelenmesinde, öğretmenlerin karşılaştırmalarına başvurarak araştırmayı daha anlamlı kılmak ve ilgili alanda varsa aksayan yönleri belirlemek ve çözüm önerileri sunarak konu üzerinden öğrencilerin gelişmişlik düzeylerini en üst seviyelere çıkarmalarına yardımcı olmak adına bu ölçütle dikkate alınmıştır.

Bu yönüyle araştırmanın nitel aşamasındaki örnekleme, amaçlı örneklem yöntemlerinden biri olan ölçüt örnekleme ile belirlenmiş, 2017-2018 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde Van kenti Edremit ilçesinde MEB'e bağlı olan ilköğretim okullarında kadrolu olarak görev yapan ve araştırmaya katılmaya istekli olan 14 Sosyal Bilgiler öğretmeninden oluşmaktadır.

3. 3. Veri Toplama Araçları

3. 3. 1. Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi

Bu araştırmada, karma araştırma deseninin tasarımlarından biri olan “eşzamanlı üçgenleme tasarımı” doğrultusunda iki farklı veri toplama türü (nitel ve nicel) eş zamanlı olarak toplanmıştır. Karma araştırmalar; tek bir çalışmanın ya da çalışmalar içerisindeki nitel ve nicel araştırma verilerinin toplanmasını, analiz edilmesini ve yorumlanmasını içermektedir.¹²⁹ Böyle bir yöntemin temel nedeni, veri çeşitlemesi yaratarak, bulguları teyit etmek ve güvenilirlik sorunlarını giderebilmektir.¹³⁰

Araştırmanın nicel verileri, araştırmacı tarafından hazırlanmış olan 5’i kişisel bilgilere dayalı sorulardan ve 18’i de “İletişim ve İnsan İlişkileri” ünitesinin içeriğini yansıtan ifadelerden seçilmiş Beşli Likert tipi yanıtlardan oluşan anket formu yoluyla toplanmıştır. *Anket Formu* araştırmanın ekler bölümünde EK-1 numarası ile

¹²⁹Tunalı ve diğerleri, s.107.

¹³⁰Alper Başbay, “Basamaklı Öğretim Programıyla Desteklenmiş Proje Tabanlı Öğrenme Yaklaşımının Öğrenme Sürecine Etkileri”, Ege Üniversitesi Eğitim Fakültesi, *Ege Eğitim Dergisi*, S.6(1), 2005, s.101.

gösterilmektedir. Cronbach “güvenilirlik ve geçerlilik” kavramlarını bütünleştirerek “genellenebilirlik” olarak ifade etmiştir. Güvenilirlik ve geçerlilik kavramları birlikte kullanıldığında standardizasyon anlamına gelir. Bir ölçümün farklı alanlarda geçerlilik ve güvenilirlik analizleri yapılarak uygun güvenilirlik katsayılarına ulaşılmasıyla o ölçüm aynı zamanda standartlaştırılmış olur. Cronbach tarafından geliştirilen ve modern ölçüm kuramı olarak isimlendirilen “genellenebilirlik” kuramında yapılan ölçümlerin “gerçek puana” ne ölçüde uygun olduğundan çok ölçüm sonuçlarının genelleme yapılan evrene ne ölçüde uygun olduğu üzerinde durulur.¹³¹ Araştırmacı tarafından hazırlanan ölçeğin genellenebilirliği SPSS 17 programı ile yapılmış ve araştırma ölçeğinin güvenilirliği (Cronbach Alpha) “**0.68**” olarak bulunmuştur. Bir ölçeğin Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı;¹³²

- ✓ $0.00 \leq \alpha \leq 0.40$ Güvenilir Değil,
- ✓ $0.40 \leq \alpha \leq 0.60$ Düşük Derecede Güvenilir,
- ✓ **$0.60 \leq \alpha \leq 0.90$ Oldukça Güvenilir,**
- ✓ $0.90 \leq \alpha \leq 1.00$ Yüksek Derecede Güvenilir

şeklindeki değerlerle ölçülür. Dolayısıyla bu çalışmada kullanılmış olan ölçeğin güvenilirliği 0.68 “oldukça güvenilir” olarak ifade edilebilir.

Araştırmanın nitel verileri ise, yine araştırmacı tarafından hazırlanmış olan “Görüşme (Mülakat) Formunun” Sosyal Bilgiler öğretmenlerine birebir uygulanması yoluyla elde edilmiştir. *Görüşme (Mülakat) Formu* araştırmanın ekler bölümünde EK-2 numarası ile gösterilmektedir. Araştırma verilerinin toplanmasında kullanılan yöntemlere ve izlenen yollara aşağıda ayrıntılı olarak yer verilmiştir.

¹³¹Hülya Çakmur, “Araştırmalarda Ölçme-Güvenilirlik-Geçerlilik”, *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 2012, S.11(3), s.339-344.

¹³²Abdullah Can, *SPSS ile Bilimsel Araştırma Sürecinde Nicel Veri Analizi*, Pegem Akademi Yayınları, Bs.5, Ankara 2017, s.391.

3. 3. 1. a. Anket Formu Yolu ile Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi

Araştırmanın nicel verilerinin toplanması aşamasında, araştırmanın örneklemini oluşturan Sosyal Bilgiler öğretmenlerine iki bölümden oluşan bir anket formu uygulanmıştır. Anket Formunun birinci bölümünü; “*cinsiyet, yaş, mesleki kıdem, öğrenim durumu ve branş*” değişkenlerinin belirlendiği kişisel bilgiler oluşturmaktadır. Anket formunun ikinci bölümünde ise araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerine, araştırmacı tarafından hazırlanmış olan anket uygulanmıştır (EK-1).

Anket formu hazırlanırken, araştırma probleminin ve çözümünün daha sağlam temellere dayandırılması ve araştırmaya işlerlik kazandırılması gayesiyle öncelikli olarak literatür taraması yapılmış ve benzer araştırmalar irdelenerek var olan araştırma problemi şekillendirilmiş ve araştırmaya genişlik kazandırılmak istenmiştir. Bu bağlamda anket formu, araştırmanın problem durumunu teşkil eden “İletişim ve İnsan İlişkileri” ünitesinin içeriğini yansıtan maddelerden oluşturulmuştur.

Araştırmanın anketi, Beşli Likert tipi; “Kesinlikle Katılmıyorum”, “Katılmıyorum”, “Kararsızım”, “Katılıyorum”, “Kesinlikle Katılıyorum” şeklinde ifadelerden oluşmaktadır. Ankette toplam 18 madde bulunmaktadır. Anket maddeleri ve araştırmanın nitel aşamasını oluşturan yarı-yapılandırılmış görüşme (mülakat) soruları hazırlanırken aşağıda yer alan 2017-2018 eğitim-öğretim yılı *Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabı “İletişim ve İnsan İlişkileri Ünitesi”* konularından faydalanılmıştır.

Konular:

- İletişimde Kapsama Alanınızı Genişletin,
- Kitle İletişimi ile Çok Seslilik,
- Özgürlük ve İletişim,
- Mustafa Kemal ve İletişim,

- Ünitimizi Değerlendirelim

şeklindedir.

Hazırlanan anket ve görüşme formunun belirlenen okullarda 2017-2018 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde uygulanabilmesi için Van İl Milli Eğitim Müdürlüğünden gerekli izinler alınmış (ekler bölümünde EK-5 numarası ile gösterilmektedir) ve alınan izinlere müteakip anket ve görüşme formu öncelikli olarak bir pilot okul seçilerek gönüllülük esasına dayalı olarak iki Sosyal Bilgiler öğretmenine uygulanmıştır. Pilot uygulaması sonucu anket ve görüşme formu bu konuda uzman bir “Dr. Öğr. Üyesinin” görüşüne başvurularak varsa gerekli düzenlemeler yapıldıktan sonra kapsam geçerliliği sağlanarak uygulamaya konulmuştur. Araştırmaya katılmaya gönüllü Sosyal Bilgiler öğretmenleri tarafından doldurulan anketlerin toplanması ile araştırmaya ilişkin nicel veriler elde edilmiştir.

Araştırmanın nicel verilerinin elde edildiği 40 adet anket toplandıktan sonra eksik veya yanlış doldurulan anketler varsa çıkarılmak koşuluyla araştırmacı tarafından itina ile tek tek kontrol edilmiş ve herhangi bir eksikliğe rastlanılmadığından tüm veriler araştırmaya dâhil edilerek kodlama işlemine geçilmiştir. Araştırmanın genel amaçları doğrultusunda, Sosyal Bilgiler 7. Sınıf “İletişim ve İnsan İlişkileri” ünitesine yönelik öğretmen görüşlerinin ölçülmesinde elde edilen veriler, SPSS 17 (Statistical Package for Social Sciences) programı kullanılarak çözümlenmiştir.

3. 3. 1. b. Görüşme (Mülakat) Formu Yolu ile Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi

Araştırmanın nitel verilerinin toplanması aşamasında ise, yarı yapılandırılmış görüşme (mülakat) yöntemi uygulanmıştır. Bu doğrultuda şekillendirilmiş olan görüşme formu; doğrudan araştırmanın amacına hizmet eden ve araştırmanın problem durumuna kaynaklık eden alt problemler doğrultusunda hazırlanmış, konunun içeriğini açık ve net bir şekilde yansıtan 5 adet açık uçlu soru ve kişisel

bilgiler içeren 3 adet soru ile Sosyal Bilgiler öğretmenlerine veri toplama aracı olarak uygulanmıştır (EK-2).

Görüşme formunda açık uçlu soruların tercih edilmesiyle araştırma verilerinin açık ve sistematik bir biçimde yorumlanması amaçlanmıştır. Nitekim Merriam'a (2013) göre;

“Bütün araştırmacılar, evet-hayır cevabı alınacak sorulardan uzak dururlar. Evet-hayır yanıtları, yaptığınız araştırmada size hiçbir veri sağlamayacaktır. İsteksiz, utangaç ve az konuşan katılımcılar için istenen soru şeklindedir; çünkü verecekleri bu yanıtlarla hemen görüşmenin bitmesini isteyeceklerdir. Mesleki eğitim programı araştırmasında çok iyi hazırlanmış fakat hiçbir veri elde edemeyen evet-hayır soruları vardır. “Programı sevdiniz mi?” sorusu evet ve hayırla yanıtlanabilir. “Programda sevdiğiniz şeyler nelerdi?” benzeri bir soru size çok daha fazla veri getirecektir. “Okula dönmek zor muydu?” yerine “Okula dönme tecrübesini nasıl değerlendirirsiniz?” sorusu katılımcının daha iyi yanıtlar vermesini sağlayacaktır”¹³³

Araştırmada kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme (mülakat) çalışması Patton (1987)' un “Görüşme Formu” yaklaşımına uygun olarak yapılmıştır. Yıldırım ve Şimşek (2008) yarı yapılandırılmış görüşmelerde, görüşmecinin önceden hazırlamış olduğu konu veya alanlara bağlı kalarak, hem hazırlamış olduğu soruları sorma, hem de bu sorulara daha detaylı bilgiler almak amacıyla katılımcıya ek sorular yöneltme özgürlüğüne sahip olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca soruların veya konuların belirli bir öncelik sırasına konma zorunluluğu da yoktur. Görüşme formu, araştırma problemi ile ilgili tüm boyutların ve soruların kapsanmasının güvence altına alınmasını sağlayan bir yöntemdir. Görüşmeci, görüşme sırasında soruların cümle yapısını ve sırasını değiştirebilir, bazı konuların ayrıntısına girebilir veya daha çok sohbet tarzı bir yöntem benimseyebilir.¹³⁴

¹³³Sharan B. Merriam, *Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*, (çev. Selahattin Turan), Nobel Yayınları, Ankara 2013, s.96-98.

¹³⁴<http://sabis.sakarya.edu.tr> (20.06.2018).

Öğretmen görüşme formunun geliştirilmesi sürecinde öncelikli olarak ilköğretim 7. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının ilk ünitesi olan “İletişim ve İnsan İlişkileri” ünitesi tüm detayları ile irdelenmiş ve literatürde konuyla ilişkili yerli ve yabancı çalışmalar araştırılmıştır. Gerekli bilgiler tarandıktan sonra araştırmanın amacına uygun ve doğrudan konunun içeriğini yansıtan açık uçlu ve yönlendirmeden uzak olarak seçilmiş 5 adet soru alt problemler doğrultusunda hazırlanmıştır. Açık uçlu ve yönlendirmeden uzak soru tiplerinin belirlenmesindeki amaç hem literatür taraması sonucu elde edilen veriler ışığında hem de araştırmanın güvenilir olması hususunda bütünlük sağlanmaya çalışılmasıdır.

Araştırmada kullanılan görüşme formunun kapsam geçerliliğinin tespiti amacıyla öncelikli olarak bu alanda uzman bir “Dr. Öğr. Üyesi” tarafından incelenmesi sağlanmış ve görüşme formunda yer alan her bir soru maddesinin geçerliliği kontrol edildikten sonra soruların anlaşılır ve açık olarak ifade edilip edilmediği, bir Sosyal Bilgiler öğretmeni ile ön görüşme yapılarak belirlenmiştir. Öğretmenin sorulara verdiği yanıtlar doğrultusunda bir çözümleme yapılarak varsa birbirini tekrar eden soru ve yanıt tipleri düzeltilerek görüşme formuna son şekli verilmiştir. Araştırmacı, veri kaybını önlemek ve verilerin güvenilirliğini sağlamak amacıyla görüşmeyi ses kayıt cihazıyla kayıt altına almıştır.

2017-2018 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde; örnekleme dâhil edilen okulların belirlenmesinin ardından çalışma takvimine bağlı kalınarak ve belirlenen tarih sırasına göre araştırmacı tarafından görüşme formu uygulanmıştır (Çalışma takvimi, ekler bölümünde EK-4 numarası ile gösterilmektedir.) Bu doğrultuda araştırmanın örnekleme dâhil edilen 14 Sosyal Bilgiler öğretmenin bağlı bulunduğu okulların idarecileriyle görüşülmüş ve gerekli izinler alındıktan sonra kendilerinin de büyük gayretleri ve tevazuları ile gönüllülük esasına bağlı olarak Sosyal Bilgiler öğretmenleriyle mülakata başlanmıştır. Araştırmacının her bir Sosyal Bilgiler öğretmeni ile birebir olarak dersliklerde yapmış olduğu mülakatların süresi yaklaşık olarak 25-30 dakika kadar sürmüştür. Uygulamanın yapıldığı ortamın derslikler olarak belirlenmesindeki temel amaç; ortamın sessiz ve araştırmacı ile

birebir olmasına itina gösterilerek, dış etkenlerin dikkat dağınıklığına sebebiyet vermesinin ve katılımcıyı tesir altına almasının önüne geçilmek istenmesidir. Böylece Sosyal Bilgiler öğretmenleri ile yapılmış olan görüşmeler (mülakatlar) sonucunda, “İletişim ve İnsan İlişkileri” ünitesinin öğrenciler üzerindeki kazanımlarını ortaya çıkarmak ve ünite ile ilgili olarak varsa aksayan yönler belirlenerek öğrencilerin sosyal gelişimine katkı sağlamak ve konunun hem gelecek nesillere hem de araştırma alanına daha gelişmiş şekliyle sunulması için ışık tutmak amaçlanmıştır.

Nitel verilerde analize başlamak için öncelikle nitel veriler tıpkı nicel verilerde olduğu gibi saflaştırılmalıdır. Araştırmacı nitel veri setini üzerinde daha kolay çalışabileceği bir forma dönüştürmelidir. Örneğin, ses kaydı ile yapılan bir görüşme sonrasında araştırmacının elinde saatlerce süren karşılıklı konuşma kayıtları bulunacaktır. Bu ses kayıtları üzerinde çalışmak ve analiz etmek belirli güçlükler içermektedir. Bu sebeple araştırmacı, ses kayıtlarını üzerinde daha hızlı ve etkili çalışma yapabileceği bir forma dönüştürmelidir. Veri toplama çalışmaları sırasında bizzat araştırmacı tarafından alınacak olan notlar, yönlendirmeler, özetler nitel analizin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi için oldukça önemli katkılar sağlar.¹³⁵

Bu doğrultuda, görüşmelerden sonra elde edilen veriler, herhangi bir ekleme veya çıkarma işlemi yapılmaksızın ham veri olarak Microsoft Word programıyla metne dönüştürülmüştür. Veriler kodlanmadan önce, verilerin dökümü araştırmacı tarafından özenle satır satır okunmuş ve detaylı bir şekilde incelenerek verisel analizlerde hatalara mahal verilmesinin önüne geçilmek istenmiştir. Bu amaçla veriler dört aşamada analiz edilmiştir. Bunlar:

1. Verilerin kodlanması,
2. Temaların bulunması,
3. Kodların ve temaların düzenlenmesi,

¹³⁵Ali Baltacı, “Nitel Veri Analizinde Miles-Huberman Modeli”, *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 3, S. 1, Kırşehir: 2017, s. 3-4.

4. Bulguların tanımlanması ve yorumlanması aşamalarıdır.

Bu kapsamda görüşme (mülakat) sonrası elde edilen yanıtlar betimsel analiz ve içerik analizi tekniklerinden biri olan frekans analizi yöntemi ile irdelenmiş ve sonuçlar tablo haline getirilmiştir.

Sönmez ve Alacapınar (2011)'a göre betimsel analiz, verilerin olduğu gibi gösterildiği, sunulduğu ve anlatıldığı analiz şeklidir. İçerik analizi ise verilerin içeriğinin araştırıldığı, verilerin sınıflamalara ayrıldığı, veriler arasındaki ilişki ve bağıntıların gösterilmesi için matrislerin hazırlandığı ve elde edilen bu sınıflamaların sayısal verilere dönüştürülebildiği bir analiz şeklidir.¹³⁶ Bu doğrultuda frekans analizi ile verilerin yüzesel ve oransal olarak gösterilmesi sağlanmıştır.

Bu tanımlamalardan yola çıkarak, elde edilen verilerin içeriği irdelenmiş ve sonuçların kategorilere ayrılarak incelenmesinin uygun olduğu görülmüştür. Katılımcılar tarafından görüşme formunda yer alan her bir soruya verilen yanıtlar tek tek araştırmacı tarafından okunmuş, içeriğine göre yanıt niteliği taşıyan ifadeler, belirlenen kategorilere kodlanmış, yazı ve anlam açısından aynılık gösteren yanıtların frekansları alınarak bu frekansların o yanıtlayıcı sayısı içerisindeki yüzdesi hesaplanmıştır. Araştırmacı tarafından kodlama yapılan görüşme (mülakat) formu soruları ve Word programına aktarılmış olan ses kayıt dökümleri, incelenmesi ve kodlamalarda varsa eksik veya hatalar düzeltilmesi üzere bir uzmana (Dr. Öğr. Üyesi) verilmiştir. Uzman tarafından incelenen yazılı formlar neticesinde araştırmacının ilk etapta hazırlamış olduğu kodlama anahtarı formunda bazı değişiklikler yapılarak forma son şekli verilmiştir. Bu değerlendirmeler sonucunda, nitel verilerin analizinde araştırmacı için bir yanıt anahtarı niteliği taşıyan, her bir soru maddesinin altında soru ile ilgili yanıt seçeneklerinin yazılı olduğu görüşme kodlama anahtarı kayıt formu oluşturulmuştur. *Kodlama Anahtarı Kayıt Formu*, araştırmanın ekler bölümünde EK-3 numarası ile gösterilmektedir. Bu haliyle araştırmanın genellenebilirlik (geçerlilik ve güvenilirlik) durumunun belirlenmesi

¹³⁶Doğan, s.211-212.

araştırmanın kabul edilebilirliği açısından oldukça büyük bir önem arz etmektedir. Ancak bu noktada şunu belirtmekte yarar olacaktır:

Mills (2003)'e göre; “Nitel araştırma yaklaşımının benimsendiği bu araştırmada geçerlik ve güvenilirlik kavramları yerine inandırıcılık, aktarılabilirlik, tutarlılık ve teyit edilebilirlik kavramlarının kullanılması daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Geçerlik ve güvenilirlik kavramları nicel araştırmalara özgü kavramlar niteliğinde olup, nitel araştırmaların temel ilkeleri ve temel paradigması ile çelişmektedir.”¹³⁷

Nitel veri analizinin son aşaması bulguların tutarlılığının doğrulanmasıdır. Bu noktada araştırmacı, araştırma verilerine geri dönmeli ve verilerin kodlamalarını kontrol etmelidir. Kodların, temaların ve diğer tüm aşamaların kontrolü sağlandıktan sonra, nitel veri analiziyle elde edilen sonuçların, analize sokulan veri setini temsil düzeyi belirlenebilir. Araştırmacının, bireysel etkisinden arındırılmış bir kodlama yapması durumu mümkün olmayacaktır. Böylesi bir durumun üstesinden gelebilmek için farklı kodlayıcılar tarafından aynı veri setine ilişkin kodlama yapılması önemlidir. Genel bir kural olarak farklı kodlayıcılar tarafından kodlanan veri setinin, benzerlik oranı önemlidir. Bu benzerlik oranı aynı zamanda nitel araştırmanın güvenilirliğini belirlemektedir. Miles ve Huberman modelinde içsel tutarlılık olarak adlandırılan ve kodlayıcılar arasındaki görüş birliği olarak kavramsallaştırılan bu benzerlik: “ $\Delta = C \div (C + \partial) \times 100$ ” formülü kullanılarak hesaplanabilir. Formülde, Δ : Güvenirlik katsayısını, C : Üzerinde görüş birliği sağlanan konu/terim sayısını, ∂ : Üzerinde görüş birliği bulunmayan konu/terim sayısını ifade etmektedir. İçsel tutarlılığı veren kodlama denetimine göre kodlayıcılar arası görüş birliğinin en az % 80 olması beklenmektedir.¹³⁸ Bu açıklamalar ışığında, hem araştırmacı tarafından doldurulan kodlama anahtarı kayıt formu hem de uzman tarafından doldurulan kodlama anahtarı kayıt formu birbiri ile karşılaştırılmıştır. Yapılan karşılaştırmanın sonucu soru sırasına göre yüzdeler (%) olarak aşağıda Tablo 2’de yer almaktadır.

¹³⁷Doğan, s.212.

¹³⁸Baltacı, s.8.

Tablo 2

Kodlama Anahtarı Kayıt Formu Güvenirlik Yüzdelerini Gösteren Tablo

Sorular	Yüzde (%)
1. Soru	%92,8
2. Soru	%100
3. Soru	%100
4. Soru	%92,8
5. Soru	%100

Görüşme (mülakat) formunun analizi sonucunda elde edilen veriler, bulgular bölümünde tablolaştırılmış ve açıklamalarıyla beraber okuyucuya sunulmuştur. Ayrıca öğretmenlerin görüşlerinden doğrudan alıntılara da yer verilmiş ve katılımcıların kimlik bilgilerinin gizliliğinin sağlanması amacıyla verilerin analizinde K-1 (Katılımcı: 1) , K-2 (Katılımcı: 2) şeklinde kodlar kullanılmıştır. Kodların belirlenmesinde herhangi bir değişken gözetilmemiş, kodlar katılımcılarla yapılan görüşme sırasına göre belirlenmiştir.

4. BÖLÜM

4. BULGULAR ve YORUM

Bu bölümde, anket ve yarı yapılandırılmış görüşme (mülakat) formundan elde edilen bulgular, belirli bir sıra ile tablolaştırılarak frekans (f) ve yüzdelik (%) değerleriyle gösterilmiş ve açıklamalarıyla beraber okuyucuya sunulmuştur.

4. 1. Anket Formundan Elde Edilen Bulgular

Araştırmanın nicel aşamasında kullanılmış olan anket formu iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm katılımcıların kişisel bilgilerinin yer aldığı değişkenlerden oluşurken ikinci bölümde ise Beşli Likert tipi maddelerin yer aldığı anket bulunmaktadır. Araştırmanın nicel verilerinden elde edilen bulgular yorumlanırken birinci ve ikinci bölümler ayrı ayrı olarak tablolaştırılmış ve açıklamalarıyla beraber okuyucuya sunulmuştur.

4. 1. a. Kişisel Bilgilerden Elde Edilen Bulgular

Bu bölümde Sosyal Bilgiler öğretmenlerine uygulanmış olan anket formunun birinci bölümündeki; *cinsiyet, yaş, mesleki kıdem, öğrenim durumu ve branş* değişkenlerinin dağılımları frekans (f) ve yüzdelik (%) değerleriyle gösterilmektedir.

Tablo 3

“Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Cinsiyetlerine İlişkin Veriler”

	Frekans (F)	Yüzde (%)
Erkek	24	60
Kadın	16	40
Toplam	40	100

Tablo 3 incelendiğinde, araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin %60'ını (24 kişi) erkek öğretmenler oluştururken, %40'ını (16 kişi) ise bayan öğretmenler oluşturmaktadır. Erkek öğretmen sayısının bayan öğretmen sayısına oranla daha fazla olduğu gözlenmektedir.

Tablo 4

“Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Yaşlarına İlişkin Veriler”

	Frekans (F)	Yüzde (%)
20 - 30	7	17,5
31 - 40	31	77,5
41 - 50	2	5,0
51 - 60	-	-
60 +	-	-
Toplam	40	100

Tablo 4'ten öğretmenler arasındaki yaş değişkenine bakıldığı zaman, 20-30 yaş grubunda oran %17,5 (7 kişi), 31-40 yaş grubunda %77,5 (31 kişi) ve 41-50 yaş grubunda ise oran %5'tir (2 kişi). Araştırmada 51-60 ve 60 yaş üzeri gruplarında hiçbir öğretmen yer almamıştır. Yaş gruplarının dağılımı göstermektedir ki, araştırmaya katılan öğretmenlerin büyük bir çoğunluğu (%77,5) birbirine yakın ve orta yaş olarak nitelendirilebilecek bir yaş aralığındadır. Öğretmenlerin büyük bir çoğunluğunun orta yaş aralığına sahip olmaları, araştırma konusunun seyri açısından olumlu bir durum olarak değerlendirilebilir. Çünkü araştırmaya katılan öğretmenlerin mesleklerinde yeterli bilgi ve birikime sahip olmaları, iletişim ve insan ilişkileri ünitesi üzerinde ki geçmiş ve bugün bağlamında var olan eksikliklerin giderilmesi ve ünitelerin içeriklerinin kıyaslanarak sonuç odaklı çözümler getirilebilmesi açısından son derece önemlidir. Ayrıca günümüz enformasyon çağında iletişim teknolojileri odaklı bir eğitim anlayışı benimsenmektedir. Dolayısıyla öğretmenlerin gerekli teknolojik araç ve gereçlerle olan uyumlarında ve yeterliliklerinde, buldukları yaş itibarıyla güçlükler yaşamayacağı varsayılmaktadır.

Tablo 5

“Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Mesleki Kıdemlerine İlişkin Veriler”

	Frekans (F)	Yüzde (%)
1 - 5	10	25
6 - 10	11	27,5
11 - 15	16	40
16 - 20	2	5
21 +	1	2,5
Toplam	40	100

Tablo 5’ten mesleki kıdemlere ait veriler incelendiğinde; mesleğinin 1’inci ve 5’inci yılları arasında olan öğretmenlerin yüzdelerinde ki payı %25 (10 kişi) iken, 6-10 yıl aralığında bu oran %27,5 (11 kişi), 11-15 yıl aralığında ise %40’tır (16 kişi). Ayrıca 16-20 yılları arasında %5 (2 kişi), 21 yıl ve üzeri %2,5 (1 kişi) şeklindedir. Yaş gruplarına ait verilerde de değinmiş olduğumuz üzere, araştırmaya dâhil olan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin yeterli bilgi ve birikime sahip, alanlarında tecrübeli öğretmenler olmaları araştırma verilerinin güvenilirliği ve uygulanırlığı açısından araştırmaya olumlu şekilde kaynaklık etmiştir.

Tablo 6

“Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Öğrenim Durumlarına İlişkin Veriler”

	Frekans (F)	Yüzde (%)
Lisans	36	90
Yüksek Lisans veya öğrencisi	4	10
Doktora veya öğrencisi	-	-
Toplam	40	100

Tablo 7

“Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Branşlarına İlişkin Veriler”

	Frekans (F)	Yüzde (%)
Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	40	100
Coğrafya Öğretmenliği	-	-
Tarih Öğretmenliği	-	-
Toplam	40	100

Tablo 6 ve Tablo 7 incelendiğinde; öğrenim durumu değişkenine ilişkin olarak, öğretmenlerin %90'lık (36 kişi) oranı ile çok büyük bir çoğunluğunun lisans mezunu olduğu buna karşın %10'unun (4 kişi) yüksek lisans mezunu ya da öğrencisi olduğu ancak aralarında doktora mezunu ya da öğrencisi olmadığı görülmektedir. Ayrıca branş değişkenine ilişkin olarak, araştırmaya katılan tüm öğretmenlerin (40 kişi) Sosyal Bilgiler öğretmenliği bölümü mezunu oldukları görülmektedir. Bu durumun araştırmanın amacına oldukça uygun olduğu ifade edilebilir. Zira katılımcıların tamamının Sosyal Bilgiler öğretmenliği mezunu olmaları araştırmamızdaki temel sorunsalımızın çözümü ve geliştirilmesi yönünde destekleyici bir etkiye sahiptir.

4. 1. b. Anket Maddelerinden Elde Edilen Bulgular

Bu bölümde araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin anket maddelerine verdikleri yanıtlara ait bulgular tablolastırılarak açıklamalarıyla beraber okuyucuya sunulmuştur.

Tablo 8

“Sosyal Bir Varlık Olan İnsan, Yaşamını Sürdürebilmek ve Doğayla Baş Edebilmek İçin Çevresiyle Sürekli İletişim Kurma İhtiyacı Duyar” Maddesine İlişkin Veriler

	Frekans (F)	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılmıyorum	-	-
Katılmıyorum	-	-
Kararsızım	1	2, 5
Katılıyorum	4	10, 0
Kesinlikle Katılıyorum	35	87, 5
Toplam	40	100

Tablo 8 incelendiğinde; “Sosyal Bir Varlık Olan İnsan, Yaşamını Sürdürebilmek ve Doğayla Baş Edebilmek İçin Çevresiyle Sürekli İletişim Kurma İhtiyacı Duyar” maddesine verilen yanıtlarda, “kararsızım” seçeneğini işaretleyen öğretmenlerin oranı %2,5 (1 kişi) iken, “katılıyorum” seçeneğini işaretleyenlerin oranı %10 (4 kişi) ve “kesinlikle katılıyorum” seçeneğini işaretleyen öğretmenlerin

oranı ise %87,5 (35 kişi) şeklindedir. Görüldüğü üzere, öğretmenlerin %87,5 (35 kişi) oranıyla çok büyük bir çoğunluğu “kesinlikle katılıyorum” yanıtını vermiştir. Ayrıca ikinci sırada %10’luk oranıyla (4 kişi) “katılıyorum” seçeneği yer almaktadır. Sonuç itibarıyla en yüksek iki yanıt arasında tutarlı bir ilişki olduğu saptanmaktadır. Böylece öğretmenlerin bu maddeye verdikleri yanıtlar ile iletişimin, insanın yaşantısı ve çevresiyle münasebeti üzerinde son derece etkili bir kavram olduğu hipotezi kabul görmektedir.

Tablo 9

“Sağlıklı İletişim İki Tarafın da Karşılıklı Konuşabildiği, Birbirlerinin Sözüünü Kesmeden Anlaşmak ve Uzlaşmak Niyetiyle Ortaya Koydukları Bir Süreçtir”¹³⁹ Maddesine İlişkin Veriler

	Frekans (F)	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılmıyorum	-	-
Katılmıyorum	-	-
Kararsızım	-	-
Katılıyorum	3	7,5
Kesinlikle Katılıyorum	37	92,5
Toplam	40	100

Tablo 9 incelendiğinde; “Sağlıklı İletişim İki Tarafın da Karşılıklı Konuşabildiği, Birbirlerinin Sözüünü Kesmeden Anlaşmak ve Uzlaşmak Niyetiyle Ortaya Koydukları Bir Süreçtir” maddesine verilen yanıtlarda, %92,5 (37 kişi) oranıyla “kesinlikle katılıyorum” en yüksek değeri alırken, %7,5’lik (3 kişi) oran ise “katılıyorum” şeklindedir. Araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin sağlıklı bir iletişim kavramından çıkardıkları anlamların birbirleriyle örtüştüğü gözlemlenmektedir.

¹³⁹H. Odabaşı, s.25-30.

Tablo 10

“Etkili Bir İletişimde; Beden Dilinin Etkin Kullanımı, Jest ve Mimikler Büyük Bir Öneme Sahiptir” Maddesine İlişkin Veriler

	Frekans (F)	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılmıyorum	-	-
Katılmıyorum	-	-
Kararsızım	-	-
Katılıyorum	4	10,0
Kesinlikle Katılıyorum	36	90,0
Toplam	40	100

Tablo 10 incelendiğinde; *“Etkili Bir İletişimde; Beden Dilinin Etkin Kullanımı, Jest ve Mimikler Büyük Bir Öneme Sahiptir”* maddesine, katılımcılar %90 oranında (36 kişi) “kesinlikle katılıyorum”, %10 oranında (4 kişi) ise “katılıyorum” şeklinde yanıtlar vermişlerdir. Diğer yanıtlandırma ifadelerinden hiçbirisi araştırmacılar tarafından dikkate alınmamıştır. Dolayısıyla etkili bir iletişimde beden dilinin, jest ve mimiklerin büyük bir öneme sahip olduğu hipotezi, araştırmanın katılımcıları tarafından “kesinlikle katılıyorum” ve “katılıyorum” şeklinde verilen birbiriyle tutarlı yanıtlarla kabul görmüştür.

Tablo 11

“Öğrenme ve Öğretme Sürecinin Verimli Bir Şekilde Gerçekleşebilmesinde ki Temel Faktör İletişimdir” Maddesine İlişkin Veriler

	Frekans (F)	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılmıyorum	-	-
Katılmıyorum	1	2,5
Kararsızım	-	-
Katılıyorum	10	25,0
Kesinlikle Katılıyorum	29	72,5
Toplam	40	100

Tablo 11 incelendiğinde; *“Öğrenme ve Öğretme Sürecinin Verimli Bir Şekilde Gerçekleşebilmesinde ki Temel Faktör İletişimdir”* maddesinde öğretmenler, %72,5 (29 kişi) “kesinlikle katılıyorum”, %25 (10 kişi) “katılıyorum” ve %2,5 (1 kişi) ise

“katılmıyorum” şeklinde görüş bildirmişlerdir. Diğer yanıtlara ilişkin herhangi bir işaretleme olmamıştır. Görüldüğü üzere katılımcıların yüzdeler ve sayısal oranları içerisinde en çok tercih edilen yanıt %72,5 oranıyla (29 kişi) “kesinlikle katılıyorum” seçeneğidir. İkinci sırayı %25’lik oranıyla (10 kişi) “katılıyorum” cevabının alması birbirlerini tamamlar niteliktedir. İletişim kavramının, öğrenme ve öğretme sürecindeki önemine vurgu yapan bu hipotezimizin araştırmanın katılımcıları tarafından desteklendiği görülmektedir.

Tablo 12

“Devletlerin Birbirleri Üzerinde Hâkimiyet Kurabilmelerinde Artık Silahların Yerini Medya Olgusu Almıştır” Maddesine İlişkin Veriler

	Frekans (F)	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılmıyorum	1	2,5
Katılmıyorum	-	-
Kararsızım	1	2,5
Katılıyorum	23	57,5
Kesinlikle Katılıyorum	15	37,5
Toplam	40	100

Tablo 12 incelendiğinde; “Devletlerin Birbirleri Üzerinde Hâkimiyet Kurabilmelerinde Artık Silahların Yerini Medya Olgusu Almıştır” maddesine öğretmenler, %57,5 (23 kişi) “katılıyorum”, %37,5 (15 kişi) “kesinlikle katılıyorum”, %2,5 (1 kişi) “kararsızım” ve yine aynı şekilde %2,5 (1 kişi) “kesinlikle katılmıyorum” yanıtlarını vermişlerdir. Araştırmaya katılan öğretmenler tarafından %57,5 (23 kişi) oranıyla en çok tercih edilen yanıt “katılıyorum” yanıtı olmuştur. Bu yönüyle, günümüzde iletişim kavramının büyük bir yapı taşı olan “medya” olgusunun, devletlerin birbirleri üzerinde hâkimiyet kurabilmelerinde silahların bile yerini alabilecek bir etkiye sahip olduğu hipotezimiz, araştırmaya katılan öğretmenler tarafından yeterli sayılabilecek bir kabul düzeyindedir.

Tablo 13

“Kitle İletişim Araçları İçerisinde En Etkili Olanı İnternettir” Maddesine İlişkin Veriler

	Frekans (F)	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılmıyorum	-	-
Katılmıyorum	6	15,0
Kararsızım	3	7,5
Katılıyorum	11	27,5
Kesinlikle Katılıyorum	20	50,0
Toplam	40	100

Tablo 13 incelendiğinde; *“Kitle İletişim Araçları İçerisinde En Etkili Olanı İnternettir”* maddesine, %50 oranında (20 kişi) “kesinlikle katılıyorum”, %27,5 oranında (11 kişi) “katılıyorum”, %7,5 oranında (3 kişi) “kararsızım” ve %15 oranında (6 kişi) “katılmıyorum” yanıtları verilmiştir. Öğretmenlerin büyük çoğunluğu %50’lik oranla (20 kişi) “kesinlikle katılıyorum” yanıtını tercih etmişlerdir. İkinci olarak ise yine aynı paralellikte bir yanıt olan “katılıyorum” yanıtı %27,5’lik oranıyla (11 kişi) yer almaktadır. Bu oranlar göstermektedir ki araştırmaya katılan öğretmenler, kitle iletişim araçları içerisinde en etkili araç olarak “interneti” işaret etmektedirler.

Tablo 14

“İletişim ve İnsan İlişkileri Ünitesi Son Derece Gereklidir” Maddesine İlişkin Veriler

	Frekans (F)	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılmıyorum	-	-
Katılmıyorum	-	-
Kararsızım	-	-
Katılıyorum	7	17,5
Kesinlikle Katılıyorum	33	82,5
Toplam	40	100

Tablo 14 incelendiğinde; *“İletişim ve İnsan İlişkileri Ünitesi Son Derece Gereklidir”* maddesine yönelik olarak verilen yanıtlarda, %82,5’lik (33 kişi) oranla

“kesinlikle katılıyorum” yanıtı öne çıkmaktadır. Katılımcıların diğer bir kısmı ise %17,5’lik oranla (7 kişi) “katılıyorum” yanıtını vermişlerdir. Diğer yanıtlara ilişkin hiçbir işaretleme yapılmamıştır. Bu veriler göstermektedir ki, araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenleri “İletişim ve İnsan İlişkileri” ünitesine son derece önem vermektedirler.

Tablo 15

“7. Sınıflarda ‘İletişim ve İnsan İlişkileri’ Ünitesi Konuları Yeterlidir” Maddesine İlişkin Veriler

	Frekans (F)	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılmıyorum	2	5
Katılmıyorum	12	30
Kararsızım	4	10
Katılıyorum	20	50
Kesinlikle Katılıyorum	2	5
Toplam	40	100

Tablo 15 incelendiğinde; “7. Sınıflarda ‘İletişim ve İnsan İlişkileri’ Ünitesi Konuları Yeterlidir” maddesine yönelik verilen yanıtlara bakıldığında; %50 oranında (20 kişi) “katılıyorum”, %30 oranında (12 kişi) “katılmıyorum”, %10 oranında (4 kişi) “kararsızım” ve %5 oranında (2 kişi) “kesinlikle katılıyorum” yine aynı oranda %5 (2 kişi) “kesinlikle katılmıyorum” şeklindedir. Araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin oranca büyük olan kısmı %50 (20 kişi) “katılıyorum” yanıtı ile konu içeriğinin yeterli olduğu görüşünü savunurken bu orana yakın olan %30’luk (12 kişi) bir kısım ise konuların yeterli olmadığı görüşündedir.

Tablo 16

“Öğrenciler ‘İletişim ve İnsan İlişkileri’ Ünitesi Üzerinden Çeşitli İletişim Becerileri Kazanır” Maddesine İlişkin Veriler

	Frekans (F)	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılmıyorum	1	2,5
Katılmıyorum	3	7,5
Kararsızım	3	7,5
Katılıyorum	15	37,5
Kesinlikle Katılıyorum	18	45
Toplam	40	100

Tablo 16 incelendiğinde; “Öğrenciler ‘İletişim ve İnsan İlişkileri’ Ünitesi Üzerinden Çeşitli İletişim Becerileri Kazanır” maddesine ilişkin olarak, %45 oranında (18 kişi) “kesinlikle katılıyorum” yanıtı, %37,5 oranında (15 kişi) “katılıyorum” yanıtı, %7,5 oranında (3 kişi) “kararsızım” ve yine %7,5 oranında (3 kişi) “katılmıyorum” yanıtı ve son olarak da %2,5 oranında (1 kişi) “kesinlikle katılmıyorum” yanıtı verilmiştir. Ortalamanın en yüksek iki sırasını %45’lik oranla “kesinlikle katılıyorum” ve %37,5’lik oranla “katılıyorum” yanıtları oluşturmaktadır. Bu oranlar, öğrencilerin “İletişim ve İnsan İlişkileri” ünitesi üzerinden çeşitli beceriler kazanabileceği hipotezimizi doğrulamaktadır.

Tablo 17

“Öğrenciler İletişim ve İnsan İlişkileri Ünitesi Üzerinden Kitle İletişim Araç ve Gereçlerini Tanır ve Etkili Kullanmayı Öğrenir” Maddesine İlişkin Veriler

	Frekans (F)	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılmıyorum	-	-
Katılmıyorum	2	5
Kararsızım	5	12,5
Katılıyorum	18	45
Kesinlikle Katılıyorum	15	37,5
Toplam	40	100

Tablo 17 incelendiğinde; “Öğrenciler İletişim ve İnsan İlişkileri Ünitesi Üzerinden Kitle İletişim Araç ve Gereçlerini Tanır ve Etkili Kullanmayı Öğrenir”

maddesine, %45 (18 kişi) “katılıyorum”, %37,5 (15 kişi) “kesinlikle katılıyorum”, %12,5 (5 kişi) kararsızım ve %5 (2 kişi) “katılmıyorum” şeklinde yanıtlar verilmiştir. “Kesinlikle katılmıyorum” yanıtı hiçbir öğretmen tarafından işaretlenmemiştir. Oranlara bakıldığı zaman en yüksek oranın %45 ile “katılıyorum” yanıtına ait olduğu görülmektedir. Bu oranı ikinci olarak ise %37,5 ile “kesinlikle katılıyorum” yanıtı takip etmektedir. Öğrencilerin “İletişim ve İnsan İlişkileri” ünitesi üzerinden kitle iletişim araç ve gereçlerini tanıyabileceği ve bunları etkin olarak kullanabileceği, araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin çoğunluğu tarafından kabul edilmektedir.

Tablo 18

“Öğrenciler ‘İletişim ve İnsan İlişkileri’ Ünitesi Üzerinden Basın-Yayın ve Diğer Haberleşme Organlarını Tanır ve Takip Eder” Maddesine İlişkin Veriler

	Frekans (F)	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılmıyorum	-	-
Katılmıyorum	5	12,5
Kararsızım	2	5,0
Katılıyorum	26	65,0
Kesinlikle Katılıyorum	7	17,5
Toplam	40	100

Tablo 18 incelendiğinde; “Öğrenciler ‘İletişim ve İnsan İlişkileri’ ünitesi Üzerinden Basın-Yayın ve Diğer Haberleşme Organlarını Tanır ve Takip Eder” maddesine, %65 (26 kişi) “katılıyorum”, %17,5 (7 kişi) “kesinlikle katılıyorum”, %12,5 (5 kişi) “katılmıyorum” ve son olarak da %5 (2 kişi) “kararsızım” şeklinde yanıtlar verilmiştir. Yanıtların büyük çoğunluğunu %65’lik oranıyla “katılıyorum” ve %17,5’lik oranıyla da “kesinlikle katılıyorum” oluşturmaktadır. Dolayısıyla Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin çoğunluğu tarafından “İletişim ve İnsan İlişkileri” ünitesi üzerinden öğrencilerin basın-yayın ve diğer haberleşme organlarını tanıyacağı ve bu yayın organlarını takip etme becerileri kazanacağı düşünülmektedir.

Tablo 19

“İletişim ve İnsan İlişkileri Ünitesi Diğer Sınıf Kademelerinde de Öğrencilerin Düzeyine Uygun Olarak Yer Almalıdır” Maddesine İlişkin Veriler

	Frekans (F)	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılmıyorum	-	-
Katılmıyorum	1	2,5
Kararsızım	-	-
Katılıyorum	12	30,0
Kesinlikle Katılıyorum	27	67,5
Toplam	40	100

Tablo 19 incelendiğinde; *“İletişim ve İnsan İlişkileri Ünitesi Diğer Sınıf Kademelerinde de Öğrencilerin Düzeyine Uygun Olarak Yer Almalıdır”* maddesinin oranları, %67,5 (27 kişi) “kesinlikle katılıyorum”, %30 (12 kişi) “katılıyorum” ve %2,5 (1 kişi) “katılmıyorum” şeklindedir. Ayrıca “kesinlikle katılmıyorum” yanıtı hiçbir öğretmen tarafından dikkate alınmamıştır. Araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin çoğunluğunun; %67,5 (27 kişi) “kesinlikle katılıyorum” ve %30 (12 kişi) “katılıyorum” şeklinde birbirini tamamlayan yanıtlar verdiği görülmektedir. Sonuç olarak “İletişim ve İnsan İlişkileri” ünitesinin eğitimin her kademesinde ve öğrencilerin düzeyine uygun olarak verilmesinin öğretmenler tarafından uygun olacağı ortaya çıkmaktadır.

Tablo 20

“Bir Ders Sürecinde Öğretmen ve Öğrenci Arasındaki En Etkili İletişim, Her İki Tarafın da Aktif Olarak Dönüt (Geri besleme) Sağlayabildikleri Çift Yönlü İletişimdir” Maddesine İlişkin Veriler

	Frekans (F)	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılmıyorum	-	-
Katılmıyorum	-	-
Kararsızım	1	2,5
Katılıyorum	9	22,5
Kesinlikle Katılıyorum	30	75,0
Toplam	35	100

Tablo 20 incelendiğinde; “*Bir Ders Sürecinde Öğretmen ve Öğrenci Arasındaki En Etkili İletişim, Her İki Tarafın da Aktif Olarak Dönüt (Geri besleme) Sağlayabildikleri Çift Yönlü İletişimdir*” maddesinin oranlarına bakıldığında, %75 (30 kişi) “kesinlikle katılıyorum”, %22,5 (9 kişi) “katılıyorum” ve %2,5 (1 kişi) “kararsızım” şeklindedir. Oranlar karşılaştırıldığında en yüksek oranın “kesinlikle katılıyorum” olduğu ve ikinci yüksek oranın ise “katılıyorum” olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar doğrultusunda bir ders sürecinde öğretmen ve öğrenci arasındaki en etkili iletişim kurma biçiminin her iki tarafın da birbirlerine dönüt sağladıkları çift yönlü iletişim olduğu hipotezinin araştırmaya katılan öğretmenler tarafından da kabul edildiği görülmektedir.

Tablo 21

“*İyi Bir İletişim Becerisine Sahip Olabilmede; Ses Tonu, Beden Dili, Jest ve Mimikler, Giyim Tarzı ve Karşı Tarafa Verilen İzlenim Çok Önemlidir*” Maddesine İlişkin Veriler

	Frekans (F)	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılmıyorum	-	-
Katılmıyorum	-	-
Kararsızım	1	2, 5
Katılıyorum	9	22, 5
Kesinlikle Katılıyorum	30	75, 0
Toplam	40	100

Tablo 21 incelendiğinde; “*İyi Bir İletişim Becerisine Sahip Olabilmede; Ses Tonu, Beden Dili, Jest ve Mimikler, Giyim Tarzı ve Karşı Tarafa Verilen İzlenim Çok Önemlidir*” maddesine verilen yanıtların oranları, %75 (30 kişi) “kesinlikle katılıyorum”, %22,5 (9 kişi) “katılıyorum” ve %2,5 (1 kişi) “kararsızım” şeklindedir. Oranlar birbirleriyle karşılaştırıldığında görülmektedir ki araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin büyük bir çoğunluğuna göre %75 (30 kişi) iyi bir iletişim becerisine sahip olabilmek için; ses tonunun, beden dilinin, jest ve mimiklerin, giyim tarzının ve karşı tarafa verilen izlenimin etkisi oldukça önemlidir.

Tablo 22

“Günümüzde Küreselleşme ve İletişim Teknolojileri, Bir Ülkenin Ekonomi, Siyaset, Eğitim Gibi Öz Değerleriyle İç İçe Geçmiş ve Bu Değerleri Yönetir Hale Gelmiştir. Bu Değerlerin Temelinde İse ‘İnsan İlişkileri ve Etkinlikleri’ Yer Almaktadır” Maddesine İlişkin Veriler

	Frekans (F)	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılmıyorum	-	-
Katılmıyorum	-	-
Kararsızım	-	-
Katılıyorum	20	50,0
Kesinlikle Katılıyorum	20	50,0
Toplam	40	100

Tablo 22 incelendiğinde; *“Günümüzde Küreselleşme ve İletişim Teknolojileri, Bir Ülkenin Ekonomi, Siyaset, Eğitim Gibi Öz Değerleriyle İç İçe Geçmiş ve Bu Değerleri Yönetir Hale Gelmiştir. Bu Değerlerin Temelinde İse ‘İnsan İlişkileri ve Etkinlikleri’ Yer Almaktadır”* maddesine, öğretmenlerin %50’si (20 kişi) “kesinlikle katılıyorum” yanıtını verirken aynı şekilde geri kalan %50’si de (20 kişi) “katılıyorum” yanıtını vermiştir. Görüldüğü üzere öğretmenlerin aynı doğrultuda verdikleri yanıtların oranları birbirine eşit yani birbirini tamamlar niteliktedir. Bu yönüyle, küreselleşme ve iletişim teknolojileri gibi çok önemli iki kavramın, insan ilişkileri ve etkinlikleri ile ilişkilendirilmesinde araştırmaya katılan öğretmenlerin tamamının arzu edilen yanıtları vermiş olmaları, bu hipotezimizin kabul edilirliliği açısından oldukça önemlidir.

Tablo 23

“İletişim, Sosyal İlişkileri Doğrudan ya da Dolaylı Olarak Etkilediği İçin Öğrencilerin Sosyal Çevrelerinde Etkin Roller Edinmeleri İletişim Sürecini Ne Denli Etkin Kullandıklarına Bağlıdır” Maddesine İlişkin Veriler

	Frekans (F)	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılmıyorum	-	-
Katılmıyorum	-	-
Kararsızım	2	5,0
Katılıyorum	18	45,0
Kesinlikle Katılıyorum	20	50,0
Toplam	40	100

Tablo 23 incelendiğinde; *“İletişim, Sosyal İlişkileri Doğrudan ya da Dolaylı Olarak Etkilediği İçin Öğrencilerin Sosyal Çevrelerinde Etkin Roller Edinmeleri İletişim Sürecini Ne Denli Etkin Kullandıklarına Bağlıdır”* maddesine, %50 oranında (20 kişi) *“kesinlikle katılıyorum”*, %45 oranında (18 kişi) *“katılıyorum”* ve %5 oranında (2 kişi) *“kararsızım”* şeklinde yanıtlar verilmiştir. Bu oranlar karşılaştırıldığında, öğrencilerin sosyal çevrelerinde etkin roller üstlenebilmelerinin iletişimi ne denli etkin kullanabildiklerine bağlı olduğu hipotezi öğretmenlerin büyük bir çoğunluğu tarafından kabul görmüştür.

Tablo 24

“Ülkemiz Eğitim Politikaları İçerisinde Klasik Yaklaşımların Aksine Modern İletişim Teknolojilerinin İşlerlik Kazanması Öğrencilerin Küresel Arenada Büyük Bir Rekabet Gücü Kazanmalarını ve Söz Sahibi Olmalarını Sağlayacaktır” Maddesine İlişkin Veriler

	Frekans (F)	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılmıyorum	-	-
Katılmıyorum	-	-
Kararsızım	2	5,0
Katılıyorum	20	50,0
Kesinlikle Katılıyorum	18	45,0
Toplam	40	100

Tablo 24 incelendiğinde; “Ülkemiz Eğitim Politikaları İçerisinde Klasik Yaklaşımların Aksine Modern İletişim Teknolojilerinin İşlerlik Kazanması Öğrencilerin Küresel Arenada Büyük Bir Rekabet Gücü Kazanmalarını ve Söz Sahibi Olmalarını Sağlayacaktır” maddesine verilen yanıtların, %50’si (20 kişi) “katılıyorum”, %45’i (18 kişi) “kesinlikle katılıyorum” ve %5’i ise (2 kişi) “kararsızım” şeklindedir. Sonuç itibariyle, araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin, ülkemiz eğitim politikaları anlayışı içerisinde klasik yaklaşımların yerini iletişim teknolojileri kaynaklı yaklaşımların alması yönündeki görüşleri büyük çoğunluğu oluşturmaktadır.

Tablo 25

“İletişimden Yoksun Toplumlar; Dış Dünyaya, Yeniliklere ve Çağdaşlığa Kapalı, Bilgisiz, Yorumlama ve Düşündüğünü İfade Etme Becerisinden Uzak İnsanlardan Oluşur” Maddesine İlişkin Veriler

	Frekans (F)	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılmıyorum	1	2,5
Katılmıyorum	1	2,5
Kararsızım	2	5,0
Katılıyorum	13	32,5
Kesinlikle Katılıyorum	23	57,5
Toplam	40	100

Tablo 25 incelendiğinde; “İletişimden Yoksun Toplumlar; Dış Dünyaya, Yeniliklere ve Çağdaşlığa Kapalı, Bilgisiz, Yorumlama ve Düşündüğünü İfade Etme Becerisinden Uzak İnsanlardan Oluşur” maddesine, %57,5 oranında (23 kişi) “kesinlikle katılıyorum”, %32,5 oranında (13 kişi) “katılıyorum”, %5 oranında (2 kişi) “kararsızım”, %2,5 oranında (1 kişi) “katılmıyorum” ve yine aynı oranda %2,5 (1 kişi) “kesinlikle katılmıyorum” şeklinde yanıtlar verilmiştir. Verilen yanıtlar arasında %57,5’lik yüzdesi ile “kesinlikle katılıyorum” en yüksek oranı almıştır. İkinci olarak ise %32,5’lik oranıyla “katılıyorum” yanıtı gelmiştir. Nitekim iletişimsiz bir toplumun; yeniliklere-çağdaşlığa kapalı olacağı, bilgisiz, yorum yapma

ve düşündüğünü ifade etme becerisinden yoksun kalacağı hipotezi, araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin çoğunluğu tarafından kabul görmüştür.

4. 2. Görüşme (Mülakat) Sorularından Elde Edilen Bulgular

Bu bölümde, “İletişim ve İnsan İlişkileri” ünitesinin içeriğini açık ve net bir şekilde yansıtan, araştırmanın problem durumunun ve alt problemlerinin kaynaklık ettiği sorulardan hazırlanmış yarı yapılandırılmış görüşme formundan elde edilen bulgular tablolastırılarak ve açıklamalarıyla birlikte okuyucuya sunulmuştur.

Görüşme (mülakat) formundan elde edilen bulgular iki aşamadan oluşmaktadır. Birinci aşamada Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin kişisel bilgilerinin: “*cinsiyet, yaş ve mesleki kıdem*” belirlendiği sorulardan elde edilen bulgular yer almaktadır. İkinci aşama da ise öğretmenlerin, betimsel analiz ve frekans analizi sonucu elde edilmiş 5 adet açık uçlu soruya verdikleri yanıtlara ilişkin bulgular yer almaktadır.

4. 2. a. Kişisel Bilgilerden Elde Edilen Bulgular

Bu aşamada, Sosyal Bilgiler öğretmenlerine uygulanmış olan görüşme (mülakat) formunun birinci bölümünü oluşturan; *cinsiyet, yaş ve mesleki kıdem* değişkenlerinin dağılımları frekans (f) ve yüzdeler (%) değerleriyle gösterilmektedir.

Tablo 26

“Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Cinsiyet Değişkenine İlişkin Verileri”

	Frekans (F)	Yüzde (%)
Erkek	8	57,1
Kadın	6	42,9
Toplam	14	100

Tablo 26 incelendiğinde, araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin %57,1’ini (8 kişi) erkek öğretmenler oluştururken, %42,9’unu (6 kişi) ise bayan öğretmenler oluşturmaktadır. Erkek öğretmen sayısının bayan öğretmen sayısına oranla daha fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 27

“Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Yaş Değişkenine İlişkin Verileri”

	Frekans (F)	Yüzde (%)
20 - 30	2	14,3
31 - 40	12	85,7
41 - 50	-	-
51 - 60	-	-
60 +	-	-
Toplam	14	100

Tablo 27 incelendiğinde, 20-30 yaş grubunda oran %14,3 (2 kişi), 31-40 yaş grubunda ise %85,7’dir (12 kişi). Araştırmada 41-50, 51-60 ve 60 yaş üzeri gruplarında hiçbir öğretmen yer almamıştır. Yaş gruplarının dağılımı göstermektedir ki, araştırmaya katılan öğretmenlerin oldukça büyük bir çoğunluğu (%85,7) birbirine yakın ve orta yaş olarak nitelendirilebilecek bir yaş aralığındadır. Nicel araştırma aşamasında hatırlanacağı üzere (bkz. TABLO 4) “31-40” yaş grubu büyük çoğunluğu oluşturmaktaydı. Aynı şekilde araştırmanın nitel aşamasında da bu oranın “31-40” yaş ortalaması lehine büyük olması, araştırmaya katılan öğretmenlerin yeterli bilgi ve birikime sahip olmaları şeklinde yorumlanabilir. Böylelikle “İletişim ve İnsan İlişkileri” ünitesi üzerinden geçmiş ve bugün bağlamında var olan eksikliklerin giderilmesi, ünite içeriklerinin kıyaslanarak sonuç odaklı çözümler getirilebilmesi açısından her iki araştırma grubundaki (nicel ve nitel) bu oransal örtüşme hipotezlerin güvenilirliği ve işlerliği açısından büyük bir öneme sahiptir.

Tablo 28

“Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Mesleki Kıdemlerine İlişkin Veriler”

	Frekans (F)	Yüzde (%)
1 - 5	4	28,6
6 - 10	5	35,7
11 - 15	4	28,6
16 - 20	1	7,1
21 +	-	-
Toplam	14	100

Tablo 28’den mesleki kıdemlere ait veriler incelendiğinde; mesleğinin “1-5” yılları arasında olan öğretmenlerin yüzdelik dilimde ki payı %28,6 (4 kişi) iken, 6-10 yıl aralığında bu oran %35,7’dir (5 kişi). 11-15 yıl aralığında ise %28,6 (4 kişi) şeklindedir. Ayrıca 16-20 yılları arasında %7,1’lik oran (1 kişi) yer alırken 21 ve üzeri yıl aralığında mesleki kıdeme sahip öğretmen bulunmamaktadır.

4. 2. b. Açık Uçlu Sorulardan Elde Edilen Bulgular

Bu aşamada, araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenleri ile yapılmış olan mülakat sonuçları betimsel analiz ve frekans analizi yöntemine uygun bir şekilde çözümlenerek katılımcılardan alıntılara yer verilmiş ve frekans (f) ile yüzdelik (%) dağılımları tablolarla gösterilmiştir.

Tablo 29

“İletişim Kavramını Nasıl Tanımlarsınız? Sorusuna İlişkin Veriler”

Yanıtlar	Frekans (F)	Yüzde (%)
Duygu, düşünce ve bilginin aktarımı	6	42,9
Tüm canlılar arasında ki fikir alışverişi	3	21,4
İnsanların birbirini anlaması, tanınması	2	14,3
Beden ve jestler-mimikler kullanılarak karşı tarafa aktarılan her şey	2	14,3
İnsanların dünya ile baş edebilme çabası	1	7,1
Toplam	14	100

Tablo 29 incelendiğinde “İletişim kavramını nasıl tanımlarsınız?” sorusuna ilişkin olarak, araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin %42,9’u (6 kişi) duygu, düşünce ve bilginin aktarımı şeklinde yorumlama yapmış, %21,4’ü (3 kişi) tüm canlılar arasında olduğuna değinmiş, %14,3’lük (2 kişi) başka bir kısım ise insanların birbirini anlaması, tanınması olarak yorumlamış ve yine aynı oranda %14,3’ü (2 kişi) beden ve jestlerin kullanılarak karşı tarafa aktarıldığı her şey yorumunu yapmıştır. Son olarak da %7,1’i de (1 kişi) iletişimi insanların dünya ile baş edebilme çabası şeklinde yorumlamıştır.

Öğretmenlerin yorumlarına ilişkin alıntılar şu şekildedir;

K-1; “İletişim; insanların birbiriyle duygu, düşünce, bilgi alışverişidir. Sadece sözlü olarak değil, bedensel olarak da yapılan bir durumdur. ...günümüzde işitme engelli olan ya da işte buna benzer sorunları olan birçok insan var ama iletişimden kopuk mu kesinlikle değil...”

K-5; “... İnsanların birbirini tanınması, anlaması adına gerekli olan bir durum...”

K-6; “İletişim, insanların dünya ile baş edebilme çabasıdır ve dünyayla baş edebilmek için bir araya gelen insanların arasında en gerekli kavramlardan bir tanesidir ve dünyayı kurtaracak olan da iletişimdir. Gerçek iletişimdir...”

K-9; “İletişim, insanların sözlü veya sözsüz karşı tarafa beden dili, jestlerini de kullanarak aktarabildiği her şeydir.”

K-13; “İletişim bence, tüm canlılar arasındaki fikir alışverişidir. Ben öyle tanımlıyorum. Çocuklara anlatırken de öyle anlatıyorum. Yani sadece insanlar arasında değil hayvanlar arasında da bir iletişim vardır diyorum...”

Tablo 30

“Sizce İletişimin İnsan İlişkileri Üzerindeki Etkisi Nedir? Sorusuna İlişkin Veriler”

Yanıtlar	Frekans (F)	Yüzde (%)
Çok önemli ve oldukça büyük bir etkiye sahip olduğu belirten ifadeler	13	92,9
Olumlu ve olumsuz etki/ben dili ve sen dili	1	7,1
Toplam	14	100

Tablo 30 incelendiğinde araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin %92,9’unun (13 kişi) iletişimin insan ilişkileri üzerindeki etkisinin çok önemli ve oldukça büyük bir etkiye sahip olduğunu belirten görüşleri yer almaktadır. Ayrıca katılımcılardan %7,1’i (1 kişi) iletişimin insan ilişkileri üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerine değinmiştir. Tüm katılımcıların iletişimin insan ilişkileri üzerinde

ne kadar etkili bir kavram olduğuna ilişkin vurgu yapmaları araştırmının amaçları doğrultusunda oldukça yerinde bir veri sağlamıştır.

Öğretmenlerin yorumlarına ilişkin alıntılar şu şekildedir;

K-4; *“...İletişimin insan ilişkileri üzerindeki etkisi önemlidir. Biz iletişimi ne kadar doğru kurabilirsek, biz iletişimi ne kadar güzel kurabilirsek, o kadar istediğimiz sonuca varma, istediğimiz sonuca gitme daha kolaylaşır... Hani bir film var ‘Just away’ izledin mi o filmi?”*

Araştırmacı; *“Hatırlayamadım.”*

K-4; *“Adam işte gemi de yolculuk yapıyor, gemi batıyor, adam bir adaya çıkıyor. Tom Hanks’in oynadığı bir film. Adam bir adaya çıkıyor, tek başına kalıyor, bir yıl geçiyor, iki yıl geçiyor sonra kıyıya gelen küçük bir topu alıyor, beyzbol topunu alıyor.”*

Araştırmacı; *“Şimdi hatırladım o filmi hocam.”*

K-4; *“İsmi de Wilson koyuyor ve o topa öyle bir alışıyor ki sürekli onunla sohbet ediyor çünkü konuşacak kimse yok. Aradan zaman geçiyor, fazla uzatmayalım da bir sal yapıyor, adadan kurtulacak. Salı yapıyor, biniyor, tam adadan uzaklaşmaya başlıyor, o ara bir dalga vuruyor ve salı salladığında Wilson dediğimiz o top suya düşüyor ve Tom Hanks ne yapıyor yani o karakter ne yapıyor? Topun arakasından o suyun içine atlıyor. O kadar onu benimsemiş artık o kadar ona alışmış. Çünkü bir yerde o da onun hayatını kurtarmıştı. Niye çünkü bir insan iletişim kurmadan yaşayamaz. O film iletişimin önemine çok güzel bir örnektir.”*

K-10; *“Bence gerçekten iletişim, insan ilişkileri üzerinde ciddi bir öneme sahiptir. Hemen aklıma bir atasözü geldi ‘balın yoksa baldan tatlı dilin de mi yok!’ diye bir atasözümüz var. Yine ‘tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır’ gibi... Günlük hayatın her alanında, sabah uyandığımızda, gözümüzü açtığımızda ailemizle, apartmandaki komşumuzla, mahalledeki yine komşularımızla, arkadaşlarımızla ve*

okulda öğretmen, öğrenci ve diğer çalışanlarla olan ilişkiler üzerinde iletişim kesinlikle çok önemlidir diyebilirim.”

Tablo 31

“Kitle İletişim Araçları İçerisinde En Etkili Olanı Hangisidir? Neden? Sorusuna İlişkin Veriler”

Yanıtlar	Frekans (F)	Yüzde (%)
İnternet	10	71,4
Televizyon	3	21,4
Cep telefonu	1	7,1
Toplam	14	100

Tablo 31 incelendiğinde, internet yanıtını verenlerin oranı %71,4 (10 kişi) iken televizyon yanıtını verenlerin oranı %21,4’tür (3 kişi) ve %7,1 (1 kişi) ise içeriğinde interneti barındırması dolayısıyla cep telefonu yanıtını vermiştir. Görülüşü üzere araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin büyük bir çoğunluğu %71,4’ü (10 kişi) internetin günümüz kitle iletişim araçları içerisinde en etkili araç olduğunu savunmaktadır.

Öğretmenlerin yorumlarına ilişkin alıntılar şu şekildedir;

K-1; *“Sanırım kitle iletişim araçları içinde televizyon en etkili olanı. Çünkü günümüzde baktığımız zaman televizyona ulaşamayan herhangi bir aile yok...”*

K-2; *“İnternet bence. Çünkü İnsanlar karşılıklı internette birbirleriyle iletişime geçebiliyorlar...”*

K-3; *“Bence tabi ki en etkili kitle iletişim aracı günümüzde internet. Çünkü daha çok kişiye ulaşma imkanı sağlıyor...”*

K-4; *“Hepsinin de gerçekten ayrı ayrı yeri var ama kitle iletişim araçları içerisinde en önemli dediğimizde ben internet diyorum. Niye televizyon demiyorum. Çünkü karşılıklı ya da istediğin an, istediğin cevabı alma imkânının biraz daha kısıtlı. Ama internette öyle bir şey yok...”*

K-5; *“Tabi ki internet ama Şu yönüyle, internet her araçta da kullanılıyor...”*

K-6; *“Ben kesinlikle televizyon olduğunu dŔnyorum. ...hangi köye giderseniz gidin, hangi eve giderseniz gidin mutlaka televizyon vardır ve bu nedenle televizyon çok daha etkilidir.”*

K-7; *“En çok televizyon olduğunu dŔnyorum. ...her evde bir televizyon var...”*

K-8; *“Aslında çoğu kişiye sorarsanız televizyon diyebilir. Bence internet günümüzde çok fazla etkili olmaya baŐladı...”*

K-9; *“En etkili olanı internet. Şimdi bir sosyal medya patlaması var. Sosyal medya fenomenleri var...”*

K-10; *“Herhalde cevabı hiçbir Şekilde sürpriz olmayacaktır bizim için tabi ki Şu anda internet...”*

K-11; *“Bu soruya birkaç yıl önce cevap verecek olsam hiç dŔnmeden televizyon derdim. Hatta belki biraz daha önceye gitsek radyoyu bile katabilirdik. Fakat günümüzde hiç kuşkusuz internet olarak dŔnyorum...”*

K-12; *“En etkili olan Şu an günümüzde internettir. Telefon üzerinden veya bilgisayar üzerinden internet çok etkili diye dŔnyorum...”*

K-13; *“Tabi ki herkes buna internet cevabını vermiştir büyük ihtimalle. Çünkü artık çağımız teknoloji ağı ve herkesin elinde artık bebeklikten itibaren çocukların elinde telefon, tablet var...”*

K-14; *“... internet kitle iletişim araçları arasında en etkili olduğu bir iletişim aracıdır.”*

Tablo 32

“Etkili Konuşma/Hitabet, Diksiyonun ve Vücut Dilinin Etkili Kullanımını Hakkında Ne Düşünüyorsunuz? Sorusuna İlişkin Veriler”

	Frekans (F)	Yüzde (%)
Siyasette liderlerin çok etkili olduğu bir yöntem	3	23,1
Okulda, işte, ailede, sosyal çevrede (her alanda) çok önemli	9	69,2
Güzel bir yemeğin sunumuna benzer...	1	7,7
-	-	-
Toplam	13	100

Tablo 32’de görüldüğü üzere, araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenleri, etkili konuşma/hitabet, diksiyonun ve vücut dilinin etkili kullanımı hususunda birbirine yakın ve tutarlı yanıtlar vermişlerdir. Nitekim katılımcıların %69,2’si (9 kişi) bu etkenlerin okulda, işte, ailede ve sosyal çevre gibi her alanda çok önemli olduğuna vurgu yaparken %23,1’i (3 kişi) siyasette liderler tarafından sıklıkla ve özenle kullanıldığına ve bunun da halk üzerinde çok büyük bir etki sağladığına değinmiş ve %7,7’si (1 kişi) ise bu kavramları güzel bir yemeğin sunumuna benzeterek etkili iletişimin önemine vurgu yapmıştır.

Ayrıca araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinden yalnızca K-2 kod numarasıyla belirlenen katılımcının (1 kişi) bu soruya yönelik yanıtına ulaşılammış ve dolayısıyla bu soruda katılımcı sayısı ve yüzdelik dilim verileri 13 kişi üzerinden hesaplanmış ve okuyucuya bu şekliyle sunulmuştur.

Öğretmenlerin yorumlarına ilişkin alıntılar şu şekildedir;

K-1; *“Burada şunu çok rahatlıkla örnek gösterebiliriz, siyasi liderler. Toplum içinde de denir ya ‘ağız güzel laf yapan kazanır’ burada da iletişimde vücut dilinin, beden dilinin, diksiyonun, hitabetin çok çok etkilerini görmekteyiz...”*

K-3; *“Bence etkili konuşan, iyi bir hatip, diksiyonu iyi olan, vücut dilini iyi kullanan bir insan gerçekten karşıdaki kişiyle çok daha iyi anlaşabiliyor ve karşıdaki kişi ya da kişileri çok daha iyi etkileyebiliyor. Bunu günümüzdeki lider vasıflı insanların konumundan görebiliyoruz...”*

Tablo 33

“Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Öğretim Programında Yer Alan ‘İletişim ve İnsan İlişkileri’ Ünitesinin İçeriğiyle İlgili Olarak Düşünceleriniz Nelerdir? İçeriği Yeterli Buluyor musunuz? Sorusuna İlişkin Veriler”

	Frekans (F)	Yüzde (%)
Yeterli	5	35,7
Yararlı-gerekli bir ünite	1	7,1
Yeterli değil	4	28,6
Kesinlikle yeterli değil/çok yetersiz	2	14,3
Geliştirilmeli-genişletilmeli	1	7,1
Diğer ünitelere de serpiştirilmeli	1	7,1
Toplam	14	100

Tablo 33 incelendiğinde, araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinden “yeterli” yorumunu yapanların oranı %35,7 (5 kişi), “yararlı-gerekli bir ünite” şeklinde yorum yapan %7,1 (1 kişi), “yeterli değil” diyenlerin oranı %28,6 (4 kişi), “kesinlikle yeterli değil/çok yetersiz” diyenlerin oranı %14,3 (2 kişi), “geliştirilmeli-genişletilmeli” şeklinde yorumlayan %7,1 (1 kişi) ve son olarak da “diğer ünitelere de serpiştirilmeli” şeklinde yorumlayan %7,1’dir (1 kişi). Elde edilen oranlar arasında bir karşılaştırma yapılırsa, araştırmaya katılan öğretmenlerden ünite içeriğinden duydukları memnuniyetsizliği, yetersizliği ifade edenlerin oranı çoğunluğu oluşturmaktadır. Zira tabloda “yeterli değil” ve “kesinlikle yeterli değil/çok yetersiz” şeklinde olumsuz ifade bildiren öğretmenlerin toplam sayısı ortalamanın %42,9’unu oluşturmaktadır. Buna karşın ünitenin “yeterli” olduğu görüşünü benimseyen öğretmenlerin sayısı da oransal olarak ikinci sırada yer almaktadır. Dolayısıyla ünite içeriğinin zenginleştirilmesi, genişletilmesi ve konu çeşitliliğinin oluşturulması öğretmenlerin çoğunluklu kısmının beklentileri arasındadır.

Öğretmenlerin yorumlarına ilişkin alıntılar şu şekildedir;

K-3; *“Son derece önemli, yararlı ve gerekli bir ünite. Öğrencilerin ergenlik yaşı olduğu için karşıdakiyle iletişim kurmada gerçekten problem yaşanan bir yaşdır.*

Bu açıdan bilinçli olarak bu sınıf düzeyinde seçilmiş bence ama daha da erken olabilirdi...”

K-4; *“Evet şimdi bu ünitemizin içeriği güzel. Olması gereken bir ünite ama bana az geliyor... Ben öğrencilerime mesela diyorum kitapta da geçmiyor acaba fazladan verirken yanlış mı yapıyorum. Yani iletişim konusu kısaca önemli bir konu. Biz insanlar için de bence en önemli konulardan biri ve biz bunu sadece yedinci sınıfla tutmuşuz ya bir kere onda bir hata var...”*

K-6; *“İçeriği ile ilgili kesinlikle ben yeterli bulmuyorum. İçerik daha da genişletilebilir. ...özellikle çocukların iletişim kurmada, daha sağlıklı iletişim nasıl kurulur, olumlu-olumsuz iletişim becerileri nelerdir ve bunun günlük hayata yansımaları görmemiz için içeriğin çok daha geliştirilmesi gerektiğini düşünüyorum ve kesinlikle yeterli bulmuyorum.”*

5. BÖLÜM

5. SONUÇ (TARTIŞMA) ve ÖNERİLER

Bu bölümde, anket formundan ve görüşme (mülakat) formundan elde edilen bulgular, literatürdeki bilgilerden de yararlanılarak karşılaştırılıp tartışılmış ve yorumlanmıştır. Karma araştırmalar; tek bir çalışmanın ya da çalışmalar içerisindeki nitel ve nicel araştırma verilerinin toplamasını, analiz edilmesini ve yorumlanmasını içermektedir.¹⁴⁰ Dolayısıyla eş zamanlı ancak birbirinden bağımsız olarak elde edilen veriler, tartışma bölümünde birleştirilerek okuyucuya sunulmuştur.

5. 1. Anket Maddelerine ve Görüşme (Mülakat) Sorularına Verilen Yanıtlara İlişkin Tartışma ve Yorum

“Sosyal Bir Varlık Olan İnsan, Yaşamını Sürdürebilmek ve Doğayla Baş Edebilmek İçin Çevresiyle Sürekli İletişim Kurma İhtiyacı Duyar” maddesine yönelik olarak araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenleri tarafından verilen yanıtlarda, “kesinlikle katılıyorum” seçeneğini işaretleyen öğretmenlerin oranı %87,5 (35 kişi) şeklinde oldukça yüksek denebilecek bir değere sahiptir. Aynı zamanda ikinci sırada %10'luk oranıyla (4 kişi) “katılıyorum” seçeneği yer almaktadır. Sonuç itibarıyla en yüksek olan iki yanıt arasında tutarlı bir ilişki olduğu saptanmaktadır. Ayrıca araştırmanın nitel aşamasını oluşturan görüşme (mülakat) formunda yer alan “İletişimin, insan ilişkileri üzerindeki etkisi nedir?” sorusuna ilişkin olarak verilen yanıtlarda da, araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin %92,9'unun (13 kişi) iletişimin insan ilişkileri üzerinde “çok önemli ve oldukça büyük bir etkiye sahip olduğunu belirten görüşleri” yer almaktadır.

Öğretmenlerin anket maddesine verdikleri yanıtlar ile mülakat sorusuna verilen yanıtların birbirini tamamladığı görülmektedir. Böylelikle iletişim kavramının, insanın yaşantısı ve çevresiyle münasebeti üzerinde son derece etkili olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

¹⁴⁰Tunalı ve diğerleri, s.107.

“Sağlıklı İletişim İki Tarafın da Karşılıklı Konuşabildiği, Birbirlerinin Sözüünü Kesmeden Anlaşmak ve Uzlaşmak Niyetiyle Ortaya Koydukları Bir Süreçtir” maddesine verilen yanıtlarda, %92,5 (37 kişi) oranıyla “kesinlikle katılıyorum” en yüksek değeri almıştır. Araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin çok büyük bir çoğunluğunun sağlıklı bir iletişim kavramından çıkardıkları anlamlar birbirleriyle örtüşmektedir. Ayrıca görüşme (mülakat) formunda öğretmenlere yöneltilen sorularda, öğretmenlerin iletişimde dinlemenin ve karşı tarafla bir etkileşim oluşturmanın oldukça önemli olduğuna ilişkin açıklamaları da bu maddeye verilen yanıtlar ile paralellik göstermektedir.

“Etkili Bir İletişimde; Beden Dilinin Etkin Kullanımı, Jest ve Mimikler Büyük Bir Öneme Sahiptir” maddesine ilişkin olarak araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin, %90’ı (36 kişi) “kesinlikle katılıyorum” ve %10’u (4 kişi) ise “katılıyorum” şeklinde birbiriyle örtüşen yanıtlar vermişlerdir. Görüldüğü üzere ankete katılan tüm öğretmenler tarafından bu maddede yer alan iletişim becerilerin etkili bir iletişimde mutlaka olması gerektiği hipotezi kabul edilmiştir. Ayrıca araştırmanın nitel (mülakat) aşamasında yine aynı doğrultuda ki “Etkili Konuşma/Hitabet, Diksiyonun ve Vücut Dilinin Etkili Kullanımını Hakkında Ne Düşünüyorsunuz?” sorusuna ilişkin olarak öğretmenlerin verdikleri yanıtlarda da tamamı bu becerilerin iletişimde çok etkili ve çok önemli olduğuna dair pozitif yorumlarda bulunmuşlardır. Bu doğrultuda araştırma kapsamında ki her iki deney grubu tarafından bu kavramların iletişim için son derece önemli olduğu kabul edilmiştir.

“Öğrenme ve Öğretme Sürecinin Verimli Bir Şekilde Gerçekleşebilmesinde ki Temel Faktör İletişimdir” maddesinde öğretmenler, %72,5 (29 kişi) “kesinlikle katılıyorum”, %25 (10 kişi) “katılıyorum” ve %2,5 (1 kişi) ise “katılmıyorum” şeklinde görüş bildirmişlerdir. Diğer yanıtlara ilişkin herhangi bir işaretleme olmamıştır. Görüldüğü üzere katılımcıların yüzdeler ve sayısal oranları içerisinde en çok tercih edilen yanıt %72,5 oranıyla (29 kişi) “kesinlikle katılıyorum” seçeneğidir. Keza ikinci sırayı %25’lik oranıyla (10 kişi) “katılıyorum” cevabının alması

birbirlerini tamamlar niteliktedir. İletişim kavramının, öğrenme ve öğretme sürecindeki önemini arz eden bu hipotezimizin araştırmanın katılımcılarının çoğunluğu tarafından desteklendiği gözlenmektedir. Aynı şekilde mülakat yapılan öğretmenlerin yorumlarına baktığımızda, ders sürecinde iletişimin son derece olumlu etkilerine dair ifadeleri yer almaktadır. Bu maddeye ilişkin olarak, her iki aşamada da (nicel ve nitel) yapılan uygulamaların sonuçları birbiriyle bütünleşmektedir.

“Devletlerin Birbirleri Üzerinde Hâkimiyet Kurabilmelerinde Artık Silahların Yerini Medya Olgusu Almıştır” maddesine öğretmenler, %57,5 (23 kişi) “katılıyorum”, %37,5 (15 kişi) “kesinlikle katılıyorum”, %2,5 (1 kişi) “kararsızım” ve yine aynı şekilde %2,5 (1 kişi) “kesinlikle katılmıyorum” yanıtlarını vermişlerdir. Araştırmaya katılan öğretmenler tarafından %57,5 (23 kişi) oranıyla en çok tercih edilen yanıt “katılıyorum” yanıtı olmuştur. Bu yönüyle, günümüzde iletişim kavramının büyük bir yapı taşı olan “medya” olgusunun, devletlerin birbirleri üzerinde hâkimiyet kurabilmelerinde silahların bile yerini alabilecek bir etkiye sahip olduğu hipotezimiz, araştırmaya katılan öğretmenler tarafından yeterli sayılabilecek bir kabul düzeyindedir. Ayrıca mülakat yapılan öğretmenlerin soruları yanıtlarken medya olgusuna değinmiş oldukları ifadeler incelendiğinde, anket maddesinde ki ifadeyi doğrulayan cümleler kullandıkları görülmektedir.

“Kitle İletişim Araçları İçerisinde En Etkili Olanı İnternettir” maddesine, %50 oranında (20 kişi) “kesinlikle katılıyorum”, %27,5 oranında (11 kişi) “katılıyorum”, %7,5 oranında (3 kişi) “kararsızım” ve %15 oranında (6 kişi) “katılmıyorum” yanıtları verilmiştir. Öğretmenlerin büyük çoğunluğu %50’lik oranla (20 kişi) “kesinlikle katılıyorum” yanıtını tercih etmişlerdir. İkinci olarak ise yine aynı paralellikte bir yanıt olan “katılıyorum” yanıtı %27,5’lik oranıyla (11 kişi) yer almaktadır. Bu oranlar göstermektedir ki araştırmaya katılan öğretmenler, kitle iletişim araçları içerisinde en etkili araç olarak “interneti” işaret etmektedirler. Aynı şekilde araştırmanın nitel aşamasında uygulanan mülakat yönteminde “ Kitle İletişim Araçları İçerisinde En Etkili Olanı Hangisidir?” sorusuna ilişkin olarak, internet yanıtını verenlerin oranı %71,4 (10 kişi) iken televizyon yanıtını verenlerin oranı

%21,4'tür (3 kişi) ve %7,1 (1 kişi) ise içeriğinde interneti barındırması dolayısıyla cep telefonu yanıtını vermiştir. Görülüşü üzere mülakat yönteminin uygulandığı aşamada da, araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin çok büyük bir çoğunluğu %71,4'ü (10 kişi) internetin günümüz kitle iletişim araçları içerisinde en etkili araç olduğunu savunmaktadır.

Ayrıca Dinç'in (2014) yapmış olduğu araştırmada, "Günümüz iletişimde hangisi daha fazla önem taşımaktadır" sorusuna ilişkin olarak, 69 kişi (%9,6) yanlış ve 653 kişi (%90,4) doğru olarak internet yanıtını vermiştir. Bu da gösterir ki kitle iletişim araçları içerisinde günümüzde internetin en etkili araç olarak görüldüğü sonucu, hem Dinç'in (2014) yapmış oldu araştırmada hem de bu araştırmada desteklenmektedir.

Yine internetin en etkili kitle iletişim aracı olarak kullanımına ilişkin, Z. Beril Akıncı Vural ve Mikail Bat (2010) yapmış oldukları, "Yeni Bir İletişim Ortamı Olarak Sosyal Medya: Ege Üniversitesi İletişim Fakültesine Yönelik Bir Araştırma" adlı çalışmalarında, toplam 350 öğrencilik bir örnekleme uygulamış oldukları anket sonucunda: "Anket katılımcılarının tamamı internet kullanmaktadır (%100)" ifadesi yer alır.

"İletişim ve İnsan İlişkileri Ünitesi Son Derece Gereklidir" maddesine yönelik olarak verilen yanıtlarda, %82,5 (33 kişi) gibi oldukça yüksek bir oranla "kesinlikle katılıyorum" yanıtı öne çıkmaktadır. Katılımcıların diğer bir kısmı ise aynı doğrultu da bir yanıt olan %17,5'lik oranla (7 kişi) "katılıyorum" yanıtını vermişlerdir. Diğer yanıtlara ilişkin hiçbir işaretleme yapılmamıştır. Bu veriler göstermektedir ki, araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenleri "İletişim ve İnsan İlişkileri" ünitesine son derece önem vermektedirler. Ayrıca görüşme (mülakat) yapılan öğretmenlerin yorumları incelendiğinde, bu ünitenin muhakkak olması gerektiği ve hatta diğer kademelerden itibaren sunulması gerektiği yönünde ifadeleri ile ünitenin son derece gerekli olduğu desteklenmektedir.

“7. sınıflarda ‘İletişim ve İnsan İlişkileri’ ünitesi konuları yeterlidir” maddesine yönelik verilen yanıtlara bakıldığında; %50 oranında (20 kişi) “katılıyorum”, %30 oranında (12 kişi) “katılmıyorum”, %10 oranında (4 kişi) “kararsızım” ve %5 oranında (2 kişi) “kesinlikle katılıyorum” yine aynı oranda %5 (2 kişi) “kesinlikle katılmıyorum” şeklindedir. Araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin oranca büyük olan kısmı %50 (20 kişi) “katılıyorum” yanıtı ile konu içeriğinin yeterli olduğu görüşünü savunurken bu orana yakın olan %30’luk (12 kişi) bir kısım ise konuların yeterli olmadığı görüşündedir.

Ayrıca mülakata katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinden “yeterli” yorumunu yapanların oranı %35,7 (5 kişi), “yararlı-gerekli bir ünite” şeklinde yorum yapan %7,1 (1 kişi), “yeterli değil” diyenlerin oranı %28,6 (4 kişi), “kesinlikle yeterli değil/çok yetersiz” diyenlerin oranı %14,3 (2 kişi), “geliştirilmeli-genişletilmeli” şeklinde yorumlayan %7,1 (1 kişi) ve son olarak da “diğer ünitelere de serpiştirilmeli” şeklinde yorumlayan %7,1’dir (1 kişi). Elde edilen oranlar arasında bir karşılaştırma yapılırsa, araştırmaya katılan öğretmenlerden ünite içeriğinden duydukları memnuniyetsizliği, yetersizliği ifade edenlerin oranı çoğunluğu oluşturmaktadır. Zira tabloda “yeterli değil” ve “kesinlikle yeterli değil/çok yetersiz” şeklinde olumsuz ifade bildiren öğretmenlerin toplam sayısı ortalamanın %42,9’unu oluşturmaktadır. Buna karşın ünitenin “yeterli” olduğu görüşünü benimseyen öğretmenlerin sayısı da oransal olarak ikinci sırada yer almaktadır. Nicel ve nitel veriler arasında bir kıyaslama yapılacak olursa, ünite içeriğinin zenginleştirilmesi, genişletilmesi ve konu çeşitliliğinin oluşturulması öğretmenlerin çoğunluklu kısmının beklentileri arasındadır.

“Öğrenciler ‘İletişim ve İnsan İlişkileri’ Ünitesi Üzerinden Çeşitli İletişim Becerileri Kazanır” maddesine ilişkin olarak, %45 oranında (18 kişi) “kesinlikle katılıyorum” yanıtı, %37,5 oranında (15 kişi) “katılıyorum” yanıtı, %7,5 oranında (3 kişi) “kararsızım” ve yine %7,5 oranında (3 kişi) “katılmıyorum” yanıtı ve son olarak da %2,5 oranında (1 kişi) “kesinlikle katılmıyorum” yanıtı verilmiştir. Ortalamanın en yüksek iki sırasını %45’lik oranla “kesinlikle katılıyorum” ve

%37,5'lik oranla “katılıyorum” yanıtları oluşturmaktadır. Bu oranlar, öğrencilerin “İletişim ve İnsan İlişkileri” ünitesi üzerinden çeşitli beceriler kazanabileceği hipotezimizi doğrulamaktadır. Aynı zamanda görüşme (mülakat) yapılan öğretmenlerin bu konu hakkında görüşleri incelendiğinde, öğrencilerin bu ünite üzerinden özellikle sen dili ve ben dili konularında beceriler kazandıkları, bu ünite sonrasında çeşitli istendik davranışlar geliştirdikleri ve lakap takma vs. gibi bazı kötü alışkanlıkları terk ettikleri, öğrencilerin birbirlerine karşı daha olumlu iletişimlerde buldukları şeklinde yorumları iki aşamada ki (nicel ve nitel) verilerle birbirini tamamlamaktadır.

“Öğrenciler İletişim ve İnsan İlişkileri Ünitesi Üzerinden Kitle İletişim Araç ve Gereçlerini Tanır ve Etkili Kullanmayı Öğrenir” maddesine, %45 (18 kişi) “katılıyorum”, %37,5 (15 kişi) “kesinlikle katılıyorum”, %12,5 (5 kişi) kararsızım ve %5 (2 kişi) “katılmıyorum” şeklinde yanıtlar verilmiştir. “Kesinlikle katılmıyorum” yanıtı hiçbir öğretmen tarafından işaretlenmemiştir. Oranlara bakıldığında zaman en yüksek oranın %45 ile “katılıyorum” yanıtına ait olduğu görülmektedir. Bu oranı ikinci olarak ise %37,5 ile “kesinlikle katılıyorum” yanıtı takip etmektedir. Dolayısıyla öğrencilerin “İletişim ve İnsan İlişkileri” ünitesi üzerinden kitle iletişim araç ve gereçlerini tanıyabileceği ve bunları etkin olarak kullanabileceği, araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin çoğunluğu tarafından kabul edilmektedir. Ayrıca mülakat yapılan öğretmenler tarafından da, bu üniteyle beraber öğrencilerin çeşitli iletişim araç ve gereçlerini tanıdıkları, tehzibin ne olduğunu öğrendikleri ve ileride başlarına gelebilecek olan usulsüz bir haber karşısında ne yapmaları gerektiğini şimdiden bildikleri, İnsan Hakları Evrensel Beyanname ve Avrupa Birliği Temel Haklar Bildirgesi gibi kişi haklarını koruyan beyannameleri öğrendikleri ve ayrıca Atatürk’ün iletişime verdiği önemi ve çeşitli ulusal ajansları bu ünite aracılığıyla öğrenip günlük yaşantılarında da iletişimin faydalarından yararlandıklarını belirten ifadeleriyle desteklenmektedir.

“Öğrenciler ‘İletişim ve İnsan İlişkileri’ ünitesi Üzerinden Basın-Yayın ve Diğer Haberleşme Organlarını Tanır ve Takip Eder” maddesine, %65 (26 kişi)

“katılıyorum”, %17,5 (7 kişi) “kesinlikle katılıyorum”, %12,5 (5 kişi) “katılmıyorum” ve son olarak da %5 (2 kişi) “kararsızım” şeklinde yanıtlar verilmiştir. Yanıtların büyük çoğunluğunu %65’lik oranıyla “katılıyorum” ve %17,5’lik oranıyla da “kesinlikle katılıyorum” oluşturmaktadır. Dolayısıyla Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin çoğunluğu tarafından “İletişim ve İnsan İlişkileri” ünitesi üzerinden öğrencilerin basın-yayın ve diğer haberleşme organlarını tanıyacağı ve bu yayın organlarını takip etme becerileri kazanacağı düşünülmektedir. Aynı şekilde mülakat yapılan öğretmenlerin yorumları da, ünite üzerinden öğrencilerin basın ve yayın araç, gereçlerini tanıdıkları, çeşitli kuruluşlar hakkında bilgiler edindikleri ve tüm bunları sosyal yaşantılarında da uygulamaya başladıkları yönündedir.

“İletişim ve İnsan İlişkileri Ünitesi Diğer Sınıf Kademelerinde de Öğrencilerin Düzeyine Uygun Olarak Yer Almalıdır” maddesinin oranları, %67,5 (27 kişi) “kesinlikle katılıyorum”, %30 (12 kişi) “katılıyorum” ve %2,5 (1 kişi) “katılmıyorum” şeklindedir. Ayrıca “kesinlikle katılmıyorum” yanıtı hiçbir öğretmen tarafından dikkate alınmamıştır. Dolayısıyla araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin büyük bir çoğunluğunun; %67,5 (27 kişi) “kesinlikle katılıyorum” ve %30 (12 kişi) “katılıyorum” şeklinde birbirini tamamlayan yanıtlar verdiği görülmektedir. Nitekim “İletişim ve İnsan İlişkileri” ünitesinin eğitimin her kademesinde ve öğrencilerin düzeyine uygun olarak verilmesinin hemen hemen öğretmenlerin tamamı tarafından uygun olduğu sonucu çıkmaktadır.

Aynı soruya görüşme (mülakat) yapılan öğretmenlerin vermiş oldukları yanıtlar incelendiğinde, öğretmenlerin tamamı %100 (14 kişi) ‘İletişim ve İnsan İlişkileri’ ünitesinin yalnızca 7. Sınıflarda değil, diğer sınıf düzeylerinde de sunulması gerektiğini belirtmektedir. İki aşamadaki veriler karşılaştırıldığında birbiriyle bütünlük oluşturmaktadır.

“Bir Ders Sürecinde Öğretmen ve Öğrenci Arasındaki En Etkili İletişim, Her İki Tarafın da Aktif Olarak Dönüt (Geri besleme) Sağlayabildikleri Çift Yönlü İletişimdir” maddesinin oranlarına bakıldığında, %75 (30 kişi) “kesinlikle

katılıyorum”, %22,5 (9 kişi) “katılıyorum” ve %2,5 (1 kişi) “kararsızım” şeklindedir. Oranlar karşılaştırıldığında en yüksek oranın “kesinlikle katılıyorum” olduğu ve ikinci yüksek oranın ise “katılıyorum” olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar doğrultusunda bir ders sürecinde öğretmen ve öğrenci arasındaki en etkili iletişim kurma biçiminin her iki tarafın da birbirlerine dönüt sağladıkları çift yönlü iletişim olduğu hipotezinin araştırmaya katılan öğretmenler tarafından da kabul edildiği görülmektedir. Aynı zamanda mülakat yapılan öğretmenlerin bu konu hakkında görüşleri incelendiğinde, derste robot gibi durarak tek taraflı ders anlatmanın öğrenciler üzerinde hiçbir olumlu etki sağlamadığı ve bunun aksine çeşitli jest ve mimiklerle, beden dillerini de kullanarak işledikleri ders sürecinin hem kendileri hem de öğrenciler açısından son derece verimli ve olumlu olduğu görüşleri yer almaktadır. Akıllı tahta eşliğinde, çeşitli kaynaklardan da yararlanarak öğrencileri derse aktif ettiklerini belirten ifadeleri bu hipotezi güçlendirmektedir.

“İyi Bir İletişim Becerisine Sahip Olabilmede; Ses Tonu, Beden Dili, Jest ve Mimikler, Giyim Tarzı ve Karşı Tarafa Verilen İzlenim Çok Önemlidir” maddesine verilen yanıtların oranları, %75 (30 kişi) “kesinlikle katılıyorum”, %22,5 (9 kişi) “katılıyorum” ve %2,5 (1 kişi) “kararsızım” şeklindedir. Oranlar birbirleriyle karşılaştırıldığında görülmektedir ki araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin büyük bir çoğunluğuna göre %75 (30 kişi) iyi bir iletişim becerisine sahip olabilmek için; ses tonunun, beden dilinin, jest ve mimiklerin, giyim tarzının ve karşı tarafa verilen izlenimin etkisi oldukça önemlidir. Mülakata katılan öğretmenlerin bu konu hakkındaki görüşleri incelendiğinde, tamamının %100 (14 kişi) iletişimde, ses tonu, beden dili, jest ve mimiklerin etkili kullanımının olmazsa olmaz etkiye sahip olduğunu belirten ifadeleri yer almaktadır. Dolayısıyla hem anket yapılan hem de görüşme (mülakat) yapılan öğretmenler iletişimde bu etkenlerin son derece önemli olduğunu kabul etmişlerdir.

“Günümüzde Küreselleşme ve İletişim Teknolojileri, Bir Ülkenin Ekonomi, Siyaset, Eğitim Gibi Öz Değerleriyle İç İç Geçmiş ve Bu Değerleri Yönetir Hale Gelmiştir. Bu Değerlerin Temelinde İse ‘İnsan İlişkileri ve Etkinlikleri’ Yer

Almaktadır” maddesine, öğretmenlerin %50’si (20 kişi) “kesinlikle katılıyorum” yanıtını verirken aynı şekilde geri kalan %50’si de (20 kişi) “katılıyorum” yanıtını vermiştir. Görüldüğü üzere öğretmenlerin aynı doğrultuda verdikleri yanıtların oranları birbirine eşit yani birbirini tamamlar niteliktedir. Küreselleşme ve iletişim teknolojileri gibi çok önemli iki kavramın, insan ilişkileri ve etkinlikleri ile ilişkilendirilmesinde, araştırmaya katılan öğretmenlerin tamamının arzu edilen yanıtları vermiş olmaları bu hipotezimizin kabul edilirliliği açısından oldukça önemlidir. Mülakat yapılan öğretmenlerin, iletişimin ve iletişim teknolojilerinin insan ilişkileri ve etkinlikleri üzerinde çok büyük etkileri olduğuna yönelik açıklamaları bu anket maddesi ile örtüşmektedir.

“İletişim, Sosyal İlişkileri Doğrudan ya da Dolaylı Olarak Etkilediği İçin Öğrencilerin Sosyal Çevrelerinde Etkin Roller Edinmeleri İletişim Sürecini Ne Denli Etkin Kullandıklarına Bağlıdır” maddesine, %50 oranında (20 kişi) “kesinlikle katılıyorum”, %45 oranında (18 kişi) “katılıyorum” ve %5 oranında (2 kişi) “kararsızım” şeklinde yanıtlar verilmiştir. Görüldüğü üzere öğretmenler tarafından olumsuz olarak değerlendirilebilecek yanıtlar dikkate alınmamıştır. Bu oranlar karşılaştırıldığında, öğrencilerin sosyal çevrelerinde etkin roller üstlenebilmelerinin iletişimi ne denli etkin kullanabildiklerine bağlı olduğu hipotezi öğretmenlerin büyük bir çoğunluğu tarafından kabul görmüştür. Ayrıca mülakata katılan öğretmenlerin de bu yönde görüşleri incelendiğinde, öğrencilerin sosyal çevreleriyle etkileşiminde ve etkin roller edinmelerinde iletişimin olmazsa olmazlığını belirten ifadeleri yer almaktadır.

“Ülkemiz Eğitim Politikaları İçerisinde Klasik Yaklaşımların Aksine Modern İletişim Teknolojilerinin İşlerlik Kazanması Öğrencilerin Küresel Arenada Büyük Bir Rekabet Gücü Kazanmalarını ve Söz Sahibi Olmalarını Sağlayacaktır” maddesine verilen yanıtların, %50’si (20 kişi) “katılıyorum”, %45’i (18 kişi) “kesinlikle katılıyorum” ve %5’i ise (2 kişi) “kararsızım” şeklindedir. Sonuç itibarıyla, araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin, ülkemiz eğitim politikaları anlayışı içerisinde klasik yaklaşımların yerini iletişim teknolojileri

kaynaklı yaklaşımların alması yönündeki görüşleri oldukça büyük bir çoğunluğu oluşturmaktadır. Ayrıca mülakat uygulanan öğretmenlerin görüşleri incelendiğinde, iletişim teknolojilerinin öğrencilerin derse katılımında ve sosyal yaşantılarında onlar için çok büyük bir artı olduğu ve kendilerinin de artık derslerinde iletişim becerilerine dayalı metotları uygulayarak çok daha verimli ve sağlıklı dersler işledikleri yönünde ifadeleri ile bu maddeyi desteklemektedirler.

“İletişimsiz Toplumlar Kendi İçine Dönük, Yeniliklere-Çağdaşlığa Kapalı, Bilgisiz, Yorum Yapma ve Düşündüğünü İfade Etme Gücünden Yoksun İnsanlardan Oluşur” maddesine, %57,5 oranında (23 kişi) “kesinlikle katılıyorum”, %32,5 oranında (13 kişi) “katılıyorum”, %5 oranında (2 kişi) “kararsızım”, %2,5 oranında (1 kişi) “katılmıyorum” ve yine aynı oranda %2,5 (1 kişi) “kesinlikle katılmıyorum” şeklinde yanıtlar verilmiştir. Verilen yanıtlar arasında %57,5’lik yüzdesi ile “kesinlikle katılıyorum” en yüksek oranı almıştır. İkinci olarak ise %32,5’lik oranıyla “katılıyorum” yanıtı gelmiştir. Nitekim iletişimsiz bir toplumun; yeniliklere-çağdaşlığa kapalı olacağı, bilgisiz, yorum yapma ve düşündüğünü ifade etme becerisinden yoksun kalacağı hipotezi, araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin çoğunluğu tarafından kabul görmüştür. Mülakat yapılan öğretmenlerin yorumları incelendiğinde iletişimin; toplumsal çerçevede, ailede, okulda, iş yerlerinde kısacası hayatın her alanında ne denli öneme sahip olduğunu belirten görüşleri bu maddeyi destekler niteliktedir.

Literatür taraması sonucu alanyazından elde edilen bilgilerle, anket formu maddeleri ilişkilendirilecek olunursa;

Küçük (2012), iletişimin insan yaşantısındaki önemini, “İnsan sosyal bir varlıktır ve yaşamını sürdürebilmesi için çevresiyle sürekli iletişim kurma ihtiyacı içerisindedir. İnsanın biyolojik bir varlıktan sosyal bir varlığa dönüşmesini sağlayan en önemli unsurun iletişim olduğunu söylemek mümkündür. İnsan anlamak ve anlaşılma ihtiyacıdır. İnsanların iletişim kurmadan yaşaması daha doğrusu herhangi bir iletişim aktivitesi içinde olmadan yaşaması zor görünmektedir. Gazete

okumak, televizyon haberlerini dinlemek, yoldaki trafik işareti, reklam panoları ve benzeri diğer unsurlara maruz kalmamız aslında iletişimin bir parçası olarak görülebilir. Tüm bunlar insanın iletişim kurmadan yaşayamayacağını göstergesidir”¹⁴¹ ifadeleriyle vurgulamaktadır.

Odabaşı’na göre (2016) sağlıklı iletişim; “İki tarafın da karşılıklı konuşabildiği, birbirlerinin sözünü kesmeden dinledikleri, empati (duygudaşlık) gösterebildikleri, anlamak ve uzlaşmak niyetiyle ortaya koydukları çok boyutlu bir süreçtir. Çok boyutludur zira sağlıklı bir iletişim kurabilmek için sadece konuşmak ve dinlemek yetmez. Tüm bu mesajların gelip gittiği ortamın (iletişim süreci) sağlıklı olması gerekmektedir. Yani biz her ne kadar konuşmaya, anlamaya, anlaşmaya hazır olursak olalım asıl olan mesele karşımızdaki buna hazır mıdır? Çoğu zaman bu durum düşünülmeden iletişime başlanır. Karşımızdaki kişi de buna hazır olmadığı için gerekli becerileri (dinleme, anlamlandırma, empati, beden dili...) göstermeyince sağlıklı iletişim gerçekleşmemiş olur.”¹⁴²

Etkili Bir İletişimde; beden dilinin etkin kullanımı, jest ve mimiklerin büyük bir öneme sahip olduğuna ilişkin olarak, yine Odabaşı’nın da belirttiği üzere (2016), gerek yurtiçinde ve gerekse yurtdışında yapılan araştırmalara göre, bir mesajda sözcüklerin (kelimelerin) etkisi yüzde 10 iken, ses tonunun (vurgu, telaffuz, tonlama) etkisi yüzde 35, sözel olmayan unsurlar ise yani beden dilinin (vücut, jest, mimik, bakış vb.) etkisi yüzde 55 oranlarındadır.¹⁴³

Hesapçıoğlu’na göre (1992), öğrenme işlemi iletişim süreci ile birlikte yürür. Bu süreçte baş aktör konumunda bulunan öğretmen kaynak görevi ile zihninde aktarılması gereken tüm bilgi ve beceriyi ileti olarak doğrudan alıcı durumundaki öğrencilere yükler. Öğrenme ve iletişim sürecinde ki birey bir dürtü ile ona verilen cevap arasındaki ilişkide meydana gelen bir değişme olarak görünür. Öğrenme

¹⁴¹Mestan Küçük, *İletişim Bilgisi*, Nezih Orhon, Ufuk Eriş (edts), T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, Yayın No 2712, Bs.1, Eskişehir, Eylül 2012, s.3.

¹⁴²H. Odabaşı, s.25-30.

¹⁴³H. Odabaşı, s.81.

sürecinde bilginin aktarılmasını sağlayan kanallara, yani sembolleri ileten araçlara ihtiyaç vardır.¹⁴⁴

Eren ve Aydın'ın (2014) medyanın gücünü ortaya koyan görüşleri şu şekildedir; “Sosyal medya, bir yandan bireyi hayatın merkezine yerleştirirken, diğer yandan da, giderek güçlenen ve karmaşıklaşan, anlaşılabilir ve baş edilemez bir mekanizmaya dönüşen devlet ve bürokrasiye karşı bireylerin örgütlenmesine ve özgürleşmesine zemin hazırlayan sivil toplumun gelişimini de hızlandırmaktadır. Sosyal medya tüm dünyada yurttaşlar arasındaki demokrasi ve özgürlük talebinin yayılmasında ve artmasında güçlü bir iletişim aracı işlevini yerine getirmektedir. Az gelişmiş veya gelişmemiş ülkelerde yaşayan yurttaşlar sosyal medya sayesinde gelişmiş ülkelerdeki refah ve demokrasi seviyesini öğrenme, dünyayla bütünleşme imkânı bulabilmekte ve kendi taleplerini yönetimlerine karşı dile getirme olanağı bulmaktadır. Bu yeni yapıda, kamu politikalarının oluşturulma ve uygulanma süreci, merkeziyetçi ve tek yönlü yönetim anlayışının yerine, yurttaşlarla yönetimin interaktif biçimde işbirliğini zorlayan yeni bir yaklaşımı gerektirmektedir.”¹⁴⁵

En hızlı yayılan iletişim aracı internettir. Radyo yayınlarının 50 milyon dinleyiciye ulaşması 38 yılda gerçekleşmiştir. Televizyon yayınları için bu süre 13 yıldır. İnternetin 50 milyon kullanıcıya ulaşması ise yalnızca 4 yıl sürmüştür.¹⁴⁶

Büyükbaykal'a göre (2005); bilgi, düşünce ve davranışların aktarılması süreci olan iletişim olgusu insanlık tarihi kadar eskidir. İnsanların öğrenmek ve bilmek gereksinimleri ise radyo, televizyon, telgraf, gazete, dergi, kitap, reklam, bilgisayar gibi kitle iletişim araçları aracılığıyla karşılanmaktadır. Bilgi bu araçlar sayesinde çok kısa bir zaman diliminde geniş kitlelere yayılabilmektedir. Bu haliyle de kitle iletişim araçları büyük bir önem arz etmektedir. Günümüzde çok fazla insan bu

¹⁴⁴Hesapçıoğlu, s.260-262.

¹⁴⁵Eren ve Aydın, s.198-202.

¹⁴⁶<http://www.hurriyet.com.tr> (13.02.2018).

araçların sunmuş olduğu faydalar sayesinde ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel gelişmeler hakkında bilgi edinebilmektedir.¹⁴⁷

Lingren'e göre sınıf içinde sağlıklı bir iletişim ortamı ile öğretmen öğrenci ilişkisinin giderilmesi, çift yönlü iletişim yolu ile öğrencinin öğretmeni, öğretmenin öğrencileri kavraması, yerini öğrencileşen öğretmenlere öğretmenleşen öğrencilere bırakmasıyla mümkündür. Öğretmen iletişim sürecinde baskıcı bir tutum ve davranış yerine, öğrencinin kendisiyle iletişim kurmasına imkân verecek demokratik bir tutum ve davranış gösterebilmelidir.¹⁴⁸

Gönenç'e göre (2012), "İletişimsiz toplumlar kendi içine dönük, yeniliklere-çağdaşlığa kapalı, bilgisiz, yorum yapma ve düşündüğünü ifade etme gücünden yoksun insanlardan oluşur."¹⁴⁹

5. 2. Öneriler

1. "İletişim ve İnsan İlişkileri" ünitesinin, eğitim-öğretim hayatında bir zorunluluk olduğu gerçeğinden hareketle, ilköğretimin ilk kademesinden (birinci sınıf) itibaren her sınıfın kendi yaş düzeyine uygun olarak müfredatta yer alması,

2. "İletişim ve İnsan İlişkileri" ünitesinin içeriğinin dönemin gelişmelerine paralel olarak her eğitim-öğretim yılında güncellenmesi ve konu alanlarının geniş tutularak öğrencilerin ilgisini çekecek bir sunum tarzıyla kitaplaştırılması,

3. Ünitenin daha kalıcı olabilmesi ve öğrencilerin istedik davranışları benimseyip uzun vadede bu davranışları sürdürebilmesi için müfredattaki süresinin uzatılması,

4. Küresel bir öneme ve etkiye sahip olan iletişim araç ve gereçlerinin doğru ve etkili kullanımının birebir olarak (öğretmen-öğrenci) ders sürecinde öğretmenler tarafından öğrencilere uygulamalı olarak gösterilmesi ve öğretilmesi,

¹⁴⁷Gönenç, *İletişimin Tarihsel Süreci*, s.92.

¹⁴⁸Porgalı, *Sınıftaki Sorunları Çözmede Kullanılan İletişim Yöntemi*.

¹⁴⁹Gönenç, *İletişimin Tarihsel Süreci*, s.88.

5. Hangi branşta olursa olsun öğretmenlere iletişim ve insan ilişkilerinin önemini aktarabilecek ve iletişim becerilerini birebir öğretmenlerde uygulama olanağı sunabilecek hizmet içi eğitimler, seminerler, tanıtıcı-bilgilendirici brifingler, kurslar vs. verilmesi ve öğretmenlerin iletişim becerilerinin ölçülerek bu konuda varsa aksayan yönlerinin geliştirilmesi,

6. Ülkemiz eğitim politikaları içerisinde iletişim teknolojileri tabanlı bir uygulamanın işlerlik kazanması,

7. Öğrenciyi merkeze alarak pasif konumdan aktif bir katılımcı haline dönüştüren, öğrenciyi ilgi ve isteklerini bilen; araştıran ve sorgulayan bireyler olmaları yönünde teşvik eden: ilerlemeci ve yapılandırmacı yaklaşım modellerinin eğitim sistemimizde sağlam temellere oturtulması ve alt yapılarının geliştirilmesi,

8. “İletişim ve İnsan İlişkileri” ünitesi konu alanı itibariyle hem doğrudan hem de dolaylı olarak çok geniş bir dağılım olanağı bulmaktadır. Bu alanı iyi yönetmek için sistemli eğitim anlayışlarının benimsenmesi ve öğrencilere birebir uygulama alanları kurulması önerilir.

KAYNAKÇA

- ALTUNIŞIK, Remzi; COŞKUN, Recai; BAYRAKTAROĞLU, Serkan ve YILDIRIM, Engin; “Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: Karşılaştırmalı Araştırma Teknikleri Doktora Dersi Ödevi Kitap Özeti”, Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Konya 2010, s.18.
- ARSLAN, Fatih; “Sınıf Yönetiminde Öğretim Elemanlarının İletişim Davranışlarına İlişkin Öğrenci Görüşleri: Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Örneği”, (Danışman: Prof. Dr. Mustafa TAVUKÇUOĞLU), Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya 2011, s.13.
- BAKİ, Adnan ve GÖKÇEK, Tuba; “Karma Yöntem Araştırmalarına Genel Bir Bakış”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, C.11, S.42(001-021), Güz 2012, s.2.
- BALCI, Ali; “Sosyal Bilimlerde Araştırma: Yöntem, Teknik ve İlkeler”, Bilgisayar Yayıncılık, Ankara 1997, s.169.
- BALTACI, Ali; “Nitel Veri Analizinde Miles-Huberman Modeli”, Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.3, S.1, Kırşehir 2017, s.3-4.
- BAŞARAN, İbrahim Ethem; “Eğitime Giriş”, Kadioğlu Matbaası, Ankara 1994, s.76.
- BAŞBAY, Alper; “Basamaklı Öğretim Programıyla Desteklenmiş Proje Tabanlı Öğrenme Yaklaşımının Öğrenme Sürecine Etkileri”, Ege Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Ege Eğitim Dergisi, S.6(1), 2005, s.101.
- BAYMUR, Feriha; “Çağımızda İnsan İlişkilerinin Artan Önemi ve Bu Hususun Eğitimde Dikkate Alınması”, Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, S.1(1), s.16-17.
- BIÇAKÇI, İlker; “İletişim ve Halkla İlişkiler: Eleştirel Bir Yaklaşım”, Mediacat Yayınları, Bs.2, Ankara 1999.

- BİLGİLİ, Ali Sinan; “Sosyal Bilgilerin Temelleri”, BİLGİLİ Ali Sinan (edt), “Geçmişten Günümüze Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler”, Pegem Yayınları, Ankara 2016, s.2.
- BİNATLI, Cüneyt; “Yeni Teknolojiler ve Kitabın Geleceği Üzerine Birkaç Söz”, HEPKON, Zeliha (edt), İletişim ve Teknoloji: Olanaklar-Uygulamalar-Sınırlar, Kırmızıkeci Yayınevi, İstanbul 2011, s.13-14.
- BÜYÜKASLAN, Ali ve KIRIK, Ali Murat; “Sosyalleşen Birey: Sosyal Medya”, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya 2013.
- CAN, Abdullah; “SPSS ile Bilimsel Araştırma Sürecinde Nicel Veri Analizi, Pegem Akademi Yayınları, Bs.5, Ankara 2017, s.391.
- CHEBİB, Nadine Kassem ve SOHAİL, Rabia Minatullah; “The Reasons Social Media Contributed To The 2011 Egyptian Revolution”, International Journal of Business Research and Management (IJBRM), Volume (2): Issue (3), 2011, s.139.
- CRESSWELL, John W.; “Karma Yöntem Araştırmalarına Giriş”, (çev. Mustafa SÖZBİLİR), Pegem Akademi Yayıncılık, Bs.1, Ankara, Ocak 2017, s.2.
- CRESSWELL, John W. ve CLARK, Vichi L. Plano; “Karma Yöntem Araştırmaları: Tasarımı ve Yürütülmesi”, (çev. Yüksel DEDE ve Selçuk Beşir DEMİR), Anı Yayıncılık, Ankara 2014, s.77.
- CROWLEY, David ve HEYER, Paul; “İletişim Tarihi: Teknoloji-Kültür-Toplum”, (çev. Berkay ERSÖZ), Siyasal Kitabevi, Bs.2, Ankara 2007, s.18.
- CÜCELOĞLU, Doğan; “Yeniden İnsan İnsana”, Remzi Kitabevi, Bs.52, İstanbul 2016, s.13.
- ÇAKMUR, Hülya; “Araştırmalarda Ölçme-Güvenilirlik-Geçerlilik”, TAF Preventive Medicine Bulletin, 2012, S.11(3), s.339-344.

- ÇALIŞKAN, Özgür; “Sözlü İletişim”, ULUYAĞCI, Canan (edt); “Sözlü ve Sözsüz İletişim”, (3), T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir 2013.
- ÇETİN, Kenan; “Türk Eğitim Tarihinde Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgilerin Tarihsel Süreci”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.2, S.1-2, Yıl 2003, s.163.
- DEMİREL, Özcan ve YAĞCI, Esed; “Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı”, DEMİREL Özcan, ALTUN Eralp (edts), Eğitim-Öğretim Teknolojisi ve İletişim (14), Bs.8, Pegem Akademi Yayınları, Ankara 2014.
- DOĞAN, Soner; “Okul Kültürünün Akademisyen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi”, Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, S.27(1), Bursa 2014, s.211-212.
- ERDEN, Münire; “Sosyal Bilgiler Öğretimi”, Alkım Yayıncılık, Ankara 1996, s.4-8.
- ERDOĞAN, İrfan; “İletişimi Anlamak”, Erk Yayınevi, Ankara 2002, s.32.
- ERDOĞAN, İrfan; “İlk Çağlardaki Egemen İletişim Biçimleri Üzerine Bir Değerlendirme”, s.15-47.
- EREN, Veysel ve AYDIN, Abdullah; “Sosyal Medyanın Kamuoyu Oluşturmadaki Rolü ve Muhtemel Riskler”, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, S. 16 (Özel Sayı I), Mustafa Kemal Üniversitesi, İ.İ.B.F., Kamu Yönetimi Bölümü, Hatay 2014, s.198-202.
- ERTÜRK, Selahattin; “Eğitimde Program Geliştirme”, Hacettepe Üniversitesi Yayını, Ankara 1972, s.12.
- EZER, Feyzullah ve ÇELİK, Sami; “Sosyal Bilgiler Dersi 7. Sınıf Öğretim Programı ‘Yaşayan Demokrasi’ Ünitesinin Kazanımlarına Ulaşma Derecesinin Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi”, Harran Maarif Dergisi, C.1, S.1, s.1-10.
- GERAY, Haluk; “İletişim ve Teknoloji: Uluslararası Birikim Düzeninde Yeni Medya Politikaları”, Ütopya Yayınları, Ankara 2003.

- GÖNENÇ, Özgür; “Dünya Medyası”, Truva Yayınları, İstanbul: 2010, s.9.
- GÖNENÇ, Özgür; “İletişimin Tarihsel Süreci”, Dergi Park, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, S.28, Ocak 2012, s.9.
- GÜRBÜZ, Nurten; “Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarını Tanıma Yeterliliklerinin Değerlendirilmesi”, (Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Zekeriya AKKUŞ), Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2013, s.17.
- HESAPÇIOĞLU, Muhsin; “Öğretim İlke ve Yöntemleri”, Beta Yayıncılık, Bs.2, İstanbul 1992, s.260-262.
- İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi 4-5. Sınıflar Öğretim Programı ve Kılavuzu, Devlet Kitapları Müdürlüğü, Ankara 2005.
- İNCEOĞLU, Metin; “Tutum-Algı-İletişim”, Bs.6, Ankara 2011, s.221.
- İNÜĞUR, M. Nuri; “Basın ve Yayın Tarihi”, Der Yayınları, Bs.3, İstanbul 1993, s.352.
- KABACALI, Alpay; “Türk Basınında Demokrasi”, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1994, s.90.
- KAPAN, Esmâ; “7. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersindeki Değerleri Kazanma Durumlarının İncelenmesi”, (Danışman: Doç. Dr. Nazlı GÖLÇE), Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, 2014, s.53.
- KARADAĞ, Engin; DENİZ, Sevgi; KORKMAZ, Tuğba ve DENİZ, Gürkan; “Yapılandırmacı Öğrenme Yaklaşımı: Sınıf Öğretmenleri Görüşleri Kapsamında Bir Araştırma”, Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, XXI(2), Bursa 2008, s.383-402.
- KARADAŞ, Nergiz; “Sözsüz İletişim”, ULUYAĞCI, Canan (edt); “Sözlü ve Sözsüz İletişim”, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir 2013.

- KAYA, Erdoğan ve ÖNER, Galip; “100. Yaşındaki Sosyal Bilgiler Dersini Sosyalleşme ve Toplu Öğretim Ekseninde Yeniden Düşünmek”, Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, ISSN 2602-2249, C.1, S.2, Ekim 2017, s.7.
- KEÇE, Murat ve MEREY, Zihni; “İlköğretim Sosyal Bilgiler Kazanımlarının Sosyal Bilimler Disiplinlerine ve Disiplinlerarası Anlayışa Uygunluğunun Belirlenmesi”, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, C.VIII, S.1, Aralık 2011, s.110-139.
- KINIK, Mustafa; “İbrahim Müteferrika ve Yayımladığı İlk Kitaplar”, Kalemişi Dergisi, C.2, S.4, s.23-40.
- KÜÇÜK, Mestan; “İletişim Bilgisi”, ORHON E. Nezir, ERİŞ Ufuk (eds), T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, Yayın No 2712, Bs.1, Eskişehir, Eylül 2012, s.3.
- MEB, İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi 4-5. Sınıflar Öğretim Programı ve Kılavuzu, Ankara, Devlet Kitapları Müdürlüğü, 2005.
- MEMİŞOĞLU, Hatice; “İlköğretim 4-5 Sosyal Bilgiler Ders Programının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi”, Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, C.1, S.2, Mayıs-Haziran-Temmuz 2012, s.1-16.
- MERRIAM, Sharan B.; “Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber”, (çev. Selahattin TURAN), Nobel Yayınları, Ankara 2013, s.96-98.
- MORA, NECLA; “Kültürlerarası İletişim Bağlamında İnsana Dair Duygular ve Ritüeller”, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara 2011.
- MUMFORD, Lewis; “İletişim Tarihi: Matbaanın İcadı, (çev. Berkay Ersöz), Siyasal Kitabevi, 2011.
- ODABAŞI, Hayati; “360 Derece İletişim”, Babiâli Kültür Yayıncılığı, Bs.6, İstanbul 2016, s.14.

- ODABAŞI, Yavuz ve OYMAN, Mine; “Pazarlama İletişimi Yönetimi”, Mediacat Yayınları, Bs.9, Eskişehir 2002, s.17.
- ÖZEN, Yener ve GÜL, Abdülkadir; “Sosyal ve Eğitim Bilimleri Araştırmalarında Evren-Örnekleme Sorunu”, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, Atatürk Üniversitesi, S.15, 2007, s.398.
- ÖZER, Bekir; “Türkiye’de Uzaktan Eğitim”, Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, C.2, S.2, Ekim 1989, s.1-24.
- ÖZTÜRK, Cemil; “Sosyal Bilgiler Öğretimi: Demokratik Vatandaşlık Eğitimi”, ÖZTÜRK Cemil (edt), “Sosyal Bilgiler: Toplumsal Yaşama Disiplinlerarası Bir Bakış”, (1-31), Bs.3, Ankara Pegem Akademi Yayınları, 2012.
- PORGALI, Özlem; “Sınıftaki Sorunları Çözmede Kullanılan İletişim Yaklaşımı”, Eğitim Dergisi, S.2, Haziran 2003, s.3.
- RG. 24.06.1973/14574 (14.06.1973 tarih ve 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu).
- SARMAŞIK, Jale; “İnternet ve Hukuk”, HEPKON, Zeliha (edt); “İletişim ve Teknoloji: Olanaklar, Uygulamalar, Sınırlar”, İstanbul, Kırmızı Kedi Yayınevi, 2011.
- SÖNMEZ, Veysel; “Eğitim Felsefesi, Adım Yayıncılık”, Ankara 1991, s.43.
- SÖNMEZ, Veysel; “Hayat Bilgisi Öğretimi ve Öğretmen Kılavuzu”, Anı Yayıncılık, Bs.6, Ankara 2010, s.50-55.
- TUNA, Yavuz; “İletişim Kavramı ve İletişim Süreci”, VURAL İzlem (edt), İletişim, (6-7), Ankara, Pegem Akademi Yayınları, 2012, s.5.
- TUNALI, Selen Butgel; GÖZÜ, Ömer ve ÖZEN, Göktuğ; “Nitel ve Nicel Araştırma Yöntemlerinin Bir Arada Kullanılması: Karma Araştırma Yöntemi”, Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Uluslararası Hakemli Dergisi, C.24, S.2, Haziran 2016, s.107-108.

- TOTAL, Nilgün; “Küreselleşme-İletişim-Kültürlerarasılık”, Kırmızı Yayınları, İstanbul 2006, s.38.
- TÜRNÜKLÜ, Abbas; “Eğitimbilim Araştırmalarında Etkin Olarak Kullanılabilecek Nitel Bir Araştırma Tekniği: Görüşme”, Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi, Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, S.24, Güz 2000, s.544.
- ULUSOY, Belkıs; “Milli Mücadele, Propaganda, Atatürk ve Basın”, İletişim Fakültesi Dergisi, s.56.
- YILDIZ, Sevgi; “Sosyal Bilgilerde Örnekleme Sorunu: Nicel ve Nitel Paradigmalardan Örnekleme Kurama Bütüncül Bir Bakış”, Kesit Akademi Dergisi, Ankara Üniversitesi, Yıl 3, S.11, Aralık 2017, s.425.

İNTERNET KAYNAKLARI

- <http://aa.com.tr/tr/p/tarihce> (25.03.2018).
- <http://akademik.adu.edu.tr> (15.03.2018).
- <http://www.atillagirgin.net> (25.04.2018).
- <http://w3.balikesir.edu.tr/~msackes/wp/wp-content/uploads/2012/03/BAY-Final-Konulari.pdf> (25.05.2018).
- http://www.baskent.edu.tr/~matemel/courses/ornekleme_notlari (20.05.2018).
- <http://www.bby.hacettepe.edu.tr/akademik/omerdalkiran> (30.03.2018).
- <http://www.dicle.edu.tr> (15.03.2018).
- <http://www.egitirim.gen.tr> (23.04.2018).
- <http://www.ferhatburgul.av.tr> (02.04.2018).
- <http://www.hurriyet.com.tr> (13.02.2018).
- <http://www.ismek.ist> (15.03.2018).
- <http://www.megep.meb.gov.tr> (11.03.2018).
- <http://mufredat.meb.gov.tr> (25.06.2018).
- <http://www.neoldu.com> (23.03.2018).
- <http://www.portal.ku.edu.tr> (25.03.2018).
- <http://sabis.sakarya.edu.tr> (18.06.2018).

ANKET FORMU

Bu anket formu Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yürütülmekte olan **“Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin 7. Sınıf ‘İletişim ve İnsan İlişkileri’ Ünitesine Yönelik Görüşleri”** başlıklı Yüksek Lisans Tez çalışması için yapılmaktadır. Sizlerden edinilecek bilgiler tamamen bilimsel amaçlı kullanılacaktır. Katkılarınız bizim için çok önemlidir. Şimdiden değerli katkılarınızdan dolayı teşekkür ederiz.

Tez Danışmanı

Yüksek Lisans Öğrencisi

Doç. Dr. Vedat KARADENİZ

İbrahim Ethem GÜRBÜZ

Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı

Sosyal Bilgiler Eğitimi
Anabilim Dalı

1- Lütfen size uygun olan cevabı işaretleyiniz.

KİŞİSEL BİLGİLER						
1	Cinsiyetiniz	Erkek ()			Kadın ()	
2	Yaşınız	20-30 ()	31-40 ()	41-50 ()	51-60 ()	61 ve üzeri ()
3	Mesleki Kıdeminiz	1-5 yıl ()	6-10 yıl ()	11-15 yıl ()	16-20 yıl ()	21 ve üzeri ()
4	Öğrenim Durumunuz	Lisans ()		Yüksek Lisans veya öğrencisi ()	Doktora veya öğrencisi ()	
5	Branşınız	Sosyal Bilgiler öğretmenliği ()		Coğrafya öğretmenliği ()	Tarih öğretmenliği ()	

2- Lütfen Sosyal Bilgiler 7. Sınıf “İletişim ve İnsan İlişkileri” ünitesini dikkate alarak yargılara katılım düzeyinizi belirtiniz.						EK-1 (DEVAMI)
SORU NO	7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi “İletişim ve İnsan İlişkileri” Ünitesinin Öğrenilmesi-Öğretilmesi Süreçlerinin Sosyal Bilgiler Öğretmenleri Tarafından Değerlendirilmesi	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1	“Sosyal Bir Varlık Olan İnsan, Yaşamını Sürdürebilmek ve Doğayla Baş Edebilmek İçin Çevresiyle Sürekli İletişim Kurma İhtiyacı Duyar”	()	()	()	()	()
2	“Sağlıklı İletişim İki Tarafın da Karşılıklı Konuşabildiği, Birbirlerinin Sözüne Kesmeden Anlaşmak ve Uzlaşmak Niyetiyle Ortaya Koydukları Bir Süreçtir”	()	()	()	()	()
3	“Etkili Bir İletişimde; Beden Dilinin Etkin Kullanımı, Jest ve Mimikler Büyük Bir Öneme Sahiptir”	()	()	()	()	()
4	“Öğrenme ve Öğretme Sürecinin Verimli Bir Şekilde Gerçekleşebilmesinde ki Temel Faktör İletişimdir”	()	()	()	()	()
5	“Devletlerin Birbirleri Üzerinde Hâkimiyet Kurabilmelerinde Artık Silahların Yerini Medya Olgusu Almıştır”	()	()	()	()	()
6	“Kitle İletişim Araçları İçerisinde En Etkili Olanı İnternettir”	()	()	()	()	()
7	“İletişim ve İnsan İlişkileri Ünitesi Son Derece Gereklidir”	()	()	()	()	()
8	“7. Sınıflarda ‘İletişim ve İnsan İlişkileri’ Ünitesi Konuları Yeterlidir”	()	()	()	()	()
9	“Öğrenciler ‘İletişim ve İnsan İlişkileri’ Ünitesi Üzerinden Çeşitli İletişim Becerileri Kazanır”	()	()	()	()	()
10	“Öğrenciler İletişim ve İnsan İlişkileri Ünitesi Üzerinden Kitle İletişim Araç ve Gereçlerini Tanır ve Etkili Kullanmayı Öğrenir”	()	()	()	()	()
11	“Öğrenciler ‘İletişim ve İnsan İlişkileri’ ünitesi Üzerinden Basın-Yayın ve Diğer Haberleşme Organlarını Tanır ve Takip Eder”	()	()	()	()	()
12	“İletişim ve İnsan İlişkileri Ünitesi Diğer Sınıf Kademelerinde de Öğrencilerin Düzeyine Uygun Olarak Yer Almalıdır”	()	()	()	()	()
13	“Bir Ders Sürecinde Öğretmen ve Öğrenci Arasındaki En Etkili İletişim, Her İki Tarafın da Aktif Olarak Dönüt (Geri besleme) Sağlayabildikleri Çift Yönlü İletişimdir”	()	()	()	()	()
14	“İyi Bir İletişim Becerisine Sahip Olabilmede; Ses Tonu, Beden Dili, Jest ve Mimikler, Giyim Tarzı ve Karşı Tarafa Verilen İzlenim Çok Önemlidir”	()	()	()	()	()
15	“Günümüzde Küreselleşme ve İletişim Teknolojileri, Bir Ülkenin Ekonomi, Siyaset, Eğitim Gibi Öz Değerleriyle İç İçe Geçmiş ve Bu Değerleri Yönetir Hale Gelmiştir. Bu Değerlerin Temelinde İse ‘İnsan İlişkileri ve Etkinlikleri’ Yer almaktadır”	()	()	()	()	()
16	“İletişim, Sosyal İlişkileri Doğrudan ya da Dolaylı Olarak Etkilediği İçin Öğrencilerin Sosyal Çevrelerinde Etkin Roller Edinmeleri İletişim Sürecini Ne Denli Etkin Kullandıklarına Bağlıdır”	()	()	()	()	()
17	“Ülkemiz Eğitim Politikaları İçerisinde Klasik Yaklaşımların Aksine Modern İletişim Teknolojilerinin İşlerlik Kazanması Öğrencilerin Küresel Arenada Büyük Bir Rekabet Gücü Kazanmalarını ve Söz Sahibi Olmalarını Sağlayacaktır”	()	()	()	()	()
18	“İletişimsiz Toplumlar Kendi İçine Dönük, Yeniliklere-Çağdaşlığa Kapalı, Bilgisiz, Yorum Yapma ve Düşündüğünü İfade Etme Gücünden Yoksun İnsanlardan Oluşur”	()	()	()	()	()

Görüşme (Mülakat) Formu

Merhaba değerli meslektaşlarım;

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Tezli Yüksek Lisans öğrencisiyim. Tez çalışmam, “Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin 7. Sınıf ‘İletişim ve İnsan İlişkileri’ Ünitesine Yönelik Görüşleridir.” Bu araştırmada cevaplarınız ile bana vereceğiniz büyük desteğinizden ötürü sizlere çok teşekkür ederim.

İbrahim Ethem GÜRBÜZ

E-mail: ibrahimethemgurbuz@hotmail.com

Kişisel Bilgiler

Cinsiyetiniz: Erkek (), Kadın ()

Yaşınız: 20-30 (), 31-40 (), 41-50 (), 51-60 (), 61+ ()

Mesleki Kıdeminiz: 1-5 (), 6-10 (), 11-15 (), 16-20 (), 21+ ()

Sorular

1. İletişim Kavramını Nasıl Tanımlarsınız?
2. Sizce İletişimin İnsan İlişkileri Üzerindeki Etkisi Nedir?
3. Kitle İletişim Araçları İçerisinde En Etkili Olanı Hangisidir? Neden?
4. Etkili Konuşma/Hitabet, Diksiyonun ve Vücut Dilinin Etkili Kullanımını Hakkında Ne Düşünüyorsunuz?
5. Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Öğretim Programında Yer Alan “İletişim ve İnsan İlişkileri” Ünitesinin İçeriğiyle İlgili Olarak Düşünceleriniz Nelerdir? İçeriği Yeterli Buluyor musunuz?

Kodlama Anahtarı Kayıt Formu

1. İletişim kavramını nasıl tanımlarsınız?

- a) Duygu, düşünce ve bilgi alışverişidir/aktarımıdır.
- b) Beden, jest ve mimiklerin kullanılması yoluyla aktarılan her şeydir.
- c) İnsanların birbirini anlamasıdır, tanınmasıdır.
- d) İnsanların dünya ile baş edebilme çabasıdır.

2. Sizce iletişimin insan ilişkileri üzerindeki etkisi nedir?

- a) Çok/oldukça önemlidir, son derece etkilidir.
- b) Olumlu ve olumsuz etkileri vardır.
- c) Yüzde yüzdür.
- d) İletişim olmazsa insanlar arası ilişki de olmaz, hayatın birçok noktası eksik kalır.
- e) Doğru şekilde, doğru zamanda, doğru sus tonu, jest ve mimiklerle yapılmalı, insanlar arasında saygıyı ve güveni artırır.

3. Kitle iletişim araçları içerisinde en etkili olan hangisidir?

- a) İnternet.
- b) Televizyon.
- c) Cep telefonu.

4. Etkili konuşma/hitabet, diksiyonun ve vücut dilinin etkili kullanımını hakkında ne düşünüyorsunuz?

- a) Çok/oldukça önemlidir.
- b) Tüm bunlar siyasetçiler tarafından kullanılan çok etkili bir araçtır.
- c) Güzel bir yemeğin sunumu gibidir.

5. Sosyal Bilgiler 7. sınıf öğretim programında yer alan 'İletişim ve İnsan İlişkileri' ünitesinin içeriğiyle ilgili olarak düşünceleriniz nelerdir? İçeriği yeterli buluyor musunuz?

- a) Yeterli değil.
- b) Kesinlikle yeterli değil/Çok yetersiz.
- c) Geliştirilmeli/genişletilmeli.
- d) Yararlı ve gerekli.
- e) Diğer ünitelere serpiştirilerek verilmeli.

ÇALIŞMA TAKVİMİ

KOD NO	GÖRÜŞME SAATİ	OKUL ADI	GÖRÜŞME TARİHİ
K-1	09:30	EDREMİT O.O	10.05.2018
K-2	11:00	EDREMİT O.O	10.05.2018
K-3	10:30	ERDEM BEYAZIT O.O	14.05.2018
K-4	11:30	ERDEMKENT O.O	16.05.2018
K-5	12:00	ERDEMKENT O.O	16.05.2018
K-6	09:30	EMİN PAŞA İMAM HATİP O.O.	18.05.2018
K-7	11:00	EMİN PAŞA İMAM HATİP O.O.	18.05.2018
K-8	13:30	EMİN PAŞA İMAM HATİP O.O.	18.05.2018
K-9	10:00	TOKİ MEMUR-SEN MEHMET AKİF İNAN O.O	22.05.2018
K-10	11:00	TOKİ MEMUR-SEN MEHMET AKİF İNAN O.O	22.05.2018
K-11	09:30	Ş.J. YARBAY YUSUF TURGUT O.O	25.05.2018
K-12	13:00	SALİH YILDIZ O.O	04.06.2018
K-13	13:45	SALİH YILDIZ O.O	04.06.2018
K-14	09:30	MEHMET AKİF ERSOY O.O	06.06.2018

T.C.
VAN VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 77157353-821.99-E.10658040
Konu : Veri Toplama Talebi

31/05/2018

İL MAKAMINA

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Eğitimi tezli yüksek lisans programı öğrencisi İbrahim Ethem GÜRBÜZ'ün " Sosyal Bilgiler 7.Sınıf İletişim ve insan ilişkileri ünitesinin öğrenciler üzerindeki kazanımlarına ilişkin öğretmen görüşleri" konulu yüksek lisans tez çalışması kapsamında Edremit ilçe Millî Eğitim Müdürlüğüne bağlı ekli listede adı geçen okullarda görev yapan öğretmenlere anket uygulama çalışması yapılması hususundaki yazıları incelenmiştir.

Söz konusu anket uygulama çalışması Müdürlüğümüzce oluşturulan "Anket uygulama ve Araştırma İzin Talepleri Komisyonu" tarafından incelenmiş olup 29/05/2018 tarih ve 86 nolu karar ile belirtilen açıklamalar doğrultusunda uygulanması; Ayrıca denetimleri ilgili okul ilçe millî eğitim müdürlükleri tarafından gerçekleştirilmek üzere derslerin aksatılmaması kaydıyla ve gönüllülük esasına göre yapılması müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görülmesi halinde olurlarınıza arz ederim.

Adem ÇİFTÇİ
İl Millî Eğitim Müdür Yardımcısı

Uygun görüşle arz ederim.

Hasan TEVKE
İl Millî Eğitim Müdürü

OLUR
31/05/2018

Sinan ASLAN
Vali a.
Vali Yardımcısı

.../.../2018 P.ARAS VHKİ

Adres: Abdurrahman Gazi Mah.İskele cad.Çalı durağı 65040 VAN
Elektronik Ağ: <http://van.meb.gov.tr>
e-posta: ahperiaras@hotmail.com

Bilgi için: P.ARAS
Tel: 0 (432) 222 41 62
Faks: 0 (432) 222 41 61

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden d845-cc48-37eb-aaf0-1271 kodu ile teyit edilebilir.

ERZİNCAN BİNALI YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Öğrenci İşleri Dairesi Başkanlığı

Sayı : B306E059-755.02.01-E.24473

24/05/2018

Konu : Araştırma İzni

VANVALIĞINA
(İl Millî Eğitim Müdürlüğü)

Üniversitemiz Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı öğretim üyelerinden Doç. Dr. Verda KARLA DENİZ'le danışmanlığında bulunan (5770101) numaralı Sosyal Bilgiler Eğitim ve Öğretim Lisans Programı Öğrencisi **İbrahim Erhem GÜRBÜZ**, "*Sosyal Bilgiler 3. Sınıf "Benşim ve İnsan İlişkileri Ünitesinin Öğrenciler Üzerindeki Kazanımlarına İlgilin Öğretmen Görüşleri"* konulu tez çalışması için ilanız ilçe nit ilçesi Millî Eğitim Müdürlüğüne bağlı ekte belirtilen okullarda uygulama yapacak şekilde;

Bilgilerinizi ve söz konusu öğrencinin tez çalışmasını yapabilmesi için gerekli iznin verilmesini arz ederim.

Prof. Dr. Adem BAŞIBÜYÜK
Rektör a.
Rektör Yardımcısı

Ek: Yüz (1) Sayfa

BELGENİN ASLI
ELEKTRONİK İZHALIDIR
24.05.2018

Ş.B.K.

Adem

Bu belge, 2018/5/24 Pazartesi günü saat 11:00'de, Van Valiliği'ne gönderilmiştir. 24/05/2018 tarihinde, saat 10:00'de, Van Valiliği'ne gönderilmiştir. 24/05/2018 tarihinde, saat 10:00'de, Van Valiliği'ne gönderilmiştir.

Adres: Erzincan Üniversitesi Rektörlüğü Öğrenci İşleri Dairesi Başkanlığı 38100 Erzurum
Tel: 0426 236 66 66 (12063) Faks: 0426 236 26 60 İrtibat: Ö. LÖK (12007)

ÖZGEÇMİŞ

1986 yılında Erzincan ilinde doğmuştur. Aslen, Kars iline bağlı Sarıkamış ilçesinin Yeniköy köyündendir. İlkokula Erzincan ili Kemah ilçesi Yatılı İlköğretim Bölge Okulunda başlamış ve ilkokulu 4'üncü ve 5'inci sınıftan itibaren Erzincan ili merkezinde yer alan Mehmetçik İlkokulunda bitirmiştir. Ortaokulu Cumhuriyet Ortaokulunda tamamladıktan sonra Erzincan Milliyet Anadolu Öğretmen Lisesinden mezun olmuş ve Yükseköğrenime Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi İlköğretim Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalında başlamıştır. Üniversitenin son sınıfında "Farabi Geçiş Programı" ile Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesine geçiş yapmış ve yükseköğrenimini burada tamamlamıştır. Yükseköğreniminin ardından vatani hizmetini Ağrı ili Doğubayazıt ilçesinde yapmış ve 2015 yılında Emniyet Genel Müdürlüğü kadrosuna polis memuru olarak atanmıştır. Aynı yıl Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programına öğrenci olmaya hak kazanmıştır. 2018 yılında tezli yüksek lisans programını başarı ile tamamlamıştır. Evli ve bir erkek çocuk babasıdır.